

1926—1991 ЕЛЛАРДА АЗАТ ХАТЫН

№ 1 / 2025

СӨЕМӘГІЖӘ

ISSN 0869-1398

бер каравын жита
СҮЗСЕЗ
АРАЛАШУ
сере

ИР ИГЪТИБАРЫН
яулау
коуч киңәиләре

тавык
итеннән
ПИРЗОЛА
табын бизәге

Эльза
ИБРАҢИМОВА:

«Бала туган саен, бәрәкәт арта!»

ТЫНЫЧЛЫК МИЗГЕЛЕ

Бу мизгелләр... Бу мизгелләр алар тормышында бик еш булмыйдыр. Барысын онытып, дөнья матурлыгын гына күргән чаклар. Ул мизгелләр эчендә туган якны, беренче адымнарыңны ясаган шул туфракта гына үсүче чәчәкләрне, зифа каеннарны, баллы юкәләрне, горур имәннәрне сагыну бардыр. Аннан – иң якын, иң газиз кешеләреңне... Һәр минут, һәр секунд синең өчен изге теләктә торучыларны... Тыны белән сине тартып кайтарырдай булып көтүчеләрне.

«Тынычлык мизгеле» дип аталган бу яңа рубрикада без махсус хәрби операциядә катнашучы егетләрнең телефоннарындагы кайбер фотосурәтләрне тәкъдим итәрбез. Журналның башка язмаларын укый башлаганчы, азга булса да бу биттә тукталыгыз. Әлеге фотосурәтләр безгә сүзсез генә бик күпне аңларга булышсын...

Илнур
ЗАКИРОВ
фотолары.
Апас районы
Кече Болгаер
авылы егете.
Позывное –
«Физик».
Махсус хәрби
операциядә –
беренче
көннәреннән
үк.

Сөй гомерне, сөй халыкны, сөй халыкның дөньясын!

© «Сөембика» 2025

1926 елдан башлап
«Азат хатын» исеме
белән чыкты.
1991 елда
«Сөембика» итеп
үзгәртелде.
Хатын-кызларның
бөтәтатар айлык
иҗтимагый-сәяси һәм
әдәби-нәфис журналы
1913–1918 елларда
чыккан «Сөембика»
журналының
дәвамчысы.

Элемтә, мәгълүмати
технологияләр һәм
массакуләм
коммуникацияләр
өлкәсендәге
күзәтчелек буенча
Федераль хезмәтендә
(Роскомнадзор)
2024 елның
27 апрелендә
«Сөембика»
дип. теркәлгән.
Теркәү таныклыгы
Эл № ФС 77-87124

2007, 2008, 2009
елларда журнал
Россия матбугатының
Алтын фондына
кертелде.

Язмалар авторның
тулы адресы
күрсәтелеп, паспорт
мәгълүматлары,
пенсия иминияте
таныклыгы,
ИНН таныклыгының
ксерокс күчермәләре
белән бергә
жибәрелгәндә генә
кабул ителә.

Гамәлгә куючы:
«ТАТМЕДИА»
акционерлык
жәмгыяте

Фото: Анна Арахамия

Баш мөхәррир
Л. Н. Маликова

Редколлегия:
Зәлия Ахунова, Ирада Әюпова,
Зилә Вәлиева, Гөлүсә Батталова,
Эльмира Зәрипова, Кадрия Идрисова,
Альбина Насырова, Алсу Нәбиева,
Сәрия Сабурская, Гүзәл Сәгыйтова,
Нурия һашимова, Рафаэль Шәвәлиев.

Редакциянең гомуми телефоны
8 (843) 222-09-77

Баш мөхәррир урынбасарлары
Гөлнур Хасәншина 8 (843) 222-09-78
Алсу Шакирова

Жаваплы сәркатип

Динара Әхмәт

Әдәби мөхәррир

Эльмира Закирова

Мөхәррирләр

Чулпан Галиәхмәтова

Лилия Гәрәева

Фәгыйлә Шакирова

Сайт мөхәррире

Камилә Димәхмәтова

Дизайнер-верстальщик

Анна Арахамия

Корректор

Фирдәвес Исмәгыйлева

Фотокорреспондент

Анна Арахамия

Гамәли хезмәткәрләр

Ильмира Сөләйманова

Марат Биктимиров

Кулъязмаларга бәя бирелми,
алар кире кайтарылмый.

Редакциянең язмача рөхсәтеннән башка
материалларны «Сөембика»дән күчереп
басу тыела.

Тышлыкта:

Эльза Ибраһимова:

Фото: Анна Арахамия

Кагазь форматы 60х90¹/₈
Күләме 8 басма табак

Басарга кул куелды: 25.12.2024 ел.
Чыгу көне: 13.01.2025 ел.
Заказ **M-0015**
Тираж **5504**

ТР «Татмедиа» матбугат һәм массакуләм
коммуникацияләр республика агентлыгы
ярдәме белән чыгарыла.

Журналны тарату мәсьәләләре белән
абунәчеләр – жирле элемтә бүлегенә;
элемент бүлекләре – нәшриятның газета-
журнал экспедициясенә (420066,
Россия Федерациясе, Татарстан Республикасы,
Казан шәһәре, Декабристлар урамы, 2.
Тел. 8 (843) 562-10-66) мөрәҗҗәгать итә ала.

Банк реквизитлары: Филиал АО «ТАТМЕДИА»
«Редакция журналы «Сююмбикә»
р/с 40702810600020010309
к/с 30101810000000000805
в ПАО «АК БАРС» БАНК г. Казань
ИНН 1655144950
БИК 049205805
КПП 165802002

«ТАТМЕДИА» АҖ филиалы «Идел-Пресс»
полиграфия-нәшрият комплексында басылды.
420066 Россия Федерациясе, Татарстан
Республикасы, Казан шәһәре, Декабристлар
урамы, 2.
Журналда полиграфия кимчелеге булган
очракта нәшриятның техник контроль
бүлегенә мөрәҗҗәгать итегез.
Тел. 8 (843) 519-44-61

Сатуда бәясе ирекле.

Баш мөхәррир сүзе

Кадерле укучим!

Бер серемне ачийм әле. Соңгы вакытта ирем белән еш кына бәхәскә керәбез. Дөнья икегә – ясалма акылны (ИИ – искусственный интеллект) яклаучыларга һәм аңа каршы чыгучыларга бүленде бит: без дә бу мәсьәләдә капма-каршы фикер йөртәбез. Агрессив рәвештә көн саен тормышыбызга элек фантастик китапларда гына укып белгән әйберләр кереп бара хәзер. Кайвакыт шаккатасың. Килешәм, ИИ безнең тормышны жиңеләйтә. Әмма фантаст-язучы Айзек Азимов бер көн килеп, роботларның тыңламый башлавы турында шактый еллар элек үк язды инде... Менә мине шул куркыта да.

Әле кайчан гына бу үй-фикерләремә көлемсерәп кенә караган ирем дә соңгы вакытта юк-юк та әйтеп куя: «Ә бит син хаклы булгансың бугай...» Бер генә мисал. Күптән түгел Британиядә яшәүче бер гаилә ясалма акыл аркасында гөмбә белән агуланган. Гөмбә танырга өйрәткән махсус китап сатып алган алар. Ә ул китапка кергән текстларны нейрочелтәр язган, шулай ук рәсемнәрен дә ул ясаган булган... Димәк, ясалма интеллектка дәрәжә булмаган мәгълүматны тарату берни түгел... Юкка гына 2023 елда ук Илон Маск үзе дә: «Нейрочелтәрне үстерүдән вакытлыча туктарга кирәк», дигән фикер белән чыкмады...

Кадерле укучим, бу юлларны укыйсың икән, димәк, син безне сайлагансың. Алдагы ярты елда юлларыбыз гел янәшә атлар: кышның бураннарын бергә кичәрбез, яз кояшына һәм беренче чәчәкләргә бергәләп сөенербез, жәйгә бергә керербез... Күңел жылыбызны кушып, һәрберебезне күз алдына китереп (мин бу хакта гел әйтеп киләм), сезне яратып, журналыбызның яңа санын чыгардык. Инде киләсе саннарын әзерлибез. Һәм... анда бернинди дә ялган мәгълүмат юк. Булмагач та!

Яратып, Лариса МАЛИКОВА

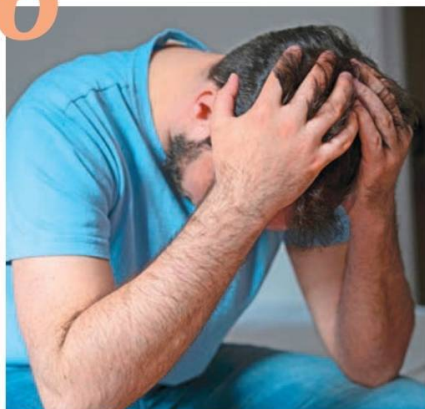
«Безнең тышлыкта»

«Үсеп килүче яшь буынга, тормыш авырлыкларына юлыккан өлкәннәргә, авыруларга сыйфатлы ризык ашатасым килә. Аларның нәрсәне яратып ашауларын, нинди ризыкны үз итмәүләрен белешеп, менюны даими үзгәртеп торабыз. Тотынган эшнә жиренә җиткереп башкарырга яратам...»

10

Тәвәккәллек
Чулпан Галиәхмәтова

6

Хокуксыз ирләр
Чулпан Галиәхмәтова

14

«Әнием, барысы да әйбәт...»
Гөлнур Сафиуллина

26

Учак яктысы
Лилия Гәрәева

Заман һәм без

Журналист бит син!
Эльмира Закирова

«Үз-үземне
сынарга яратам»
Чулпан Галиәхмәтова

Гаилә һәм
традицияләр

Татар дөньясы

Мине намаз яшәтә!
Зөләйха ГАЛИЕВА

Мәдәни тормыш

Сагыну
Нурия Измайлова

Әниләр форумы
Динара Әхмәт

Яшәеш

18 Советлар Союзы Герое
Эльмира Закирова

22 Караңгы көннәр дә
якты төсләрдә...
Динара Әхмәт

25 Берәү, икәү... кырык бер!
Алсу Шакирова

Бәхетле бул! Кайгы күрмә!
Алмаз Хәмзин

29 Хужабика

Салкын тию — табигый
Сорау-җавап

30 Бер каравың җитә...
Игътибарын ничек яуларга?

32 Беренче өстәл уеннары

42

46

49

54

56

57

58

59

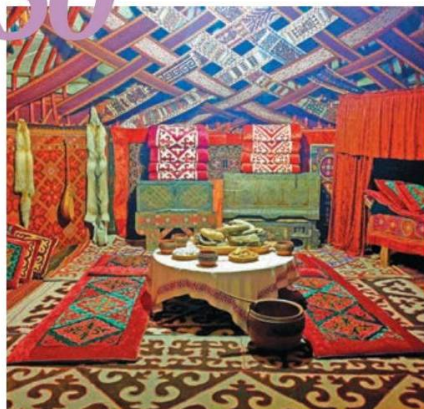
62

34

Бәхет кочагында
Лилия Закирова

50

Ак башкала —
Астана
Вәсилә Рәхимова

60

Тавык итеннән
пирзола
Гүзәл һәм Илназ ГАБИДУЛЛИНнар

ХОКУКСЫЗ ИРЛӘР

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

– Сез ирләре залим булган хатын-кызлар турында еш язасыз, дөньяда ирләрен жәберләгән хатыннары да бар бит. Узган елның май аенда чыккан «Нарцисс корбаны» дип аталган язмагызны укыгач (язма хатынын вәхшиләрчә үтергән Казакъстанның элеккеге министры Куандык Бишимбаев турында – Ч.Г.), үз башыбыздан кичкәннәрне сөйләргә булдым, – диде редакциягә килгән апа күз яшьләрен тыя алмыйча. Елау да түгел иде ул, ярсу иде. – Сез инде улыбызга ярдәм итә алмассыз, гыйбрәт булсын, башка ирләр бу бәлагә тарымасын өчен сөйлим. Ирләрөгезне саклагыз.

17 ел

Инде суд булган. Хөкем карары чыгарылган. Шуңа карамастан, геройларның исемнәрен үзгәртеп язабыз. Беренчедән, суд карары белән килешмәгән як апелляциягә биргән; икенчедән, бу хәлне бары тик бер як сөйләве буенча гына язабыз; өченчедән, редакциягә мөрәжәгать иткән апа исемнәрен (үзенекен дә) күрсәтмәүне сорады.

Бала мәктәптә укый, күрше-тирә, туган-тумача... Авыздагы канны төкерергә өйрәнмәгән шул безнең халык.

– Телефоннан укыдым: хатыннары жәберләп яшәгән ирләрне яклау көне бар икән. (Сүз социаль челтәрләрдә чыккан, 22 октябрь – хатыннарыннан жәберләнеп яшәгән ирләрнең нерв системасын яклау көне турында бара. Әлегә көн рәсми

түгел, 2019 елда социаль челтәрләрдә таралган сүз генә. – Ч. Г.), – дип башлады сүзен Чәчәк апа, елап берәз тынычланганнан соң. – Хатыннарынның психологик көчләве куркынычрак та әле. Мәнә безнең малай шундый хатынга эләкте. Апамның улы ул, сөңлем. Апаның балаларын үзебезнеке кебек карап үстерештек ирем белән. Казанга укырга килгәч, бездә яшәделәр.

Хатта шушы хәлләр өчен әнисеннән гафу үтенгән. Гаебем юк, дигән.

Бердәм булып, бер-беребезгә ярдәм иттек гомер буге. Зөлфәтебез армия-дән кайткач, Казанда хокук саклау органнарына эшкә урнашты. Бик акыллы егет иде. Шунда эшләгәндә бер хатын белән танышты. 15 еллап инде сихер дигән нәрсәгә ышанам. Бу хатын да малаебызны сихер белән үзенә караткандыр дип уйлыйм. Ул аны гына тыңлап яшәде. Аерырга да тырышып карадык. «Аны бик яратам, аның белән генә буламын. Безнең балабыз булчак», – дигән әнисенә. Яшәтешләр булсалар да, ул хатынның ике баласы бар иде инде. Кызын 15 яшендә үк ирсез генә тапкан (ул кызын 10 яшенә кадәр Чуашиядә яшәүче әбисе үстергән булган). Кияүгә чыгып малай алып кайткан. Кайнарасы белән гел ызгышып яшәгәннәр. Шундый нигизаттан соң ире үз-үзенә үт төрткән. Аннан аерылышканнар. Кызганыч, безнең малай менә шундый хатын белән яши башлады. Балаларын жәл-ләп риза булдык инде. Аларның бит бер гонаһлары юк. Кызын да үзләре белән яшәргә алып кайткан иде килең. (Соңыннан гына белдек, ул аңа бала карар өчен кирәк булган.) Зөлфәт ипотекага фатир сатып алды. Булыштык инде, ремонтын да ясаптык, йорт жиһазларын да алыштык... Яхшы гына яшәп тә киттеләр кебек. Хәтта яшәп арыгач, дүрт елдан соң Зөлфәтнең акчасы барлыкка килгәч, килең зурлап туй үткәрдә элде. Барып, алар гаиләсенә тыкшынып йөрмәдек. Безнең андый гадәтебез дә юк. Балалары тугач та яхшы гына торсыннар дип теләдек. Килеңнең беренче иреннән туган малае кайнарасында яши иде. Ул бала, аңа әти белән яшим, дип, боларга күчте. Апаларга бергәләп кайтып йөрделәр. Карап торуга тормышлары көйләнгән кебек иде. Әмма аларда тынгылык булмаган инде. Килеңнең элеккеге кайнарасы гел килеп тавыш чыгарып йөргән. Килең аны дошман күрә иде. Олы кызы да әллә ни тәрбия күрүп үсмәгән, дуслары да тәртипсез иде. Безнең Зөлфәт аны иптәш кызы белән аралаштырырга теләмәде. Ул кыз әнисе белән, әтисенеңме, үги әтисенеңме башына житкән булган – төрмәгә тыккан...

Оныгыбыз мәктәпкә барып яшкә житеп килә иде. Узган ел ноябрьдә башка суктылармыни! Килең шалтыратып, улы, кызы һәм аның иптәш кызы белән бергәләп Зөлфәт өстеннән полициягә гариза язганнарын хәбәр итте. Имеш, жиде ел элек безнең Зөлфәт үги малаен көчләгән. Моны иптәш кызы күргән, тик мине дә көчләр дип куркып беркемгә әйтмәгән. Моңа бик озак әзерлән-гәннән онык сүзләреннән аңладык. «Кайткач, әтиңне төрмәгә утыргам», – дигән үги кыз, Самарага егете янына яшәргә киткәндә. Күз алдыгызга китерәсезме?! Безнең малай балага кул сузган! Шул балаларга яшәр урын булсын дип, ипотека алам дип бурчыкка баткан малаебыз! «Үги бала асрасаң, авызың-борының кан булыр», – дип, тикмәгә генә әйтмәгән инде халык. Килең малай яклы булды. Ah-vaһ килә. Имеш, улы сөйләгән хәлне кызына да әйткән. Кыз исә болай калдырырга ярамый дип, полициягә хәбәр иткән. Ун ай суд юлында йөри торгач белдек, иң беренче килең үзе барып язган булган Зөлфәт өстеннән. Судка малаен бар дип тә белмәгән ата кеше дә килде. Шушы өч бала сүзенә карап, малайны 17 елга хөкем иттеләр. 17 елга!!! Зөлфәтне бер атнадан соң гына кулга алдылар. Аңа кадәр аздан гына үз-үзенә кул салмый калды. Шул көнне иртән Зөлфәт озын итеп хат язган әнисенә. (Чәчәк апа хатны күрсәтә. – Ч. Г.) Хатта шушы хәлләр өчен гафу үтенгән. Гаебем юк, дигән. Хатыныма ачуланмагыз, рәнжемәгез, барысын да аңа калдыргыз дип язып хушлашкан булган...

Зөлфәтне якларга адвокат яллаган идек, килең аны начарга чыгарып, үзе адвокат тапты, ул жәй башына кадәр безнең башны катырды. Бернәрсә эшләмәде. Тагын бер адвокат алдык. Хатынының аның өстеннән язуы турында ул әйткән улыбызга. Шуңа да карамастан, Верага тимәгез, дип, Зөлфәт СИЗОдан язып

ятты. Күз алдыгызга китерәсезме?! Сихер түгелме инде бу?! «Мин язмадым, ертып ташладым гаризаны», – ди килең. Зөлфәтне кулга алып СИЗОга япканнан соң, килең махсус хәрби операциягә китәм дип йөрдә. Апа балага опекунылык алды. Оныкны карарга кирәк булгач, аларда яшәп торды. Килеңнең өйдә торганы да булмаган. Ялларга гына кайткан. Имеш, эше шундый. Аңа бервакытта да бала кирәкмәгән инде. Шуңа да улы кайнарасында үскән. Хәзер дә шунда. Аның белән безне күрештермиләр. Ул баладан сорашып та булмый. Кызлары Катя иптәш кызының егетеннән бала тапты, ул үлдә. Хәзер үзе суд юлында йөри. Башка шәһәрдә яшәп ята. Без ул балаларга ачуланмыйбыз да. Рәхәт күрмәгәннәр, хәзер гомер буге түлөп бетерә алмаслык гонаһка батырдылар. Әниләренә корбаны инде алар. Зөлфәтнең үги малаен көчләвенә һич ышанмыйбыз. Ул малай апаларга кайтып йөрдә, күтәрәңке күчелде иде гел, бергә яшәделәр. Көчләнгән бала булса шулай яшәр идеме?! Йомылып иде, куркып иде. Бу сорауга жавап таба алмабыз инде. Башка сыя алмый торган сораулар... Үги кыз соңыннан гаебен таныды: энәме жәлләдем, иптәш кызымны алдап гариза язарга күндердем диде. Хәзер бу хакта барысын да язып судка тапшырды. Аптырап, багучыларга да барып карадык. Зөлфәтнең гаебе юк. Ул шулай эшләгән булса, без аны яклап йөрмәгән дә булыр идек. Апелляциягә бирдек, Раббыбыз ярдәме белән нәтижәсе булыр дип ышанабыз.

Зөлфәт төмәкә дә тартмый иде, Вера белән яшәп өйрәнде. Бу хатын һәм балалары социаль яктан имин булмаган, гел суд юлында йөргәннәр. Зөлфәтне да шушы хатын кешелектән чыгарды. Полициядән киткән иде ул. Без аның сәбәбен адвокаттан гына белдек. Кибеткә кереп әйбер урлаган булганнар. Зөлфәт, билгеле,

«Гомерем булса, башка хатын-кызга борылып та карамыйм», – ди улыбыз хәзер.

хатынын яклаган инде. «Солнышко, солнышко» дип кенә тора иде бит ул. Улыбыз эшсез утырмады. Гаиләсен кайгыртты гел. Ипотека, торак-коммуналь хезмәтләре өчен түләү аның өстендә иде. Хатыны ай саен аннан акча алган, әмма квартираларын түләмәгән. Аларның әжәтләре жыелган. Хәзер инде ипотеканы да капламыйбыз.

Зөлфәт әйтүенчә, СИЗОда көчләнчә исеме тагылган ирләр күп икән. Берсе улыбызга мораль яктан ярдәм иткән. Бәлки, ул да күзләрен ачкандыр берәз. Алексей өстеннән кызы язган. Нәкъ Зөлфәтнекечә итеп! Алексей, гаиләсен ташлап, башка хатынга киткән булган. Анда 1 яшьлек баласы үсә икән. Кызы белән хатыны шул рәвешле үч алырга теләгәннәрдер, мөгаен. «Гомерем булса, башка хатын-кызга борылып та карамыйм, Хәлил абый кебек ялгыз яшим», – дип яза хатларында улыбыз. Суд юлында күп күрдек, күп ишеттек инде. Яныбызга килеп бер хатын сөйләп китте. Егете белән әле өйләнешмәгән дә булганнар. Кафедан чыгып, егете кече йомышын йомышлаган. Бер кыз: «Миңа женес әгъзасын күрсәтте», – дип кайтып сөйләгән әнисенә. 8 елга утыртып куйганнар. Күбесеннән гаиләләре йөз чөергән. «Сез миңе ташламайчаксызмы?» – дип сорый Зөлфәт. Нинди ташлау инде, бер гаепсез газиз балабыз бит ул...

Без үзез без тикшерү эшләрен ыклап алып барылмады дип саныйбыз. Шушы өч бала сүзен нигез итеп алып, эшне судка жиберделәр. Зөлфәт экспертизада булган инде ул. Аңа анда ике-өч сорау биргәннәр: «Телефоныңда үги малаенның фотолары бармы?», «Сексуаль характердагы фотолары бармы?». Экспертиза педофилиягә тартылучанлыгы бар дип нәтижә ясаган. Судта Зөлфәтне ыклап күп килделәр – мәктәптән укытучыларга кадәр. Килең дә ыклап чыгыш ясады, әмма беребезне дә ишетмәделәр. «Нигә ул бала жиде ел

элек булганны хәзер генә исенә төшергән?» – дигән сорауга тикшерүчеләр: «Бала кайчан әйтергә тели, шунда әйтә ала», – диде.

Оныгыбыз бөтен кешегә әтием командировкада, ди. Сагындым, күрәсем килә, дип елдый балакаем. Зөлфәтнең генә түгел, баланың да язмышын жимерделәр бит. Менә ул үскәч, үч итеп берәр нәрсә эшләрә?! Килең оныкны кызы янына башка шәһәргә жиберде. Әйтәм бит: аңа бала кирәкми. Шушы хәлләрне уйлап чыгарып, баладан да, Зөлфәттән дә котыласы килгән инде аның. Беренче улы да өч ел әбисендә яши инде. Үзең шушы хәлгә тарыгач укыйсың бит инде – интернетта күп язалар безнең охшаган хәлләр турында. Мин балаларны ыклауга каршы түгел. Ләкин һәр жинаятыңның мотивы була бит. Мотивың аңласаң гына дәрәс суд карары чыгарып буладыр ул. Бу кануны чыгарган депутатлар нигә нахак ягучы балалар (олылар кушуы буенча да, билгеле) турында уйламыйлар икән?! Аларда кечкенәдән үк ялган сөйләү «бик яхшы эш икән» дигән уй салыначак бит. Ни эшләрәм дә, мин хаклы дигән фикер формалаша. Бу аңа жинаятыләргә этәргеч булмаячакмы соң?! Зыян күргән балаларны ыклап кабул ителгән кануны үзләренә кыңгыр максатларында кулланучылар өчен дә җаваплылык булырга тиештер бит? Югыйсә бу канун, файдадан битәр, үч алуга, мал-мөлкәтне тартып алуга куллануга кайтып кала түгелме соң?

132 нче статья

Сексуаль характердагы көчләнчә гамәлдә гаепләнгәннәрне тикшерү эшләре ничек алып барылуы белән кызыксынып, Россия Федерациясе Тикшерү комитетының Татарстан Республикасындагы Тикшерү идарәсе житектәсенең өлкән ярдәмчесе Андрей Шептицкийга мөрәжәгать иттек. Ул башта ярдәм итәргә әзер булуын әйтсә дә, соңыннан телефо-

нын алмый башлады. Шунлыктан, тикшерү комитетының шәрехләмәсеннән башка язабыз. Чәчәк апа сөйләгән әлегә хәлгә шәрехләмә бирүне, гомумән, ирләргә нахак гаеп ягудан ничек коткарып калу турында юридик фәннәр докторы, РФның атказанган юристы, жинаяты эшләре буенча танылган адвокат Мидхәт Кормановка мөрәжәгать иттек.

– Әйе, жәмгыятьтә мондый проблемалар бар. Теләкләр булганның мескен ирләрне утыртырга мөмкинлекләре бар. Мисал өчен генә әйтәп китәм, Яшел Үзәндә ир белән хатын аерылышканнар да өйләренә кайтканнар. Ир берәз салып алган. «Әле судның карары юридик көченә кермәде, әлегә син минем хатын», – дип, якынлык кылырга теләп бәйләнергә тотынган. Хатын озаң уйлап тормыйча, полиция чакырткан. Нәтижәдә, ирне өч елга утыртканнар. Аерылышканнар, хатынның ризалыгы булмаган. Бу инде нигез. Ризалыгы булмаса, хәлал хатының да полициягә гариза яза ала. Ә инде педофилиягә килгәндә, балигы булмаганнарга карата сексуаль характердагы көчләнчә гамәле кылу буенча, кызганыч, провокация ясаучылар да күп. Бу һич тә педофилларны ыклау түгел, әмма бу статья буенча нахак гаеп тагу да авыр түгел хәзер. Әлегә жинаятың гамәлдән чыгу вакыты 10 ел. Болар 10 ел эчәндә булган икән, жинаяты җаваплылыгына тарта алалар. Бер-ике шаһит та тапсалар, утыртып кую проблема түгел. Гаепләнүче инде беткән кеше, аңа зонада да бер-нинди хөрмәт юк. Судның позициясе шундый: бала әйтте икән, димәк, алдамый, гаепләнүче жинаяты җаваплылыгына тартылырга тиеш. Житмәсә, язма мәгълүмат алынганчы гаепләнүче алдашкан өчен жинаяты җаваплылыгына тартыла алачагы турындагы документка кул куя. Барысын да аңлы рәвештә эшли дип санала. Алдаса, үзенә карата жинаяты эше ачачакларын белә. Кул куя, димәк, дәрәс сөйли. Кечкенә баланы көчләгән өчен – 12–20 ел, 14–16 яшькә кадәрге үсмерләргә карата сексуаль гамәлләр

кылган өчен 8–15 елга кадәр иректән мәхрүм ителү каралган. Гаепләнүченең мин гаепле түгел, дигән сүзләре исәпкә дә алынмый. Корбан йә шаһит, алдадым дип язса, үзе жинаять жаваплылыгына тартыла, шуңа ул язмый да. Көчлөү генә түгел, хәтта абый жөнәс әгъзасын күрсәтте, дип, бала әйтеп, бу хакта гариза керә икән, күрсәткәнме ул, күрсәтмәгәнме, суд аша үткәреп утыртып куячаклар. Элек бу гамәл вак хулиганлык статьясына керә иде, хәзер ул педофилия буенча статьяга тарта.

Бу хәләттән Мәскәүдә шаулаган бер вакыйганы искә төшерик. 11 яшылек ике кыз укырга бармый кала, житмәсә, берсенең әнисе өйдә булмый. Урамнан подъездга алар белән бер ир дә керә. Мәскәүгә акча эшләрә килгән Сергей ремонт буенча хезмәт күрсәтүе турындагы визиткасын почта тартмаларына салып йөри шулай. Яңа клиентлардан шалтырату көткәндә, аның белән полиция элементга чыга.

Баксаң, подъездга бергә кергән кызларның әнисе безнең тирәдә педофил йөри дип, полициягә хәбәр иткән. Сергей педофиллыкта шикләнәп кулга алына. Укырга бармый калган кызлар әниләрәнә: «Безнең подъездда бер абый ыштанын төшереп жөнәс әгъзасын тотты, курыктык та шуңа мәктәпкә бармадык», – дип әйтәләр. Сергей ул подъездда ике минут кына була. Гаепләр өчен шул минутлар һәм кызларның күрсәтмәсә житә. Ике елга сузылган тикшерүләрдән соң ирне 13 елга каты режимлы колониягә жибәрәләр. Гәрчә, эш судка киткәч, кызлар, алдауларын танып, әниләре бу кешенең гаебе юклыгы турында барып гариза язса да. Суд гаризаны инде исәпкә алмый. «Ул абыйны беркем тапмас, ә безне дәрәскә бармаган өчен әрләмәсләр» дигән кызларның гениаль идеяләре әнә шулай кеше язмышын сындыра.

Мидхәт Корманов сүзләренчә, гариза полициядә теркәлә икән, аны инде кире алып булмый. Ә педофилиядә гаепләнгәннәрне, нигездә, акый алмыйлар. Балаларга

«Юридик фәннәр докторы, РФның атказанган юристы Мидхәт КОРМАНОВ: «Гариза полициядә теркәлә икән, аны инде кире алып булмый. Ә педофилиядә гаепләнгәннәрне, нигездә, акый алмыйлар...»

кагылышлы кануннар аларның хокукларын, иминлекләрен саклау йөзеннән эшләнгән. Шуңа ул аеруча кырыс. Иреннән ялыккан намуссыз хатыннар үз мәнфәгатьләрендә куллана ала да инде мондый статьяларны.

– Дөрес, законнарны жавапка тартыр өчен түгел, ә профилактика чарасы буларак язалар. Жинаять кылган очракта жаваплылыкка тартылачакларын белеп торсыннар өчен. Кодексларда төгәл жәзалары да язылган. Утсыз төтен булмый дип әйтәләр бит әле. Беринди жирлегә булмаган жинаять жаваплылыгы да булмыйдыр. Күп жинаятьләренә исерек килеш кылынганын да онытмыйк. Шуңа ирләрәгә эчмәскә, теләсә кайда йөрмәскә, теләсә кем белән бәйләнмәскә, интернет аша танышулардан сак булырга (компьютер экранының теге ягында үсмер утырмый дип кем гарантия бирә ала?!), иң мөһиме – закон бозмаса кичәш итәм. Чынлап торып уйласаң, ир-атлар бик хокуксыз алар, – ди адвокат.

Моннан ике ел элек адвокат Евгений Кондауров Дәүләт Думасына

балигъ булмаганнарның жөнәс кагылышсызлыгы турындагы Жинаять кодексындагы 131–135 нче статьяларга үзгәреш кертү турында тәкъдим жибәргән иде. Ул «башка сексуаль характердагы гамәлләр» дигән аерым статья булдыруны сорады. Әлегә мөрәжәгатькә 400 кеше, шул исәптән, жинаять ниятенә төгәл дәлилләре булмыйча, «педофил» статьялары буенча хөкөм ителгәннәрнең туганнары да имза куя. Тик канун чыгаручылар әлегә мөрәжәгатьне игътибарсыз калдырды. Адвокат язучыча, тиешсез урында кече йомышын үтәгәндә балалар күзенә чалынган өчен дә 14 елга кадәр иректән мәхрүм ителү куркынычы бар. Бу сексуаль көчлөү белән бертигез дәрәжәдә карала.

Евгений Кондауров сүзләренчә, артык кырыс яки, гомумән, гадел булмаган жәза алганнар язмышына бер генә инструмент тәэсир итәргә мөмкин – Генераль прокуратурага мөрәжәгать итү. Күзәтчелек ведомствосы вәкиле булмаса, апелляция һәм кассацион судлар хөкөм карарын үз көчәндә калдыра.

Бу язма һич тә педофилларны яклау йөзеннән язылмады. Алар жәзаларын алырга тиеш. Ә менә нахакка гаепләнәп рәшәткә артына кергәннәргә нишләрәгә?! Үз башына төшкәннәр генә аңлар. Якыныңның гаебе юклыгына бөтен барлыгың белән ышанып та ярдәм итә алмаудан гажиз булып яшәгәннәр күптер. Интернет киңлекләрендә бу хәлләр еш языла. Безнең ирләрәбез, улларыбыз моңа тарымас дип кем гарантия бирә ала?! Бигрәк тә хәзер, мине үсмер чагымда көчлөгән иде, дип гаеп тагулар көнбатышта, үзенә күрә, бер трендка әйләнәп барганда. Шуңа күрә дә кануннарны тагын да камилләштерергә, намуслы тикшерүчеләр тәрбияләрә кирәктер. Дөрес, гаепләнүчеләр арасында авырулар да бардыр (педофиллык халыкара авырулар классификациясенә кертелгән. – Ч. Г.), әмма бөтен ирләрне бер калыпка салып карарга һич ярамый. Һич! Араларында яклауга мохтаждар да юк түгел.

ТӘВӘККӘЛЛЕК

Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА

– Минем зур, матур йортым булачак! Күз яшьләре бүселеп чыгып, бу сүзләргә жан авазы белән әйткәндә, аларның йорт бурасы түгел, карават алырга да мөмкинлекләре булмый... Шәһәргә киткәч, ямьле Ык буйларын, авыл урамнарын сагынып, үз йортлары белән яшәргә теләп кайталар туган якларына. Бала ялыннан соң мәктәптә укытучы булып эшләячәк... Әмма мәктәптә дә көтеп тормыйлар, үз почмаклары да булмый. Ул чаклардан инде 30 елга якын вакыт узган. Бүген Эльза ИБРАҺИМОВА – Мөслим районындагы уңышлы шәхси эшмәкәрләрнең берсе. Аны үз жирлегендә генә түгел, Татарстанның башка районнарында да яхшы беләләр. Үзенә карата хөрмәтне ул жылы мөнәсәбәт корә белүе, намуслы булуы белән яулый. Тагын тырышлыгы һәм, әлбәттә, тәвәккәллеге белән. Узганнарны искә алганда тыйнак кына елмаеп: «Тәвәккәл булганмындыр инде», – ди биш бала әнисе...

Бормалы юллар

«Кызым, мин сине чит телләр факультетына укырга керерсең дә чит илгә китәрсен, дип уйлаган идем», – ди аңа әтисе. Эльза көлә генә. Нинди чит ил?! Атнагы көч хәл белән уздыра да, шимбә юлга чыгып баса. Яңгыр да та куркытмый, кар-буран да... Бик сагына Мөслим кыз. Югысә клубка чыгарга да ашкынып кайтмый, авылда йөргән егетә дә юк. Әнисе... Әнисен сагына ул. Аның белән бер чынаяк чәй эчүе үзе ни тора. Дөньядагы иң якын, кадерле кешесе... Әйе, инглиз телен чыңлап та яхшы белә ул. Мәктәптә тирәнтен өйрәнәләр. Фәннәргә бик яхшы үзләштергән Эльзага исә математика якын. Укытучылары сыйныфтан берничә кызын Казан финансы-иқтисад институтына имтиханнарга әзерли. Ә Эльза бик ярата Казанны. Жан кәргән урыны бит ул аның! Тик әтисе үлеп китә дә, әнисе кечкенә баласын

Югары белемле укытучы... гап-гади сатучы булып урнаша.

күтәреп Мөслимгә кайта. Эльза ун айлык чагында әнисе үзеннән 13 яшкә өлкәнрәк кешегә кияүгә чыга. Марс абыйны сабырлыгы белән яраттырадыр Луиза апа. Этисенең үги икәннән белми дә кыз. Үсә төшөп, Казанга әбисенә кунакка баргач кына сер чишелә. Юк, этисенә карата карашы тамчы да үзгәрми. Үзен дә, әнисен дә яраткан кешене ничек үги дип аттыйсың?! Эльза этисе белән печән дә әзерли, утын да кисә... Аның уң кулы була. «Кызым, мин сине үз баламнан да ныграк яраттым», – ди аңа этисе, еллар үткәч... Эш белән тәрбияләнүгәннәре өчен эти-әнисенә бик зур рәхмәтле Эльза. Кечкенәдән салынган тырышлык, җаваплылык курыкмыйча теләсә нинди эшкә алынырга ярдәм итә бүген.

Финанс институтына керү өчен бәхетен сынап та тормый кыз. Казанны әйләнеп кайткан сыйныфташының: «Анда урыннар билгеләнеп беткән инде», – дигән сүзләре житә. Житәкләп йөрткән кешесә юк, этисе инде өлкән яшты, әнисе дә саулыкка түенмәй. Туган жиреннән ерак булмаган Чаллыга укырга керергә китә. Әллә язмыш, әллә яшылек жүләрлеге – Эльза, документларын алып, кире әйләнеп кайта. Тормышына мәктәп өнә шул чорда килеп керә: Мөслимнән ерак – Тат Бүләр мәктәбендә пионервожатый булып эшли. Укырга инде көндөзгә бүлеккә керәсе килми. «Педагогическийга кер, кызым, аны тәмамласаң, кайда да эшли алырсың», – ди әнисе. Чаллыга китеп чыгач торып укырга керә дә, шәһәр мәктәпләренең берсендә рус балаларына татар теле укыта башлый. Ул чакта мәктәпләрдә бу фән кертелә генә, укыту программасы да юк, әмма Эльза яратып эшли. Шуны аңлай: укытучы булып өчен институт тәмамлау гына житми әле. Балаларның психологиясен аңлап, аларны чын күңеленнән яратырга кирәк! Ә ул аларны бик ярата. Беренче улы белән декрет ялына киткәнчә эшли. Аннан соң мәктәпкә кайтырга насыяп булмый.

Зинфиры аңа бер күрдән гашыйк була. Туган көн мәжлесендә таныша алар. Кич буе кыздан күзен алмый егет, бии башласалар да янына килә дә баса. Хәйлә корып булса да, озата Зинфир кызы. «Өрмәгән жиргә дә утыртмады. Сменасы булмаганда эшкә озатып куя, каршы ала иде», – дип елмая Эльза, яшылек елларын искә алып. Язлар жиккәндә авылын сагынуы тагын да арта аның. Бар жиһан яшеллеккә күмелә, хуш ис... «Их, ихатаңа чыгып, саф һава сулап, бакчаңа чыгып, чүп кенә булса да өзеп керсәң иде», – дип хыяллана ул тулай торак тәрәзәсен ачып куеп. Беренче мәхәббәт жимешләрен Мөслимгә кайтып табарга тели. (Калганнарын да үзенә туган авылында – Мөслим үзәк хастаханәсендә таба ул!) Үз ихатасы турындагы хыял да ымсындыра... Шулай итеп, шәһәрдән әбисенә кайтып төпләнәләр. Улын 11 айда балалар бакчасына бирә дә эшкә чыгарга ашыга Эльза. Тик РОНОда аңа ерак авылдан гына эш тәкъдим итәләр. Ялгыз башы түгел бит – баш тарта.

Югары белемле укытучы гап-гади сатучы булып урнаша. Тормышны алып барырга кирәк бит. Эльзаның намуслы булуын чамалагандыр, бер сатып алучылары аңа ерак авылда ачылачак кибетенә директор булып

га тәкъдим ясый. Бу инде гап-гади сатучы эше генә түгел! Эльза тәвәккәлли. Зур дәрес үтә ул анда: документлар, кешеләр белән эшләргә өйрәнә. «Мин эшли башлаганда ул авылга автобус йөрми иде. Таңнан сөт машинасына утырып китәм дә кибет ачылганчы барып житәм. Яшылек белән сизелмәгән. Энергия күп, кызыксыну зур, җаваплылык житәрлек. Зинфир да шунда шофер булып эшкә урнашты», – дип сөйли ул. Икенче баласы белән авырга узгач, үзе дә, ире дә эштән туктыйлар. Бер елга сузылган эшсезлек, акчасызлык... Гаилә тормышындагы зур сынауларның берсен шушында уза алар. Ул чактагы ярдәм өчен эти-әнисенә хәзер дә рәхмәтле Эльза.

Иртән – ит, кичкә – акча

Уйламаган жирдән алар ит бизнесына кереп китә. Зинфир Эльзаның бер ерак туганы белән ит жыеп ала. Өйгә, ниять, акча кайта башлый. «Болай итеп тә акча эшләп була икән бит, – дип уйлый Эльза. – Ә нигә әле аны без булдыра алмаска тиеш!» Тәвәккәлчиләр!

– Акчасын кичкә алып кайтып бирәбез, дигән сүзсезгә ышанып, берәүләр сугымнарын биреп жибәрде, – дип сөйли Эльза. – Иртән – ит, кичкә – акча дип эшләп киттек без. Ит жыючыларда үлчәү белән уйнау гадәтләре булыштырганын ишетеп белә идек. «Без бер грамм да кеше хакына кермәячәкбез», – дидек. Минем Зинфир да намуслы кеше. Эшебез гөрләп барды. Бәләкәй генә ОКАбызга икешәр үгез, зур үлчәү салып ташый идек. Юлда тәгәрмәч шартлаган вакытларыбыз да аз булмады. Мин исәп-хисап эшләрен алып барам, сөйләшәм, ирем авыр-авыр ботларны ташый.

Тәвәккәлләп кредитлар ала Эльза. Суыткычлар, техникалар сатып алалар. Товар әйләнешләре артканнан-арта. Ит белән генә түгел, башка төр продукцияләр белән эшли башлыйлар. Турыдан-туры килешүләр бетерелеп, тендерлар заманы килеп житә. Өчәр тәүлек үткән тендерларда төн йокыларыннан уянып катнаша Эльза. Аларда отып, республика районнарындагы бик күп социаль учреждениеләргә – балалар бакчаларына, мәктәпләргә, хастаханәләргә продукция ташыйлар. Өченче һәм дүртенче унлары аның белән бергә машинада үсә. Кечкенә баласы белән әнисен утырта да чыгып китә Эльза. Күкрәк баласын имезә дә бит әле. Юлда туктый-туктый йөриләр шулай.

Продукция белән тәэмин иткән объектлары артканнан-арта бара, эш күп. Ә алар кечкенә генә «финский» йортта яшәп ята. Тугыз жан: ире белән үзеннән кала, дүрт баласы, әнисе, бер яшылек кызы белән энесе. Алар, ниять, бурычлары күп булса да, өй салырга ниятлеләр. Ничек тә башкарып чыгарбыз әле, диләр. Өй салган кешегә Аллаһы Тәгалә ярдәм итми калмый,

Алар күпме кешенең дөрес, сыйфатлы, вакытында туклануына җаваплы.

диләр. Көтмәгән жирдән эшен, эшенә күрә акчасын бирә. Өч елдан мәһабәт йортларына күчәләр. Күчәләр изгелектә булган Эльза ярдәм сорاپ килүчеләрне дә борып җибәрми. Яхшылыкның жирдә ятмаганын ничек кенә аңлый ул. Кылган изгелекләрне турында сөйләргә яратмый. «Хәйрия – тормышымда көндәлек хәл. «Үзәбезнең дә тыгыз чак, нигә бирәсең инде?» – ди кайчак якыннары. «Аңа кирәгрәк, Аллаһы Тәгалә аны нәкъ менә миңа җибәргән бит, – дим. – Бу бит Аллаһы Тәгаләнең сынавы да. Акча белән күп сыный ул кешеләрне. Миңа да хәл булмаган акчалар биреп карады. Ит ташыганда бервакыт 250 мең артык акча бирделәр, икенче килгәндә 50 меңгә күбрәк. Ике очракта да санап кире керттем. Ул вакытта мин аны сынау дип кабул итмәдем, соңрак кына аңладым. Бу сынауларны узган күчәләрнең чиста булуы, кеше өлешенә кызыкмау, булганына шөкер итә белү кирәктер, мөгаен. Аллаһы Тәгалә бәрәкәттен бирә ул...»

Бәрәкәт

– Коллективым бик әйбәт, – ди Эльза. – Производство мөдирем дә үзем кебек сабыр, төпле. Сөйләшүләр-регезгә кадр охшаган, туганнарыңмы әллә, диләр кызларым турында. Бергә эшләгәч, туганлашып бетәсең инде. Коллектив бердәм, тату булсын өчен, бергәләп ялларны оештырабыз: театр-концертларга йөрибез, табигать кочагына чыгабыз. Мин үземне идеаль җитәкче дип санамыйм, әмма бервакытта да кешегә тавыш күтәргәнем юк. Производствоны бер урында туплар өчен, быел, Аллаһка тапшырып, зур төзелешкә тотындык. Бар максатыбыз: ризык белән тәмин итүне

тагын да камилләштерү. Аллаһы язган булса, төзеп бетерербез әле. Бервакытта да керем артынан кумадым. Бөтен эшләгәнәбез шушында кереп бара. Иң мөһиме: Аллаһы бездән риза булсын да, кешеләр канәгать калсын.

Моннан берничә ел элек үзе өчен үтә дә җаваплы яңа эшкә алынырга тәвәккәлли Эльза. Татарстан бизнес-омбудсменының Мөслим районындагы вәкиле Нияз Габдрахмановның сүзләре канатлар куя: «Башкалар эшләгәнне син дә булдырачаксың!» Мәгариф учреждениеләре өчен менюлар төзеп, аларны азык-төлек белән тәмин итә башлыйлар. Бу системага кереп китәр өчен, ялсыз эшли. Читтән жиңел эш кебек кенә тоеладыр, әмма искиткеч зур җаваплылык һәм төгәллек сорый ул: нормативларны белергә, менюларны дөрес итеп төзүгә... Балалар өчен әзерлиләр бит! Димәк, бик тәмле дә, сыйфатлы да, яшә организм өчен файдалы да булырга тиеш. Бервакыт махсус урынбасар да ала. Бик җаваплы, һәрнәрсәне җентекләп тикшерә торган эш бит! Бүген урынбасары Эльмира Салихҗанова белән икәүләп кайнар ризык белән тәмин итү буенча Казан институтларының берсендә дистанцион белем алалар. Мөслим, Актаныш мәктәпләренә, балалар бакчаларына меню буенча азык-төлек илтәләр. Узган ел райондагы һәм Жәлилдәге картлар йортына, Мөслим үзәк хастаханәсенә көнгә өч тапкыр пешереп кайнар ризык ташый башлаганнар. Алар хәзер күпме кешенең дөрес, сыйфатлы итеп вакытында туклануына җаваплы. Кар яуса да, таш яуса да, вакытына илтәп җиткерергә кирәк. Узган ел кышын көчле бураннарда Чаллыдагы ипи пешерү заводы өч көн бие машиналарын юлга чыгармый. Ипи килмәде бүген, дип, күл кушырып утырып булмый бит. Кибетләрдән берәм-текеләп җыялар, якын-тирәдәге ипи пешерүчеләр белән сөйләшеп, көнә берничә мәртәбә партияләп-партияләп тараталар. «Бу эшнә ташлысым килгән чакларым да булды, әмма үсеп килүче яшә буынга, тормыш авырлыкларына юлыккан өлкәннәргә, авыруларга сыйфатлы ризык ашатасым килә. Менюлар төзеп өчен Мәскәүдән махсус китаплар алып кайттым, программалар куйдык. Балаларның нәрсәне яратып ашауларын, нинди ризыкны үз итмәүләрен белешеп торабыз. Менюны даими үзгәртәбез. Ризыкның тәмә бездән генә түгел, аны пешерүчеләр кулынан да тора бит әле», – ди Эльза.

Берничә кеше белән берләшеп, кооператив төзиләр. Узган ел полуфабрикатлар ясаучы производство һәм кибет ача. «Балкыш» – Мөслимдә бердәнбер хәл ит кибете. «Итне ботлап сатып алырга кыйммәт. Болай исә яңа суелган сугымны өз-өзләп сатып алалар. Сатып алучыларыбызның канәгать булуы, рәхмәт сүзләрен әйтеп чыгып китүе миңа тагын да яхшырак эшләргә илһам бирә», – ди Эльза. Производствоны башлап җибәргәндә өч-дүрт төрле генә асортимент булса, хәзер инде дистәдән артып киткән: пилмән, мантый, өчпочмак, голубцы, хәтта бургер ясау өчен котлетка кадр әзерлиләр.

Бәхет

Уңышлы эшмәкәр Эльза иң элек хатын-кыз һәм әни бит әле ул. Биш бала анасы! «Кыз бала булыр дип өметләнеп шулкадәр бала таптыңмы, дип сорыйлар кайчак, – ди Эльза балалары турында сөйләргә кыенсынып кына. – Гич юк! Дәрәс, беренчәсе малай булгач, икенчәсе кыз булыр дип көткән идем. Гадәттә шулай була бит. Безнеке башкачарак булды. Берсеннән-берсе чибәр, акыллы дүрт егет әнисе булуыма бәхетлемен. Ни гаҗәп – алар төрлө-төрлө. Аллаһы Тәгалә, насып иткәч, үзем тапмасам да, кызым да бар. Бәхетем түгәрәк! Ул бәхетне тагын да түгәрәкләндереп оныгым Радель үсә. Чынлап та, бала баласы балдан татлы икән ул!» Олы улы Рөстәм белән килене Альбина алты ел элек аларны дөү әни-дөү әти итә. Кода-кодагыйлы да булалар.

«Кодагыйлар» дип кенә тора Эльза. Бар эштә дә зур ярдәмчеләр алар, ди. Рөстәмнең, әнисенә охшап, эшмәкәрлек сәләте бар. Мәктәптә укыганда ук үзләренек, күршеләренек бакчаларын алып, анда яшелчә үстереп, беренче акчаларын эшли. Бүген инде ул үзе шәхси эшмәкәр.

«Нинди һөнәр сайласагыз да кешеләргә, жәмгыятькә файдалы булсын, беркайчан да үзегез турында гына уйламагыз», – ди ул балаларына. Икенче уллары – кечкенәдән гыйлемгә тартыла. Төрлө яктан талантлы булган Раил Актаныш районындагы сәләтле балалар гимназиясен тәмамлап, берничә вузга укырга керә. Дуслары белән Казанга да китәргә тели, әмма әнисе зирәк киңәшчән бирә: «Улым, югарыракны кара!» Мәскәүдәге Югары икътисад мәктәбен сайлый. Урбанистика буенча белем ала.

– Өч ел Мәскәү читендәге районнарның берсендә тулай торакта яшәде. Йөрергә ерак иде. «Әни, Мәскәүдә яшисем килә», – диде. «Улым, үзең акча эшли башлагач күчәрсең», – дидем. Мин балаларны артык сикертү ягын да түгел. Үзләре эшләп тапканы кадерлерәк була ул. Быел Мәскәүгә күчте. Урбанистика буенча укыган улымның укытучылары, сәләтен күреп, төрлө проектлар бирәләр, – ди Эльза.

Чаллыда төзелеш көллиятендә укучы өченче уллары Ранис турында: «Бар белгәнә – футбол», – ди әнисе, башка бер горурлык белән. Турнирларга барганда, йөгерергә жиңел булыр дип, ашамый китә икән хәтта. Без барганда да Мөслим жыелма командасы белән футбол турнирында Буада иде. Дүртенче төпчек уллары – 8 нче класста укучы Ильяс та абыйсы кебек футбол уйнарга ярата. Биюче дә үзе. «Гомумән, малайларым биеделәр, Ранис кына бию егетләр эше түгел дип карышты», – дип көлә. Кызы Әминәгә исемне үзе куша Эльза. Беренче көннәрдән үк үзе мунча кертә, матур киёмнәр ала. Баласына 3 яшь чагында яман шеш авыруыннан вафат булган энесенек кызы ул. Әминәгә 1 яшь тулганда, хатыны белән аерылышып, апасына кайта. «Үземә язган бала булгандыр: теле ачылуға, миңа «әни» диде», – ди Эльза. Кыз бала кыз бала инде: 7 нче сыйныфта укучы Әминә дә мәктәптән кайтып керүгә әнисен килеп кочаклап үптә... Күрше Актаныш районындагы Чалманарат авылында тагын бер якин кешесе яши әле Эльзаның – кайнанысы Лилия. Буш вакыты булса, икенче әнисе янына ашыга ул: нияте берәз булса да ярдәм итеп, чөкәрдәшәп чәй эчеп килү. «Ул минем икенче әнием кебек. Үз әнием карата булган жылы хисләрем – аңа да. Кайнаның әниеннән тары бөртеге кадәр генә кимрәк ярат дигән гыйбарә бар татар халкында. Бик хак сүзләр бу. Әни белән без бик якыннар. Икебез генә белгән уртак серләребез дә бар», – ди Эльза.

– Хатын-кызның бәхете – тулы гаиләдә, – ди Эльза. – Яраткан ирен, сау-сәламәт, тәүфыйклы балаларын, янында әниң булганда. Алар булмаса, бизнесың да, зур йортың да кирәкми. Уңышларымда иремнең һәм әниемнең өлеше зур. Үзең генә эшли торган хезмәт түгел. Зинфирдан башка булмас иде. Әнием – ышанычлы терәгем. Балаларым һәрвакыт караулы, кайчан кайтсалар да, өй ишеге ачык булды. Бәхетле бала, бәхетле хатын-кыз, бәхетле әни мин. Яраткан эшем булуы белән дә бәхетлемен, Әлхәмдүлилләһ...

РЕКЛАМА ХОКУҖЫНДА

«ӘНИЕМ, БАРЫСЫ ДА ӘЙБӘТ...»

Гөлнур
САФИУЛЛИНА

– Мин аңа беркайчан да үзем шалтыратмыйм. Беләм бит, күп вакыт ул телефонны ала алмый, жәе булганда исә элемтәгә үзе чыга. «Улым, хәлләрең ничек?» – дип язып кына җибәрәм. Аннан һәрвакыт: «Бар да әйбәт, әнием! Син борчылма гына!» – дигән җавап килә... Шул «әйбәт» дигән сүз яшәтә инде безне... Улымның бервакытта да зарланганы юк аның, һәрчак елмая... Лира ханымның күзләренә тагын мөлдерәп яшә тула. Ана йөрәгә бит ул! «Әйбәт» дигән сүз белән генә аны тынычландырып булса икән...

Базарлы Матакка керүгә безне Раил үзе каршы алды. Дөрәсрәгә, фотосурәтә төшерелгән зур баннер. Хәрби киёмнән, күкрәгә тулы бүләкләр... Карашында – дөнья күргән ир-атлар сабырлыгы. Ныктык! Үз көченә ышаныч! Үзен күрдек, инде Раил Габдрахманов исемен йөрткән урамда яшәүче әти-әнисе йортын гына табасы калды.

Әлкигә Россия Герое әнисе белән очрашырга килдек. – Безнең Раил Казанда туды, 4 яше тулганчы шәһәрдә үстә бит... Ерактанрак башлыйм инде. Әтисе Наил белән икебез дә Алпар авылыннан. Бер елгылар, күрше классларда укыдык. Мәктәпне тәмамлагач, мин Казан дәүләт авыл хужалыгы институтына укырга кердем,

ә Наил Яшел Үзәннең Васильево бистәсенең автотранспорт техникумында укый башлады. Безнең тулай торакка абыйсы янына килә иде ул. Менә шунда очраша башладык – дуслыгыбыз мөхәббәткә әверелде. Диплом алуга, Наилне армиягә җибәрделәр. Хабаровск өлкәсенең Бикин шәһәрәндә хезмәт итте... Ул кайтып бер ай узуга өйләнештек.

Раил ГАБДРАХМАНОВ, подполковник. Позывное – «Елка». Раилне «танклар өчен дөһшәт» дип тә атыйлар.

2022 елның мае. Аларның Донецк һәм Луганск Халык Республикаларын азат итүдә катнашкан көннәре. Ул чакта капитан Раил Габдрахманов идарә иткән танклар ротасына Северский Донец елгасы аша салынучы күпер кичүен саклау бурычы йөкләнгән. Авыр хәрби техника узарга тиеш булган бу участокны хәрбиләр берничә көн саклыйлар. Ниһаять, ул төзелеп бетә. Раил һәм аның кул астындагы егетләр иң беренчеләрдән булып күпер кичүе аша арғы якка узалар. Арсеналларында нибары ике танк, кораллары да чамалы гына була. Дошман тылына узып, сугышчан позициягә басалар. Әмма икенче көнне күперне шартлаталар, һәм рота елганың икенче ягында бүленеп кала. Дошман алар өстенә ут яудыра башлый... Экипаж әгъзалары арасында: «Без моннан кайта алырбызмы икән?» – дип әйтүчеләр дә була. Әмма Раил Габдрахманов беркемгә дә паникага бирелергә ирек бирми. Өздөрөп: «Кайтабыз, егетләр!» – ди. Алар соңгы снарядка кадәр көрәшәләр... Өч көн бие бер адым да артка чигенмиләр. Дошманның өч танкын, егермегә якын сугышчысын юк итәләр. Радиоэлемтә аша командир Раилгә: «Сез – герой! Шундый зур батырлык эшләдегез!» – ди... Ә ул: «Мин бары үземә йөкләнгән бурычны үтәдем», – дип саный. Раил Габдрахмановның танк ротасы менә шулай нык торугы бригаданың төп көчләренә алдагы торак пунктны тиз арада үз контрольләренә алу, анда урнашу мөмкинлеге бирә. Журналистларның: «Кемнәрнең танклары яхшырак: безнекеләрме, әллә НАТОныкылармы?» – дигән соравына, Раил: «Хикмәт танкта түгел. Иң мөһиме – эчендә кем утыра: белемле, әзерлекле, килеп туган ситуацияләрдә тиз арада дәрәжә карар кабул итә аламы? Ул бик кыю да булырга мөмкин, әмма тактика турында берни белми, аның нигезләрен өйрәнмәгән икән, танк үзе генә ерак китә алмый. Техника бу очракта тимер тавына гына әйләнә... Әгәр экипаж әгъзаларына әле тыныч вакытта ук мондый күнекмәләргә сөңдермәсәк, без хәзер техниканы да, кешеләрне дә күпләп югалтыр идек. Сүз уңаеннан: бүген дошман ягында нәкъ шуны күзәтәбез», – дип җавап бирә.

Мин инде институтны тәмамлап кайтып, авылда бер ел эшләргә дә өлгергән идем. 1988 елның августында Казанга килеп эшкә урнаштык. Раилне 1989 елның 11 августында таптым. Исемне аңа әтисе кушты... Аннан туган якларда төпләнергә булдык – Базарлы Матакка кайттык. Йорт салып кердек. Наил эшкә милициягә урнашты, мин бухгалтер булып эшли башладым...

Бер карасаң, барысы да гап-гади, нәкъ башкаларныкы кебек: Раил район үзәгендә балалар бакчасына йөри, аннан Базарлы Матак урта мәктәбендә укый башлый. Классташ малайлары кебек үк футбол, волейбол уйный. Бию түгәрәгенә йөри – сәхнәләрдә чыгыш ясый. 12 елдан соң туган энесе Фаилне бик көтеп ала, аны бер авырсынмыйча карый. Герой булып тумыйлар, бер көндә генә дә герой булмыйлар – аңа еллар бие әзәрләнәләр. Яшүсмер чакта ук Раилнең күнеленә хыял кереп урнаша: хәрби кеше буласы килә аның. Анысы да күктән төшкән хыял түгел. Беренчедән, әтисе гоме-ренен 20 елын органнарда эшләүгә

багышлаган кеше. Ир бала өчен иң зур үрнәк! Икенчедән, әнисенен олы абыйсы – хәрби: солдаттан соң армиядә кала, Әлкигә лаеклы ялга чыккач кына әйләнеп кайта. Марат абыйсы белән очрашса, Раилнең сөйләшәр сүзе бетми: сорау арты сорау яудыра, барысы белән дә кызыксына. (Энекәшенең Герой исеме алганын белсә, ничек сөенер иде абыйсы хәзер!) Иң беренче чиратта физик әзерлек кирәк, дигәч, соңгы сыйныфларда укыганда гел спорт белән шөгыльләнә. Раилнең бу юлны сайлавында аларның сыйныф жетәкчеләре Сабитов Дамир Хужиевичның да өлеше зур. Хыялга таба барганда үсәдереп, син аны булдырасың дип торучы да кирәк! Мәктәпне тәмамлагач, Казан танк училищесына укырга керә ул. Беренче мәлләрдә бер дә жиңел булмый, әлбәттә. Сагына да, уку да авыр... Гурппадашлары арасында түзмичә ташлап китүчеләр дә була, әмма Раил ярты юлдан борылу-чылардан түгел. Аңардагы ихтыяр көче берничә кешегә жетәрлек... Диплом алгач, эшкә аны Новосибирскига

жибәрәләр. 2010 ел бу. Хәрби частька барып төшүгә: «Армиядә тәртипләр үзгәрдә, өлкән лейтенант исемен тиз генә ала алмаячаксыз. Кечкенә званиегә канәгать булмасагыз, кире дә кайтып китә аласыз», – диләр. Ул чакта да карарны Раил үзе кабул итә һәм өйдәгеләргә: «Калам, дүрт ел бие юкка белем алдыммыни – эшлисем килә», – дип хәбәр итә.

Бөтен хәрбиләрнең дә язмышы бер: хезмәт урыннары гел алышына, алар гел күчәләр. Новосибирскидан Раилне Юрга шәһәренә (Кемерово өлкәсе), аннан Алейск каласына (Алтай крае) күчәрәләр.

2012 елда аны Ульяновскига командировкага жибәрәләр. Ярты елга! Эти-әнисен бәхет баса!

– Әллә кайдагы Новосибирск түгел бит, якын – машина белән атна саен өйгә кайтып йөрдә. Пешергән ризыгыңны ул ашамый дип үзәгәң өзәлми... Кире эш урынына киткәч, аңа «За разминирование» дигән медаль бирделәр. Шунда гына аңладым... Ульяновскида хәрби база шартлады бит, Раил шартламый калган снарядларны зарарсызланды-

руда катнашкан икән. Ярты ел буге! Наил озак еллар милициядә эшләгәч, мин артык сораулар бирмәскә ияләшкән инде. Һәр атнаны китүе соңгысы булырга мөмкин булган... Хәрби кешенең язмышы инде...

Алейскида төпләнгән кебек булган иде инде ул – өйрәнүләргә генә барып кайта иде. Шунда үзенең мәхәббәтен тапты, өйләнде. 6 яшьлек оныгыбыз Осман үсә. Матур яшиләр иде...

Махсус хәрби операциядә Раил Габдрахманов беренче көннәрдән үк катнаша. Дөрәсрәге, алар инде 2022 елның гыйнварында ук шул якларга өйрәнүләр узарга киткән булалар. Илбашының чыгышын тыңлауга, Лира шундук улына шалтырата. Раил аны һәрвакыттагыча тынычландыра: «Әни, монда бар да тыныч, менә шәһәргә килгән идек әле, борчылма!» – ди.

– Шуннан соң аңардан айдан артык бер хәбәр дә булмады... Үзе язмый, шалтыратмый, номерын жыйрга без дә жөрәт итмиз. Көн дә көттек кенә... Килең кемнәрдәр аша аның хәлен белешеп торды. Ул да сөйләшкән саен: «Әни, борчылмагыз, Раил исән-сау, алар бу хәлләрдән читтәрәк», – дия иде. Аның бу сүзләреннән соң берәз тынычланып калам, акылым белән исә аңлым: хәрби кеше булгач, кырыйдагы кала алмый бит инде...

Махсус хәрби операция февральдә башланды, ә мартта инде минем янга бертуган Рәис абыемның ике улы – Алмаз белән Илназ килделәр. «Туган апа, без Раилгә машина илтәбез», – диләр. Хәзер дә сөйләгәндә дә елыйм... Әле андый ярдәм турында ишеткән дә юк иде. Шуңа көрәшчә егетләр, Чистайдан Насыих абый кушылып, «Нива» машинасы сатып алдылар, аны ремонтлап, үзләре илтәп тә кайттылар. Раилгә иң кирәк вакытта! Алар белән Наил дә барды. Күргәч, улыбыз шаккаткан – әтисенәң барасын алдан әйтмәделәр.

Раилгә Суворов медале бирүләрен телевизордан гына белдек. Туганнан туган сөңлем Венера шалтыратты: «Анда Раилне күрсәтәләр», – дип... Интернеттан эзләп табып, ул тап-

шыруны үзбездә карадык. Бүләкне улыбызга генерал-полковник Александр Лапин тапшырды. Үзбездә Казан кешесе, ул да Раил укыган танк училищесын тәмамлаган. Телевизорның эченә кереп китәрлек булып карадым: Раил хәрби киёмнән, йөзләре суырылып калган, күренеп тора – арыган...

Раилнең батырлыгы турында да беренче тапкыр телевизордан, яңалыклардан гына ишетә өйдәгеләр. Телефоннар тынып тормый, бар да шалтырата: «Күрдегезме, белдегезме? Котлыйбыз!» – диләр. Белдегезме дип... Дөрәс, Раил сүз арасында: «Бик зур бер задание үтәдек әле», – дип әйтә әнисенә. Ул – нинди задание икәнән сөйләми, әнисе – сорашмый. Ә 2022 елның 15 июлендә Раил: «Әнием-бәгърем, синең улың бүгенге көннән Россия Герое!» – дип язып жибәрә.

– Бу яңалыкны шунда ук әтисенә житкердем. Зур шатлык, әлбәттә! Горулык та. Герой исеме ниндидер батырлык кылган кешеләргә генә бирелә бит. Безнең районда Бөек Ватан сугышында Советлар Союзы Герое исемен алган Степан Крайнов бар. Укыганда бөтен мәктәп каршында линейкада аның биографиясен сөйләгәнәмең әле дә хәтерлим. Степан Матвеевичны бездә бүгенгәчә зурлыйлар... Һәм менә шундый батырлар исеме арасында синең газиз улың да бар!

Әмма әни кеше буларак мин башкасын да уйлыйм шул... Ул бит анда үлем белән күзгә-күз очрашкан. Яңалыклардан ишетеп калдым – соңгы снарядка кадәр атканнар... Мин аның белән бу хакта сөйләшә алмыйм, хәтта бу хакта сөйләгән интервьюларын да тыңлый алмыйм. Йөрәгемә бик авыр...

Раил Габдрахмановка Россия Герое исеме белән «Алтын Йолдыз» медален РФның Оборона министры Сергей Шойгу 2022 елның 10 августында тапшыра. Ә 11 августта Герой ир-егеткә 33 яшь тула.

Раилне аэропортта каршы алырга Габдрахмановларны Әлки муниципаль районы башлыгы Александр Федорович Никошин үзе алып бара. Мәскәүдән килгән очкычны каршы-

лаучылар арасында Татарстан Республикасының Премьер-министры урынбасары Ләйлә Ринат кызы Фазлыева да була. Хәрби оркестр уйнап тора. Туганнар жыела. Әни кеше инде бер елдан артык күрмәгән улын, ниятьте, колагына ала.

Герой улын!

Бер көн төш кебек кенә уза да китә. Раилне район башлыгы үзәндә кабул итә, Мәдәният йортында якташлары белән очраша, мәктәптә була... (Раил туган ягы – район житәкчеләре, белем алган мәктәпкә белән һәрвакыт элемтәдә. Мәктәп музейендә инде аңа багышланган почмак та булдырганнар.) Күрергә дә өлгерми калалар!

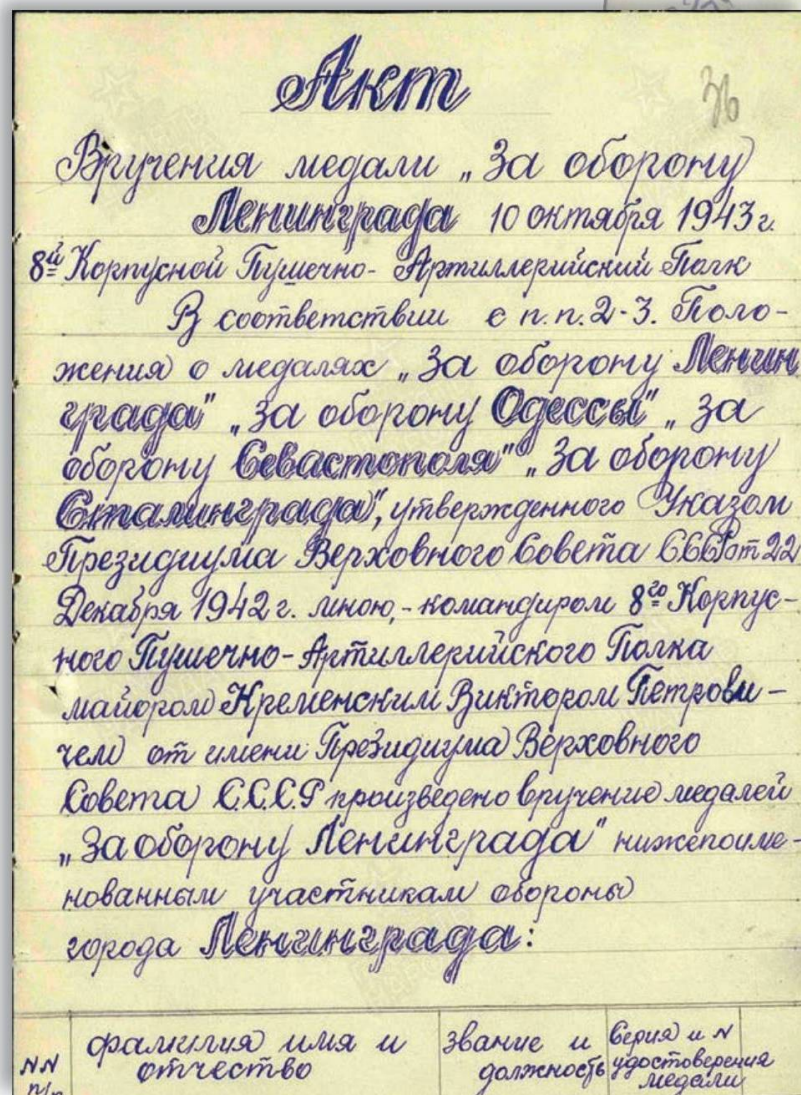
– Миндә әни язмышыдыр... Ул шулай гомер буге Марат абыйны көттә. Калуга өлкәсенә Сосенский шәһәрәндә хезмәт итте абый, елга бер генә кайталар иде... Ике ел Наилне солдаттан көтеп алдым бит. Инде менә Раилне көтәм. Алдан белгертми генә кайтып керсә дип, суыткычта аның өчен пилмән, манты катырып куелган. Казны да Раил өчен дип саклыйбыз. Нәрсә пешерсәң дә ашың ул, сайланмый... Раил турындагы һәр хәбәр – әтисе белән минем өчен зур вакыйга! Яна сөендерде, Раилнең хезмәттәшләре хатыннарына: «Безнең рота командиры яхшы, шуңа бөтен нәрсәбез дә бар», – дип язганнар. Килеңбез аша Раилгә рәхмәт житкерүләре... Холкын беләбез – ул һәрвакыт дөрәслек яклы. Андый кешегә тормышта бик җиңел дә түгел бит. Эшкә барганда да, кайтканда да гел теләк теләм: ил-көннәргә иминлек килсен, безнекеләргә дә тыныч шартларда гына хезмәт итәргә язсын иде... Аңа бу һөнәрне сайларга рәхсәт иткән өчен озак еллар үземне гаепле санадым. Хәзер инде аңладым: бу – аның үзе сайлаган юлы. Мәктәптә очрашуда Раилдән: «Әгәр кабат яңадан башларга туры килсә, танк училищесына укырга керер идегезме?» – дип сорайлар. Улым бер икеләнмичә: «Әйе!» – дип җавап бирде.

Безгә районыбыз, Татарстаныбыз, илебездә өчен шундый ул үстергән өчен горурланырга гына кала!

Хәтер – мәңгелек...

Бөек Жиңугә миллионлаган гап-гади кешеләрнең каһарманлыгы бәрәберенә ирешә алдык. Алар арасында безнең татар егетләре, татар кызлары да бай-так. Минем бабам, синеке, аныкы... Сугыш афәте кагылмаган, сугыш ишек шакымаган капка, гаилә калды микән? Жиңу таңы безгә шуңа да кадерле... Инде бу хакта бүгенге яшьләрәбезгә дә аңлатасы, төшендерәсе, күңел-ләрендә горурлык хисләре уятасы килә. Бу проект – шул хакта. Мондый ядкарьләр, бәлки, сезнең гаиләләрдә дә сакланадыр. Юк икән, аларны шушы сайттан табып алырга мөмкин: <https://pamyat-naroda.ru>. Бабаларыгыз-га орден-медальләр ни өчен бирелде икән? Балалар, оныклар белән бергә утырып эзләп карагыз әле. Әлеге тарихи документларны үз күзләре белән күргәч, Жиңу сүзенә алар инде берничек тә битараф калалмас... Табышларыгызны безнең белән дә уртаклашыгыз. Хатларыгызны көтәбез.

Бабам – Зөфәр
Әхмәт улы
Мөхтәсипов
укутучы һәм
Бөек Ватан
сугышы ветера-
ны. Автобиогра-
фиясендә язганча,
ул 1917 елда
ТАССРның Әгерҗе
районы Иж-Бәйки
авылында туган. Ул
бик авыр тормышта

үскән, ләкин киләчәге кызыклы, төрле
вакыйгаларга бай булган. Нәкъ Габ-
дулла Тукай кебек кулдан-кулга күчеп,
биш төрле гаиләдә тәрбияләнгән.
Зөфәр бабай 1943 елның 7 гыйнвары-
нда сугышка китә. Эстония, Румы-
ния, Венгрия, Австрия илләрен үтеп,
Чехословакиягә кадәр барып житә.
Ленинград, Балтыйк бие, Украина
фронтларында катнаша. Болар барысы
да аның хәрби билетсында, үзе ясаган
картасында чагыла.
Сугыштан соң, демобилизацияләнеп,
1945 елның 7 октябрендә генә туган
ягына – гаиләсе янына кайта. Әбием –
тыл ветераны Заһирә белән биш бала
тәрбияләп үстерәләр. Барысы да юга-
ры белемле, дәрәжәле урыннарда
хезмәт куя. Ә без – 10 онык һәм
13 оныкчык бабабызның батырлыгын,
аның туган җире өчен көрәшкән
Бөек жиңунең 80 еллыгын каршыла-
ган көннәрдә генә түгел, мәңге хәтер-
либез!

Бабамның фронттан килгән шигыре:
«Бәгърем Заһирә
Һәм улларым!
Белмимен мин,
Күпме соң без
Аерым яшәрбез?

Бәлки гомергә,
Тик сез миңа
Хатлар язарсыз.
Шик тотмыймын:
Яхшы теләкләрдә
Булырсыз.

Менә Сезгә
Фронт истәлегем
Сагынганда
Алып карарсыз.
Ленинград фронты, ноябрь, 1943.»

Динара ӘХМӘТ

ЖУРНАЛИСТ БИТ СИН!

Эльмира ЗАКИРОВА

Әңгәмәдәшем – язмалары белән укучылар күңелен яулаган танылган журналист Мәдинә АВЗАЛОВА. Социаль темаларны яктыртучы, кеше хокукларын яклаучы, әллә нинди катлаулы проблемаларны чишә белүче, күпләргә ярдәм итүче, хаклык яклап, кайберәүләрне утлы табага бастыручы, кырыс түрәләрне дә йомшарта алучы... Оста дипломат, гадел юрист, күз карашыннан аңлый торган психолог сыйфатларын үзгәлтү туплаган шәп журналист ул, кыскасы. Миңа аның үзгә, принципияль, эзләнүчән, оператив журналист булуы ошый. Бер бөлмәдә бергә утырып эшләү дәверендә Мәдинә ападан өйрәнер әйберләр дә шактый булган икән. Үзе яши торган Осиново бистәсеннән редакциягә иң алдан килеп утырыр. Өстәлендә һәрвакыт «Комсомольская правда», «Аргументы и факты» газеталары ятар (автобуста укып килә чөнки). Ялт кына жыенып командировкага чыгып та китәр. «Үзем язам!» дип, иң кыен темаларга алына. Материалын язып соңгы ноктаны куюга инде жиңел сулап, учларын учка бәрәп: «Без булдырабыз!» – дип шаяртып та алыр... Аны Татарстан журналистикасының легендасы дип йөртәләр. Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, «Фидакар хезмәт өчен» медале иясе, Татарстан Президентының Мактау грамотасы һәм дипломы, Кеше хокуклары буенча Татарстанның вәкаләтле вәкиле тапшырган дипломнар, журналистларның «Бәллүр каләм» республика конкурслары лауреаты... Ә шулай да аның өчен иң зур бүләк – укучыларның яраткан авторы булу, әлбәттә!

Бу көннәрдә күркәм юбилеен билгеләп үтүче каләмдәшебез Мәдинә АВЗАЛОВАны гомер бәйрәме белән ихлас котлыйбыз!

Мине фәрештәләр җитәкләп йөри сыман

Мәдинә апа, син университетның тарих бүлеген тәмамлагансың, ә үзең журналистиканы сайлагансың. Ничек килеп кердең бу дөньяга, сөйлә әле.

– Кечкенәдән журналист булам дип тә йөрмәдем, иҗат турында да уйламадым. Әкреләп өлгердем. Бу дөньяга килеп керүем дә очраклы гына булды! Һәм үкенмим һич тә. Горурланам! Ул бит кешенең сәләтеннән, тырышлыгынан, омтылышынан тора. 70 нче еллар. «Ялкын»ның баш редакторы Роза Хафизова хатлар бүлегенә чакырган иде. Шунда эшләүче күренекле шагыйрь Тәүфикъ абый Камалиев миңа хатыны Роза Камалетдинова эшләгән күптиражлы «Ленинчы» газетасына барырга киңәш итте. Ә нигә бармаса?! Журналист буларак тәҗрибә туплау өчен иң үтемле юл иде ул минем өчен. Һәм 1976 елдан 1987 елга кадәр шунда эшләдем. Роза – редактор, мин аның корреспонденты идем. Роза күп нәрсәгә өйрәтте – бик рәхмәтле мин аңа. Әкреләп «Социалистик Татарстан»га мәкаләләр яза башладым. Мирхәт абый Хөснимәрданов гомерлек остазым булды. Аннары мине шул газетага эшкә чакырдылар. Зур, җитди газета! Хатын-кыз журналистлар бармак белән генә санарлык иде анда. Беренче эш көнемә кадәр хәтерлим. Иң авыр бүлектә – сәнәгать бүлегенә куйдылар. Анда Марат абый Әмирханов та эшләде. Жайлап кына юнәлеш бирә иде. Уйлап утырам да... Алдымнан гел фәрештәләр җитәкләп йөргән сыман... Шулкадәр көтелмәгән, сөендерә торган әйберләр килеп чыга иде тормышымда. Ә бер хәлне һич онытмам! Эшкә урнашып бер-ике ай үтүгә, мине Министрлар Кабинетына киңәшмәгә җибәрделәр. Каушадым дип әйтә алмыйм. Анда да безнең кебек кешеләр бит. Кереп утырдым. Сөйләгән-нәрен язып бардым... Бар да әйбәт кебек инде үземчә. Икенче көнне тиз генә язып та керттем. Ә анда... сәяси хаталар киткән! Язмамны кара тактага элөп куйганнар, җитмәсә! (Рәхәтләнеп көлә.) Хәер, редакциядә гадәти хәл икән ул: һәр көнне кемнең дә булса материалын элөп куялар. Ләкин минекен инде башка элмәделәр, бердәнбер очрак булды ул. Бу күңелсез хәл мине игътибарлы булырга, фактларны кат-кат тикшерергә өйрәтте! Гомерлек сабак булды, кыскасы!

Парламент хәбәрчесе дә идең бит син, Мәдинә апа!

– Әйе шул! (Горурланып.) Республика язмышы хәл ителә торган иң җаваплы чорлар иде ул! Сессия утырышлары кайчак төнгә кадәр бара. Анда кузгатылган бер генә мәсьәлә дә читтә калмый, аларны көне-сәгәте белән укучыларга җиткереп тора идек. Көнозын сессиядә утырабыз да, кичен кайтып «подвал-подвал» материал бирәбез, депутатлар сөйләгәнне курыкмыйча, ачыктан-ачык язабыз. Берчак тәнкыйть мәкаләсе язган идем сессия барган көннәрдә. Дөрәс тәнкыйть иде ул. Йөрүм шулай Дәүләт Советында йөзәмә җитди кыяфәт чыгарып. Бер җитәкче кулымнан эләктереп алды да: «Кызый, уйлап яз. Тагын бер мәртәбә шундый мәкалә бастырсаң, сессиягә кермисең», – диде. Нәкъ менә шул

елларда башланды да инде социаль-икътисадый, сәяси, мәдәни тормышның астын өскә китергән уңай үзгәрешләр.

Ишектән кертмәселәр, тәрәздән кер, дигән гыйбарә бар журналистларда. Син форточкадан да керәсең бугай әле, Мәдинә апа.

– (Көләп җибәрә.) Журналистның кыюлыгынан тора ул. Ничек күрсәтәсең бит үзеңне! Миңа күп министрлардан интервьюлар алырга туры килде. Заманында Татарстан Президенты, Дәүләт Советы Рәисе, аның урынбасарлары, депутатлар белән дә еш очраштым. Алар белән диалоглар алып барырга һәрвакыт әзер идем. Мин бит журналист! Әгәр дә нәрсәдер әйтергә куркып утырсам, сөйләшү барып чыкмаячак! Марат Әхмәтов авыл хужалыгы һәм азык-төлек министры чагында аннан интервью алып чыккач, матбугат үзәге җитәкчесе: «Сезнең белән рәхәтләнеп ачылып китеп сөйләште», – дип куандырган иде. Ул еллардагы Эчке эшләр министры Әсгать Сәфәров белән дә жылы әңгәмә килеп чыкты. Ул да сабуллашканда: «Сез яхшы әңгәмәдәш!» – диде. Министрлыкның «Иң яхшы криминаль журналист» дипломын тапшырганда: «Язмагызны әни бик ошатты», – дип тә күңелне күтәрдә әле.

Кешеләргә ярдәм итү – миңа Ходай Тәгалә тарафыннан йөкләнгән бурычтыр, дигән идең син берчак, Мәдинә апа.

– Җәберләнгән, кыерсылган кеше үтенеп килә икән, мин аңа ярдәмгә алынам. Аллаһы Тәгалә көч бирә миңа, ниятләнгән эшем уңышлы гына барып та чыга. Иң яратмаганым – кабахәтлек, түбән жанлылык. Мин күтәрә алмыйм аны. Телевизорда әшәкелек күрсәм дә, шундук башка каналларга күчәрәм... Минем тормышымда да булды андыйлар. Чын күңелдән булышасы, хәлен җиңеләйтәсе килеп, бер шалтыратасың, ике... Эндәшми – җавап юк! Димәк, ул сине якын итми, син кирәк түгел аңа! Ә мин ярдәм итмәкче булып бәргәләнәм. «Кеше ярдәм сорамый икән, ул сүзне кузгатма. Үзең өстәмә баш авыртуы алма!» – дигән иде бер танышым. Дөрәс әйткән. Кешегә ярдәм итү – бик җаваплы эш ул! Аның өчен олы йөрәк, хәлгә керә белү, киң күңел кирәк.

Кайсы сүздән йомгак тәгәрәп китәр?

«Сөембикә» редакциясендә эшли башлавың да әнә шул күңел халәтеңә туры килә, минемчә.

– Гаилә, хатын-кызлар, аналар тормышын тирәннән яктыртасым килә иде, мин моңа әзер идем инде. «Сөембикә»гә мине журналның баш редакторы, зирәк җитәкче Роза ханым Туфитуллова үзе чакырып алды. Эшли башлавымның беренче көннәреннән үк шул дөңъяда кайный да башладым. Редакциягә бик күп хатлар килә иде. Социаль темаларга язучы тәҗрибәм булгач, проблемалы, язмышлы хатлар миңа керә торган иде. Шундый материаллар, язмалар була – алар гел башта йөри. Хәтта кайчак куркыталар да. Их, белергә

иде язмашларын, дисең. «Адам актыгы»н беркайчан онытмам. *(Тынып тора.)* 18 яшылек малай этисе белән әнисен, апасын үтерә. Колониягә баруым, ул үсмер белән сөйләшүләрем әле дә кичә генә кебек... Үземне журналист дип әйтсәм, сөйләшмәс тә иде ул. Социаль опека бүлегеннән килдем, дидем. «Ничек шулай килеп чыкты соң, балакаем?» – дим. «Ну, тормышта шулай да була менә», – ди исе дә китмичә. «Хәзер сиңа якын булган, сине яраткан кешеләр берсе дә юк бит инде», – дим тәүбәгә китерергә тырышып. «Аның каравы, машина, фатирым бар, юридическийга укырга керәм!» – дигән җавапны ишетеп телсез калдым! Ул егет кайткандыр инде. Нишли икән? Кайчак ул турыда да уйланып куям.

Ә мин балаларына сыймаган әби турындагы «Мунча карчыгы»н тетрәнеп укыган идем.

– Өзгәленеп, әрнеп язылды ул мәкалә. Күз алдыңа китер: юл аркылы гына ике катлы зу-ур йорт! Улы белән килене шунда яши. Андагы байлык! «Нишләп әни-еңне үз янында тотмыйсың?!» – дим. Бик каты сөйләштем. Әнисе җан асраган җиргә дә бардым. Элек була иде бит кеп-кечкенә кара мунчалар – нәкъ шундый җирдә яшәп ята бичара карчык. Аның турында Совет районының социаль ипотека бүлеге җитәкчесе белән сөйләштем, министрлыкка чыктым. Басым ясыи торгач, улы үз янына алырга мәҗбүр булган.

Кризис үзәкләре турындагы язмаларыңны көтеп алганнарын да беләм...

– Ирләрә җәберләгән хатыннар шунда килеп сыена иде бит. Хәер, хәзер дә шулай. Бу тормышта берни үзгәрмәде. Авыр хәлдә калучыларга ярдәм күрсәтү чаралары гына күбәйде. Монысы куандыра. Әле дә хәтерлим: ике баласы белән үзәккә килеп эләккән бер хатынның бите карарлык түгел, кара янып чыккан. Ире туктаусыз кыйнап тора икән. «Кайда икәнбезне белә генә күрмәсен! Килә генә күрмәсен!» – дип бәргәләнә хатын. Аның кая эшкә урнашуы, алдагы тормышы ничек көйләнүе гел күз уңында булды. Җитди тәнкыйть мәкаләләренә алынам икән, язган кешеләремнең берсен дә онытмыйм, министрлыкларга да тынгы бирим, прокуратурага да барам, адвокатлар белән дә сөйләшәм. Башкача булмый да. Чөнки еш кына: «Журналист бит сез. Инде сез дә хал итмәсәгез...» – дип, мине аптыраш-та калдыралар иде. Без эшләгән ул елларда журналистларның хезмәтен «дүртенче хакимият» дип бәялиләр иде. Ул чагында «кәгазь журналистика» проблемасы юк иде әле. Ә хәзер, үзең күрәсең, почтада эшләрә – газета-журнал таратырга да кеше юк. Бүгенге көндә тор-мышта проблемалар чиктән ашкан. Компьютер артында аннан-моннан нидер күчереп материал язып утырган-чы, чык урамга, йөр халык арасында... Шунда бит тор-мыш, шәп материал!

Хәтерлим әле, малае куып чыгарган әби турында язган идең. Кунар урыны булмагач, караңгыга кадәр урамда каңгырып йөрүче ул карчык...

– ...әйе, ул әби соң гына шул үз өйләренә кайтып, йорт подвалына төшеп төн чыга торган була... Аны картлар йортына урнаштырдык бит тәки. Кемнәргә, кайларга мөрәҗғәгать итеп бетергәнне хәтерләмим дә инде. Әйдә, бирегез, әйдә, эшләгез дип җәфалап бетерә идем тиешле оешмаларны. Берәүнең әйткәне дә бар: «Сез бит адвокат түгел, сез – журналист. Эшләгез үз эшегезне генә...» Ә мин алай булдыра алмыйм. Минем өчен мохтаҗлар язмашы – минем язмаш. Югыйсә нәрсәгә язып йөрергә? Укучыны шаккаттырыр өченме?! Моның өчен «сары басмалар» да җитәрлек... «Ah-yh» килеп язып утырып кына булмый бит ул, ахыргы нәтиҗәсе булмагач! Проблема бит чишелми кала! Син журналист икәнсең, чиш аны!

Синең белән командировкаларга бару чып-чын мастер-класс булды минем өчен. Шунда чаялыгыңа, кар өстенә казан аса торган тәвәккәл ханым булуыңа тагын бер кат инандым. Җиңел-жайлы итеп сөйләшсәң, кочаклап алып хәлләрен сорашасың...

– Журналист аралашучан булырга тиеш. Сөйләштерә алу, сорауны дәрәҗәс итеп куя белү бик мөһим. Хат эзен-нән Кама Тамагына бардым. Бер хатын баласын буып үтергән... Ишеге бикле иде. Көтәбез. Белеп торам: сорау-ны ничек бирсәң, шулай китчәк. Үземне сөйләшүгә әзерлим. Күрәм: кайтып килә. Олы яшьтәге бер әби инде. Бик бетерешкән. Аңлашыла инде, йөрәк яралары бигрәк җәрәхәтле чак. Кертмәскә дә мөмкин: шундый ситуация бу! Исәнләшүемә дә теләмичә генә җавап биреп узды. «Казаннан килгән идек... Бик аңлыйм хәлегезне!.. Үзем дә күптән түгел энемне җирләдем», – дип, сүзне ерактан башладым. Бөтен эчке кичерешләрен кузгаттым, ахрысы. Минем мөнәсәбәтемне аңлады. Кеше күңеленә ачкыч ничек сөйләшүдән, сүзне ничек башлау-дан да тора. Мин шулай әйтергә, шулай язарга тиеш дип, чыгып киткәнче үк бөтенесен күздән кичерә идем. Сүзне кайдан башларга кирәге алдан ук уйланган була. Кайсы җөмләдән башласам йомгак тәгәрәп китәр? Ә бит тәгәрәмәскә дә мөмкин. Монда психолог та булырга кирәк. Теманы ачалмасан, барып йөресе дә юк. Ә теге мескен әби, өендә елы-елы түгел, миңа бөтенесен сөйләде. Шулкадәр җәберләгән булган улы! Кыйнаган әнисен. Көн-төн эчкән. Әйдә чын-чынлап террор атмо-сферасы тудырган. «Мин аны туктатыр өчен генә ябыш-тым бит. Үз-үземне белештермәдем», – диде ул. Кем үзе теләп баласын үтерсен!

Комсомолка, спортсменка...

Ә нинди гаиләдә үстәң? Әти-әниң кемнәр иде?

– Кукмарадагы 1 нче мәктәптә укыдым мин. Камыш-лы авылыннан район үзәгенә күчеп килгәнбез. Анысын мин хәтерләмим, бәләкәй булганмын. Әнием Гөлчәчәк ашханәдә дә, тегү фабрикасында да эшләде, бик тәмле пешерә иде. Әти Миндрахман көне бие тракторда булды. Үз әтием түгел, үги әти. Дүрт бала үстек. Зифа апам белән мин – бер әтидән, энекәшләр икенче әтидән. Әти безне үз малайларына караганда да якынрак күрә

иде кебек. Һәрхәлдә, миңа шулай тоела иде. Әни көчле характерлы иде. Без апам белән аңа охшаганбыз. Әти гел эштә булды, акча тапты. Ә Кукмарадагы өебезне әни берүзе диярлек салып чыкты. Әле тактага китә, әле кадак, буяулар алып кайта. Шундый боевой хатын менә! Мин берәр нәрсәне күнеләмә салам икән, шуны эшләми туктамыйм. Максатчан, көчле ихтыярлы булып үстем. Геннардан килә бу. Журналист булам дидем – булдым! Коръян укырга ниятлөгәч, бу яштың соң инде, диделәр. Нишләп соң булсын – укыйм, өйрәнәм, дидем. Өйрәндем! Атнага бер мәчеткә йөрим. Шуннан канәгатьлек алам! Өч ел элек көн саен цигун күнегүләрен ясарга сүз бирдем үземә – бер көн дә калдырганым юк! Үл күнегүләре миңа ковид калдырып киткән бик күп проблемалардан чыгарга мөмкинлек бирде.

Ә ни өчен тарих бүлеген сайладың?

– Университетның мехматына барам, дип йөрдем бит мин, математиканы беләм һәм ярата идем. Тормышта уйламаган, көтелмәгән хәлләр чыгып кына тора бит. Имтиханга «биш»ле алам дип бардым да, «дүрт»ле куеп кайтардылар. Мәктәпне медальгә тәмамлыйм дип йөргәндә генә. Бик авыр кичердем: стресс булды миңа. Үсмерлек максимализмы, үжәтлек, хәтер калу – барысы бергә буталды. Бер мизгелдә бөтен хыял-теләкләрәм чәлпәрәмә килде. Юк, мин әйтәм, мехматка бармыйм, тарих бүлегенә керәм, дидем. Укытучы Закирә апаны бик ярата идем. Шул этәргеч булды. Мактанып әйтүем түгел, мәктәптә лидер идем. Дружина советы председателе, комсомол активисты, спортта да гел беренче... Шулай итеп, тарих бүлегенә киттем. Имтиханны Индус Таһиров кабул итте. Тиз-тиз сөйлим. «Тукта-тукта, житәр», – дип, Индус Ризакович «биш»ле куеп чыгарды.

«Комсомолка, спортсменка и просто красавица...»

Бу син, Мәдинә апа!

– Характер тәрбияләүдә спорт та үзенекен эшләгәндер. Мәктәптә йөгәрә идем. Сигезенче класста ук район жыелма командасында булдым. Укырга кәргәч, мәктәп тренеры белән республика спорт комитеты житәкчесе Хәниф Мортазин, үзара килешеп, мине башта – университет, аннары жиңел атлетика буенча республика жыелма командасына керттеләр. Спорт холкымны шуның кадәр чарлады! Мин озын дистанцияләргә – 800, 1000 метрга йөгәрә идем. Туктаусыз сборларда булдык. Лекцияләрдән азат ителәр иде. Берәр ай Ялта, Сочи-ларда ярышларга әзерләнәбез дә, май аенда кайтып эстафетада катнашабыз. Университетта Вульфсон дигән атаклы профессор лекцияләре укыды безгә. Сборларга китәсемне белгәч: «Имтиханнарда кертмим, кайтып та торма!» – ди берсендә Григорий Наумович. Борчылган идем. Тәки имтиханны да тапшырдым, эстафетада да йөгердем.

Кукмарадан булуың сиңең биографиягә аерым штрихлар өстидер әле. Кукмаралар бит бәйлиләр, тегәләр, киез итекләре басалар, аш-суга осталар...

– Менә монысы юк! (Кәлә.) Зифа апам әйтә инде, сиңең кулдан андый эш килми, ди. Текмим дә, бәйләмим дә. Бер кайттым әни янына. Икәүләп телевизор карыйбыз. Шунда әни носкиемның үкчәсе тишек икәннән күрдә дә: «И балакаем, аягыңны селкеп утырганчы, шул носкиеңны ямап куйсаңчы», – ди. «И нәнә! Носки ямаганчы, утырып бер мәкалә язам мин!» – дидем.

Бүгенге журналистикадан син канәгатьме,?

– Миңа калса, ачылып китү, материалларда түгелү, жаныңны биреп язү жәйтми. Яза торган героенны ярату, аның язмышына битараф калмау жәйтми... Бәлки, үзем шундый темаларга язганга әйтәмдер боларны. Шундый катлаулы чорда яшибез. Никадәр яшыләр, хатын-кызлар махсус хәрби операциядә катнашучыларның үзләренә, гаиләләренә ярдәм ителәр. Олысы-кечесе мәдәният йортларына жыелып, киёмнәр, мөндәрләр, юрганнар сырлар, сетка үрәләр. Жәңүгә үз өлешләрен кертәләр шулай. Битараф калып булмый, заманы шундый. Үл һәркайсыбызны үзенчә сыный. Беркөн телевизордан күрсәтеп яталар: Түбән Камада 8-9 яшьлек балалар сетка үрә, рәсемнәр ясый, тартмаларга азык-төлек тутыра – менә шулар турында күбрәк язарга кирәк! Дәрәс юнәлеш бирә белсәң, балалар барысын да аңлый. Бүген яшыләрне моңарчы күрелмәгәнчә патриотик рухта тәрбияләргә кирәк, минемчә. Бу бик мөһим! Хәрби операция барышында ирләрен югалткан хатыннар, улларын югалткан аналар турында, чакрымнарны саны-саны көн-төн үт эченнән алга баручы егетләребез турында язарга кирәк. Журналистлар жәңүне якынайтуда иң алгы сызыкта булырга тиеш!

Журналистика, сәясәт, жәмгыять турындагы сөйләшүләр жай гына өйгә, гаиләгә күчә. Үл Аделинә, кызы Алисаның инде үз дөньялары, үз эш-мәшәкәтләре. Ә мәнә оныклар өчен үл – сер сыяр дус та, «мировой» дәү әни дә! Искәндәр белән Салават – икесе дә технологик колледж тәмамлаганнар, видеоблогерлар, икесе дә авто-мобилләр ремонтлау буенча шәп белгечләр; Аяз – нефтехимия колледжында, Азалия 6 нчы класста укый, биюче дә икән әле. Мәдинә апа горуруланып сөйли алар турында. Мөгаен, үз кайнанысының жылылыгы да күчкәндер аңа. Әнә бит: «Гомер бие ирем Әхсәннәң әнисен сагынам. Йомшак холыклы, ипле-жайлы иде үл. Аңа дога кылганда бөтен тәнәмә жылы дулкын йөгәрә», – ди.

Яшыләрчә жыйнак гәүдәсенә, зәвыклы киёмнәренә, юмор белән сөйләшүенә, аннан килгән уңай энергиягә сокланып утырам. Журналистика буенча Авзалованың үз кагыйдәләре барына тагын бер кат инанам. «Чәчәкләп-чуклап язарга яратмыйм – проблеманы конкрет мисаллар, фактлар белән ачам», «Язганнарымны кат-кат тикшермичә басарга бирмим», «Йөрәгңе кушып, кеше яратып укырлык итеп язарга кирәк», «Мин булдырам дип тотынсаң, әйбәт мәкалә языла», «Һәр язмаң укучыны уйландырырлык булсын – син бит журналист!...»

Һәрчак истә тотармын үл киңәшләренә.

«ҮЗ-ҮЗЕМНЕ СЫНАРГА ЯРАТАМ»

Тормыштагы иң беренче остазым – дәү әнием Наилә. Безнең белән яшәде ул. Укырга мәхәббәт уятты дәү әнием. Гел матур китаплар алып кайта иде. 4 яшемдә укырга өйрәнүем – аның тырышлыгы. Аның тәрбиясен бары бер жөмлә белән әйтеп аңлатырга була: **АЛЛАҢЫ БАРЫН ОНЫТМА!**

Конфликтларга керергә яратмыйм. Мин бит 90 нчы елларда Казан яны бистәсендә үскән малай. Егетләр белән бергә булсам да, алар кебек түгел идем. Ул чорларда кешене рәнжәтү философиясе бар иде. Андый чакларда ничек тә читтәрәк тора идем. Әби тәрбиясе көчле булган инде. **ЖӘМГЫЯТҮТӘ НИНДИ ГЕНӘ КАТАКЛИЗМНАР БУЛСА ДА ГАИЛӘДӘГЕ ТӘРБИЯ ҮЗЕҢ БУЛЫП КАЛЫР-ГА ЯРДӘМ ИТӘ.**

Хәзерге буын безнең буын фәлсәфәсен аңлап бетерми. Ә без бер-беребезне ярты сүздән аңлыйбыз. Тиз генә хәл итәргә кирәк икән, гадәттә, шул телгә күчәсез дә. 90 нчы елларның уңай якларын кире кайтарып идем: **ҮЗ СҮЗЕҢ ӨЧЕН ЖАВАП БИРҮНЕ, КЕШЕНЕ, БЕРЕНЧЕ ЧИРАТТА, СҮЗЛӨРЕ ТҮГЕЛ, ЭШЕ БИЗӨҮНЕ...** Хәзер ясалмалылык, үзеңне күрсәтү чоры. Моңың өчен зур мөмкинлекләр бар. Элек үзеңне бары тик эш-гамәл белән генә күрсәтергә була иде.

Эти берәз кырыс, төпле кеше, әни ижади минем. Сәнгатькә кереп китәргә дә ул этәргәндер. Мәктәптә укыганда вокалга Фатыйма Хәнифовнага йөрдем. Ә ул театр училищесы директоры Мәсгут Имашевның хатыны иде. «Марсель, сиңа театральныйга барырга кирәк», – дип әйтә иде. Ижад кешесе икәнәмне дә сизгәндер, аннан соң үз ихтыяжлары да булгандыр: ул чакта театр училищесында егетләр дефицит. **КУРЫКМА!** Театр училищесы биргән төп сабак – шул. Тырыш идем, кызыл дипломга тәмамладым. Бар рольләргә дә яхшы уйнадым, әмма мин түгел идем ул. Актер буларак театрда гына ачылдым.

ҮЗЕҢНЕ АРТЫК КҮРСӘТЕРГӘ ОМТЫЛУ ХӘЕРЛЕГӘ ИЛТМИ. Бу – шәм эффекты бирә. Андыйлар бик тиз янып бетә.

ЧЫН АКТЕР СӘХНӘДӘ ГЕНӘ АЧЫЛА, Ә ТОРМЫШТА – СОЦИОПАТ. Аларга үз дөньяларын сакларга кирәк. Андыйлар – тормышларын сәнгатькә багышлаган фанат актерлар. Эмиль Талипов кебек, мәсәлән. Ул медиа

кешесе түгел, бөтерелеп, үзе турында сөйләп йөрми. Бөтен барлыгын театрда бүлгән итә.

КЕШЕНЕҢ ШӘХСИ КОНФЛИКТЛАРЫ ҺӘМ ПРОБЛЕМАЛАРЫ ЭШЕНӘ ТӘЭСИР ИТМӘСЕН. Мәдәният институтына укырга кергәч, әнә шуны бер укытучыбызга бик әйбәтләп кенә аңлатып, институттан китеп бардым. Аннан ике елдан соң шунда ук укытырга кайттым.

ЭШ УЛ – МЕДИТАЦИЯ. Шәхси проблемалардан арынып тору. Шәхси тормышта үземне контрольдә тотарга тырышсам, ижадта тулысынча ирек бирәм. Яшь тамашачы театрыннан киткәндә режиссер Ренат Әюпов: «Син театрда ерак китмәячәксең. **ТЕАТР УЛ – ВИРУС**», – дигән иде. Мин аның белән килешәм.

ТАМАДАЛЫК БЕЛӘН ШӨГЫЛЬЛӘНЭП ИЖАТЫМНЫ АЛЫП БАРАМ. Хәер, мәжлестәрдә дә актер булып уйныйм. Бу – моноролем. Миңа күп кенә чараларда, бигрәк тә ябык чагымда: «Андрей Мироновка карап утырган кебек булдым», – диләр иде. Үзгә булып алып бара башласаң, күп дигәндә биш ел эшли аласың. Образда булып, аннан соң ул костюмны салып кую җиңелрәк. Моноспектакльдә уйнарга хыялланам. Әйе, мин моноспектакль куйдым. Рәстәм Гайзуллин монорольдә уйнады (К. Тинчурин театрында куелган «Шах... Мат!» спектакле – Ч. Г.) Шәхсән үземә язылган материал да бар, әмма проектлар күп булу сәбәпле, вакыт җитми. Аннан соң... **БАШКАРУЧЫ БУЛУГА КАРАГАНДА, БУЛДЫРУЧЫ БУЛУ КЫЗЫГРАК.** Актер ул үзгә дә казына, башкаларда казыну миңа кызыграк әлегә.

МИН БИК КЫЗЫКСЫНУЧАН КЕШЕ. Күптөрле проектлар алып баруымның сәбәбе дә шул. Акча эшләргә омтылу түгел бу. Аның өчен бизнесым бар, мин анда кайнамайым, бары тик киңәшләр генә бирәм.

СӘХНӘ БЕЛӘН ЭШЛӘУ – ЧИСТА ҺАВА СУЛАУГА ТИҢ. «Өйләнү» спектаклен чыгарганда Минзәләдә өч атна яшәдем. Бик рәхәт булды. Бер калыпта гына шушы тарихка кереп чумасың. Ә Казанда тизлек! Бер проект, икенчесе, өченчесе, тиз-тиз эмоцияләр... Өч атна буе бер проектка гына кайнау миңа нык ошады.

«Өйләнү» спектаклендә төп герой Подколесинны махсус яшел чөчлө, алкалы, татуировкалы итеп ясадык. Ир-атларның да эчке дөньясы бар һәм аның белән нигәдер

A portrait of a man with a beard and short brown hair, sitting on a tall metal stool. He is wearing a maroon button-down shirt over a black t-shirt with white horizontal stripes, blue jeans, and black sneakers with blue laces. He is looking directly at the camera with a slight smile. The background is a plain, light blue wall. The floor is made of light-colored square tiles.

Режиссер, сценарист,
шоумен **Марсель МӘХМУТОВ**

Фото: Анна Арахамия

санлашмыйлар, дип әйтергә теләдем. Ир-атның эчке дөньясын хатын-кыз аңласа, аерылышулар аз булыр иде. Ә ирләр, нигездә, күңелендәгән аңлата алмый, чөнки кысаларда яши. **ҮЗ ФИКЕРЕҢНЕ ФОРМАЛАШТЫРЫП ӘЙТЕРГӘ ӨЙРӘНҮ, ҮЗЕҢ БЕЛӘН ГАРМОНИЯДӘ БУЛУ МӨНМ БЕЗНЕҢ ӨЧЕН.**

МӘХӘББӘТНЕҢ КАГЫЙДЭЛӘРЕ ЮК. Үсмерлек чорында мәхәббәт – кулыннан тоталганга сөөнәп, яңгыр астында шатлана-шатлана кайту булса, хәзер ул жылы юрганга тиң: жылы, рәхәт...

МИНЕ РУХЛАНДЫРУЧЫ ТӨП НӘРСӘ – НӘТИЖӘ.

Мин бик азартлы кеше. Наман ярышам. Тәрбиядән киләдер бу, мөгаен. Безне гел күрше малайлары белән чагыштырып үстерделәр.

Үземнең мәктәбемдә актерлар, тамадалар үстерәм. Казанда бик яхшылар исемлегендә йөргән шоуменнар арасында минекеләр дә бар. Нигә үзең көндәшләр үстерәсең, дип еш сорыйлар. Бу минем мәктәп дип әйтү рәхәт. Бәлки, көлке тоелыр: картаймыш көнемдә миңа кунаклар күп килүен теләм. **ҮЗЕМНӘН СОҢ БЕРӘР ЭЗ КАЛДЫРАСЫ КИЛҮ ТЭЛӘГЕДЕР БУ.**

Син артык ихлас, дип әйтә якин кешем.

ӘЙЕ, МИНЕМ КЫЛАНАСЫМ КИЛМИ, ИХЛАСЛЫКНЫ ЯРАТАМ. Ә ул хәзергә дөньяда, кызганыч, бик аз.

СИҢА СУГАЛАР ИКӘН, СИН ДӘ СУК. Агрессиягә агрессия белән җавап бирүне дәрәс дип саныйм. Ул агрессияне, бәлки, нәкъ менә син туктата алырсың. Ә инде кеше конфликттан качарга тели икән, аңа ярдәм ит.

ИҢ ЯРАТМАГАН НӘРСӘМ – НАХАК ЯЛА ЯГУ ҺӘМ ГАЙ-БӘТ. Моңың белән эстрадада эшли башлагач очраштым.

ЭКСПЕРИМЕНТЛАР ЯРАТАМ. Бу, иң элек, үз-үзеңне сынау. Эстрадада эшли башлавым да шуннан. Театраль белемем, театр законнары белән нәрсә ясап була икән дип кызыксыну. Миңа калса, минем эксперимент уңышлы бара.

Минемчә, артист кешенең акчага нәфесе аз булырга тиеш. Ул күп вакыт һөнәренә «өйләнә» яки «кияүгә чыга». **АРТИСТЛАР ИКЕ МИНУТ ДӘВАМ ИТКӘН АЛКЫШЛАРГА ЭШЛИ.** Бу – аларның иң зур хезмәт хаклары. Ул чактагы хисләрне бернәрсә белән дә алмаштырып булмый.

Күпләр социаль челтәрләрдә кешеләр ачык дип уйлый. Ялгышалар. Бу ясалмалылык, үз-үзеңне пиарлау.

АЧЫК БУЛУ УЛ – КУРКУЛАРЫҢНЫҢ, ЭМОЦИЯЛӘРЕҢ-НЕҢ КҮЗЕНӘ ТУРЫ КАРАУ.

ТАТАР КИНОСЫ ЯШӘСЕН ӨЧЕН АНЫ ТӨШЕРЕРГӘ ТҮГЕЛ, КАРАРГА КИРӘК. Ә кызыксыну бик аз.

Татарстанда беренче онлайн кинотеатр булдырдык. Тик кешеләрнең хәтта бушлай кереп карыйсы да килми. Балалар өчен Каюм Насыйри әкиятләренә нигезләнгән «Байдек» дип аталган тулы метражлы кино төшерәбез. Гыйнвар аенда Мәскәү артисты катнашында кыска метражлы кино чыгарачакбыз.

Гаиләдә әти ролен бәяләп бетермиләр. Әти – закон сагында гына торучы түгел, баласы белән күзгә-күз карашып ихлас сөйләшүче дә булсын. Кызым Аишәгә 13 яшь. Ул минем белән яши. Балачагынан ук бик якин без. Авыр вакытлар да булды. Үсмерлек чорын бары тик ихлас аралашу белән генә җиңеп була. **КӘФЕҢ БА-Р-МЫ, ЮКМЫ, АРЫГАНМЫ СИН, АРЫМАГАНМЫ, ЭШТӘ НИ ГЕНӘ БУЛСА ДА, БАЛАЛАРЫБЫЗ БЕЛӘН ЭЛЭМТӘДӘ БУЛЫРГА ТИЕШБЕЗ. ҺӘРВАКЫТ!**

Аларның безгә нәрсә өчен бирелгән белмәгән чакта туды балаларым. Мин бик яшь идем. Күп гаиләләрдә шулайдыр. Ә хәзер беләм: баламнан да якин кеше юк. Мин аның белән үз-үзем була алам. **БАЛАЛАР БЕЛӘН БЕЗНЕҢ АРАДА БИТЛЕКЛӘР БУЛМАСЫН ИДЕ.**

Тормышта төрле хәлләр була. **ИРЛӘРНЕҢ ДӘ ХАТЫН-КЫЗЛАР КЕБЕК БУШАНАСЫ КИЛӘ.** Ә янәшәдә җаңыңны ачып сөйләрлек кеше юк. Менә шул чакта ирләр алкогольгә тотынадыр, мөгаен, чөнки аңны сүндереп куясы, үзеңнән качасы килә. Беркемгә дә ышанмыйсың, югары дәрәҗәдә сак буласың, чөнки син яралы. Әйтәләр бит, яралы җәнлек кача, дип.

УЗГАН ЕЛ МИН КЕШЕЛӘРДӘН АРТЫКНЫ ӨМЕТ ИТМӘСКӘ, АЛАРНЫ ГАЕПЛӘМӘСКӘ ӨЙРӘНДЕМ.

Кирәк икән, гафу үтенүдән курыкмыйм. Бу – тормышны күпкә җиңеләйтә.

МИҢА ЯЗГАНЫ БАРЫ МИҢА БУЛАЧАК. Әнә шулай дип уйлый башладым хәзер. Эшнә өлгертә алмыйсың икән, өлгөрмим дип әйт. Элегрәк мин бөтен нәрсәне колачларга теләп яшәдем. Хәзер вакытны дәрәс корам. Бу күңелдә тынычлык барлыкка килүдәндер, мөгаен.

МИНЕМ ӘЛЕ КЕШЕЛӘРГӘ ӘЙТЕР СҮЗЛӘРЕМ БАР.

Бәлки, тиздән кабат спектакльгә тотынырмын. Киләчәккә хыялым: тирбәлмә креслога утырып, камин янында трубка тарта-тарта берәр романны сөйләп яздыру. Карт Марсель, мөгаен, шундый булыр. Әлегә... Марсель Мәхмүтов күңелендә актер яши. Ә калганнар – режиссер, сценарист, клипмейкер Мәхмүтовлар аны юата, юмалый. Бәлки әле ул, үсенеп китеп, сәхнәгә дә чыгар. Гел бер төш күрәм: Камал сәхнәсендә Әлмәндәр образында мин. Сүзләремне оңытам да, оялып, коридор буенча чабам һәм шкапка ябылам. «Марсель, чык, тамашачы көтә», – дип, Фәрит Бикчәнтәев шкаф ишеген шакый. Кем белә, 45 яшьләрдән соң, «сәяхәтем»не тәмамлагач, бәлки, чынлап та театрга кайтырмын...

Чулпан ГАЛИӘХМӘТОВА әзерләде.

ГАИЛӘ ҺӘМ ТРАДИЦИЯЛӘР

«Әниләр марафоны» проектында катнашучы әниләрнең төрле темаларга фикер алышып, үз тәҗрибәләре белән уртаклашкан язмаларыннан өзекләр тәкъдим итәбез. Бүгенге темабыз гаилә традицияләренә багышлана.

Мөслимә РӘВЗЕТДИНОВА, Балык Бистәсе районы.

Элек-электән тормышлар түгәрәк булсынга, эшләр тәгәрәп барсынга, авылыбызда

1 Май бәйрәмендә йомырка жыю йоласы булган. Әле дә саклана ул безнең Балык Бистәсе районында! Без үскәндә, 1 Май бәйрәменә әни яңа, матур киёмнәр сатып ала иде.

Көн генә жылы, кояшлы булса иде дип тели идек. Ул вакытларда авылларда асфальт юллар юк, яңгыр яуса, юл аркылы чыкканда бутыйларны саз йотып калуын көт төр.

«Сабыйларга Аллаһы Тәгалә көнен бирсә иде, сөенеп көтәләр бит», – дип теләп, әби белән әнинең суган кабыгыннан йомырка буяганның әле дә истә. Хәзер инде балаларга, оныкларыбызга шушы матур йолаларны күрсәтәбез.

Лилия ЖАМАЛИЕВА, Апас районы.

Үзбездә үскән балачакны языйм әле. Мәрхүм әти, жәй көннәрендә урманнан – утыннан кайтып, менә сезгә урман тавыгының йомыркасын алып кайттым, дип бирә иде. Без ышанып көтеп торабыз. Әле хәзер дә уйлап утырам: үзе ашамыйча безгә алып кайткан бит дип. Авылыбызда су буенда зур тал бар иде. Яз башыннан ук шул тал төбенә жыелып, учакта бәрәңгә пешерә идек. Төрле уеннар уйнап, жырлай-бии идек. Чирмешән елгасы тулып ага иде, ташу киткән күзәтү, буш шешәләргә хатлар салып жибәрүләр... Татар халкында нинди генә йолалар, бәйрәмнәр юк: Нәүрүз бәйрәме, Сабан туге, каз өмәләре – санный китсәң, бик күп... Әлеге бәйрәмнәргә үткәреп барабыз, югалтмыйча буыннан-буынга тапшырып килсәк, алар онытылмас, киләчәк буыннарда кадәр дәвам итәр.

Зөлфия ХӘКИМОВА, Балтач районы.

Бала табып үстергән әни иң бәхетле кеше инде ул, шөкер! Гаиләдә хезмәт тәрбиясе бик кирәк.

Рәшитем гаилә белән бергәләп мал үстереп, авылда беренче машинаны алды. Балаларны утыртып, Әтнәгә – Әни янына кайтып йөрдөк. Үз туганнарым белән бәрәңгә бакчасында очраша идек.

Барыбыз да яшәтән колхоз басуында, амбарда эшләп үстек. Минем туган көндә (12 сентябрьдә) туганнарым жыелышып бәрәңгә алырга килә иде. Ел саен кабатланган һәм бик истәлекле, көтеп алган, күңелле традиция иде бу! Мин өйдә пешеренәм, табын әзерлим, эшләп арыган команданы сыйлыйм. Шунда мине котлыйлар да иде. Күп еллар дәвам итте бу традиция. Тора-бара заманалар да үзгәрдә, бакча да кечерәйдә... бәрәңгесә дә азайды...

Алсу КӘРИМОВА, Казан шәһәре.

Гаилә традицияләре дигәндә, үзбездә гаиләне генә түгел, тулаем нәселебезне, һәр ике як туганнарыбызны күз алдында тотам. Нәселебез үсә, яңа дәвамчылар барлыкка килә. Традицияләр дә тулылана, яңарыш кичерә. Шуларның кайберсенә генә тукталып үтәм:

Яңа ел бәйрәмнәрендә балалар белән карт әбиләренә барып, концерт куеп кайтабыз. Әби исә 15 оныкчыгының һәркайсына Яңа ел күчтәнәчләре әзерләп тора!

Ике туганнарыбызның туй мәңгеләренә күмәк котлаулар әзерләп, үзенчәлекле бүләкләр тапшырабыз.

Жәй айларында туганнар белән жыелып табигатькә чыгабыз, Татарстанның тарихи урыннарына сәяхәткә барабыз. Балалар мондый очрашуларны аеруча зарыгып көтә.

Язын Тәмтегә зиратка кайтып, каберлекләргә чүптән арындырабыз.

Шуны да әйтсә килә, кая гына барсак та, балаларны үзбездән калдырмаска тырышабыз. Аралашсыннар, күрсеннәр, белсеннәр, дибез. Үсә төшкәннәргә болай да иярмәскә тора аларның, кечкенә чакта күңелләренә сеңеп калсын.

#әниләрмарафоны

УЧАК ЯКТЫСЫ

Уйна тальян гармуныңны безнең авыл көенә

Ташкичүдән ерак булмаган Ашытбаш авылында, унбер балалы гаиләдә жиде кызның берсе булып, гармунда уйнарга хыялланып үсә Гөлфия апа. Хыялланмыйча! Әйләнәсендә барысы да гармунчылар бит! Әниләре Суфия да гармунда уйный. Әтиләре Нурисламның да туганнары гармунчылар.

– Бөтен туганнары уйный, бер әтинең генә гармунга исе китми иде, – дип уртаклаша күңелдәге хатирәләрен Гөлфия апа. – Мин әле кечкенә идем, абыйларга дип, әни тальян сатып алды. Ул эшкә киткәч, «эчендә кемдер булырга тиеш», дип, абыйлар гармунны ярып карарга

булды. Эштән кайткач, әни бирде кирәкне! «Алырмын мин сезгә моннан соң гармун!» – дигән иде, сүзендә торды. Ә минем шулкадәр уйныйсым килә, чыдый торган түгел. Мендәрне гармун итеп күтәрәп йөрим. Төшләремдә күрәм. Уянам да, төш кенә икәнән аңлап, елыйм. Аннары, болай булмый инде, дип, әби бая әйткән хромка гармунны алып бирде. «Уйныйсың икән, ул йә кешене елатырлык, йә жырлатырлык булсын», – диде.

Гармун уйнарга мунчада өйрәндем. Иртәнгә кадәр утыра идем. Тәки шул елны капка төбенә гармун күтәрәп чыгарлык булдым.

Хәзер Гөлфия апаның гармуннары берничә. Тальяны да, хромкасы

Лилия
ГӘРӘЕВА

«Кечкенәдән гармунга һәвәс булдым. Берәрсенең уйнаганын күрсәм, яныннан китә алмыйм, күзләремә яшь килә. Гармун ясап бир, дип сорагач, әти кәгазьдән гармун ясап бирә. Шуны күтәрәп, «пәрәрәм-пәрәрәм» дип «уйнап» кына йөргәнгә дә күңелем була.

8 нче класста укыганда Сабира әбием үзенең 8 сум пенсиясеннән жыеп, 50 сумга гармун сатып алып бирде. Яшьлегемнең тугры юлдашы булды ул. Аның белән биеттек тә без, жырлаттык та, ничәмә-ничә егетне армиягә озаттык... Уйнамый башлаганына әле кайчан гына». Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, 37 ел Арча районының Ташкичү авылы мәдәният йортын житәкләгән Гөлфия МӘГЪСУМОВА белән танышуыбыз әнә шулай, гармун турындагы истәлектән башланды.

да, баяны да, хәтта кыңгыраулы Саратовский яшел гармуны да бар. Анысын ире Зәкәрия 1988 елны 49 сумга Яңа Кенәр кибетеннән алып кайткан булган.

Күмәк көч кузгата тауларны кубарып

Клуб мәдирләренең эшләре рәхәт, жырлап-биеп кенә йөриләр, дип уйлаучылар да бардыр. Читтән караганда шулай жайлы күренә шул. Бәйрәм саен концерт кую, спектакль әзерләү өчен нинди көчләр кирәген, кемнәргә барып ялынганын клуб мәдире үзе генә белә. Аңа өстәп, атна уртасында көндөз дә клубның ишеге ябылып тормаслык итеп эшләргә кирәк.

Кайда ничектер, ә Ташкичүдә клуб һәрчак ачык. Иртән «Өммегөлсем» некеләр килсә, көндөз «Һөнәрчеләр» түгәрәгенә чигүчеләр жыела. Кичен исә сәхнә театр түгәрәгенә йөрүчеләр карамагында. Шушы бер клубта тугыз (!) берләшмә. Өммегөлсемнекеләр дигәнәм – халык фольклор ансамбленә йөрүчеләр. Биисе килгәннәр өчен – «Наз» һәм «Умырзая», жырлыиысы килгәннәргә – «Сәйлән» һәм «Рәйхан», театр яратучыларга «Ялкын» һәм «Яшылек» дигән түгәрәкләр бар. Туган як тарихы белән кызыксынсаң, «Мирас»ка рәхим ит!

– Ташкичү клубына эшкә урнашканда олы улыма алты ай иде. Клубның ул вакыттагы директоры Ләлә апа Камалиева үзе янына сәнгать житәкчесе итеп чакырды. Декретка чыкканчы бер ел Кысна клубында эшләгәнә, бу эшне берәз күзаллыи идем инде. «Синнән була ул, үзән жырлыиысың, үзән уйныйсың – кешегә алынасың юк», – дигән иде шул чакта Ләлә апа. Үзе пенсиягә киткәч, аның урынына мәдәният йорты житәкчесе булып калдым. Менә шуннан бирле һәр көнем шушы клубта уза инде минем, – дип елмая әңгәмәдәшем. Ире Зәкәрия дә, кайнанасы Разия дә каршы килми. Алабуга мәдәният училищесында белем алырга китүенә дә сүз әйтмиләр.

– Ул елларда авыл гөр килеп тора иде. Төнлә белән яшыләрне клубтан чыгарып жибереп булмый, – дип, эшли генә башлаган беренче елларын искә ала Гөлфия апа. – Безнең хәтта инструменталь ансамбльгә кадәр булды. Клуб тирәсендәге менә бу агачларны да яшыләр белән урманнан алып төшеп үзебез утырттык. 98 төп агач! Авыл яшыләре бер көн калмый су сибеп үстергән агачлар. «Нәрсә эшлик?» – дип торган яшыләр белән эшләве дә күңелле иде.

Бас әйдә, Өммегөлсем, идәннәре бөгелсен

– Хәзер инде барысына да үзебез, – дип дәвам итә гомерен мәдәнияткә багышлаган Гөлфия апа.

– Әнә китапханәче Венера Мостафина, сәнгать житәкчесе Тәнзилә Вәлиева, әнә «Өммегөлсем» фольклор ансамбль кызлары. Ташкичү клубында фольклор ансамбле гомергә булган ул. Аның элеккеге житәкчесе – Мәмсә авылыннан Рузалия апа Насыйбуллина. Рузалия апа укытучы булып эшләгән кеше, китаплар авторы. Анда идеяләр күп. «Әйдә, шуны эшләп карыйк», – дип берәр идея «ыргытуы» була, дәррәү күтәрәп алабыз. «Сөлге агарту», «Су буенда кер чайкау», «Кодалар каршылау» ише фольклор күренешләребез бар. Барысы да жырлыбиюле, халык авыз ижатына нигезләнгән. Бездә халык биюләрен, халык көйләрен яраталар. Яшылекләренә искә төшереп, шул вакытта уйнаган уеннарны, жырлаган жырларны тансыклыи халык. 2016 елдан халык фольклор ансамбле исемен йөрткән коллективны хәзер Тәнзилә Вәлиева житәкли.

Ансамбль белән кайларга гына бармадык. Тәнзилә дә, мин дә рульдә. Ике машинага төялеп чыгып китәбез дә... Татарстан районнарыннан кайтып та кергәнәбез юк. Самарага кадәр барып, икенче дәрәжә диплом белән кайттык.

Берсендә Болгарга фестивальгә – туйда каз бүлү йоласын күрсәтергә киттек. Бөтен кирәкле әйберләренә алганбыз, ә казыбыз утырып калган. Килеп житәрәк кенә искә төште. Безнең чыгышка кадәр әле шактый вакыт бар. Кызлар кибеткә йөгерде: казны куярга поднос, бизәргә чәчәкләр кирәк. Болгарда чәчәк кибете юк, ритуаль хезмәтләр күрсәтү кибетеннән ясалма букет сатып алдык. Казны каян табарга?

Тәнзиләнең сары кофтасы бар

иде. Шуның жиңенә буш шешәләр тыгып, каз ботлары ясап, ясалма чәчәк белән бизәп, тәки чын каз ясадык. Шундый да хәлләр була ул!

Сезнең дә авыл, безнең авыл, аралары алтмыш чакрым

– Яшел Үзәннән, «Куш капка» фольклор фестиваленнән кайтып барабыз. Шундый ошады инде, күнелдә илһам кайный. «Нишләп мондый фестивальне үзебездә дә уздырмыйбыз соң без?» – дигән сорауны беренче булып кайсыбыз биргәндер. Юл буе бер-беребезне күәтләп кайттык та, икенче көнне районга, житәкчеләрдән фатиха алырга чыгып киттек. Безнең якларда берәр бәйрәм булса, капкага чигүле сөлге эләр иде элек. Шуңа да үзебезнең фестивальне «Сөлгеле капка» дип атарга булдык. Беренче фестиваль 2022 елның июль аенда узды. Ул елны фәкәт үз көчебез, үзебез тапкан спонсорлар ярдәме белән генә оештырдык. Ерак түгел, Хәтнәдә генә су чыгаралар. «Зинһар өчен, кунакларыбызга эчерергә су бирмәссезме?» – дип ялынып, алардан су алып кайттык. Кем –

ипи, кемдер бөлеш пешереп бирде. «Аллаһ ризалыгы өчен булыр», – дип, үзбәкләрдән корбан итләреннән ике казан пылау пешерттек.

Беренче елны 44 коллектив килде. Ачык фестиваль ул, кем катнашырга тели, барысы да катнаша ала. Үзбәкнең ансамбльдән Нурфия, Фирая, Фәния апалар өйләреннән чиләгә белән коймак пешереп алып килде. Кызлар коймакларны жылытып, чәйләр ясап, килүчеләргә сыйлый тора, ә без милли киёмнәребезне киеп, ишегалдында жырлап-биеп кунакларны каршы ала торабыз. Бөтенесе дә килеп беткәч, һәр коллектив төркем-төркем булып, гармуннар уйнап, һәркем үз милли киёмнән, үз телендә жырлап, Сабан туге уза торган мәйданга төшөп киттек. Алгы сафлар мәйданга кергәндә, арттагылар клубтан чыгып та бетмәгән иде әле. Кичкә кадәр, көтүләр кайтканчыга кадәр барды ул көнне фестиваль.

Икенче елны 84 коллектив килде. Анысында район да булышты. Һәркемгә бүләккә Арча күчтәнәче – чәкчәк әзерләдек. «Элек бәйрәмгә бизәп ат жигәләр иде. Кунакларга шуны да күрсәтик әле», – дип, Шекә авылына жигә торган ат эзләп киттек. Кыңгыраулы атлар да булгач, ул фестиваль бигрәк тә матур узды.

Өченче елны чыгышлар тагын да күбрәк буласы иде, кыскарттык, бер коллектив бары бер генә номер күрсәтте. Сарманнар, Актанышлар, Азнакайлар, хәтта Чиләбедән үк килделәр. Монысының яңалыгы чигү буенча мастер-класс булды. Күргәзмәгә дип әзерләгән бөтен кулъяулыкларыбызны чүпләп алып бетерделәр. «Әбиём шундыйны чигә

иде, сатыгыз инде», – дип ялынган кешегә ничек каршы киләсең?

Ташкичү кызлары чигәргә оста. Мәүжидә Камалиева клубта чигү түгәрәгә алып бара. «Безнең өйдә бөтен нәрсә чигелгән иде, – ди ул. – Әниём Рауза чигүче. Хәзер, һай, Рауза апаның теге өенә кайтасы килә, диләр». Түгәрәккә 12 кыз бала йөри, шома чигү төрән дә, ыргак белән читен челтәrlәргә дә өйрәтә Мәүжидә апалары.

«Өммегөлсем» кызларының өстендәгә чигүле альяпкычларны да үзләре чигеп, бала итәклә күлмәкләргә дә үзләре теккән. Ә чигүле читекләр – Арча осталарыннан.

Кызганма, дуслым, яңан яңылың – изгелеккә шул яңитә

Сәнгать белән генә чикләнмиләр мәдәният йортында. Ул хәзер игелекле эшләр штабы да: бөтен авыл бер булып, клубта маскировка жәтмәләре үрә, окоп шәмнәре ясый, жылы оекбашлар бәйли.

– Без монда гуманитар ярдәмне жыйдык та жыюын, ул аларга барып житми икән, дигән хәбәр таралды, – дип сөйли Гөлфия апа. – Тәнзилә белән икебез, ничек кенә үз кулларына тапшырып кайтырга икән, дибез. Шулай баш ватканда, «Ценим жизнь» дигән жәмгыять барлыгын белдек. Аларга үзбәкнең ниятне житкердек. «Максатыгыз нинди?» – диләр. Мин Коръян хөтөм кылган идем. Шуны егетләребез янында багышлыгым килде. Алар госпитальләргә медицина әйберләре илтә икән. Луганск, Донецк, Светлодарскидагы госпитальләрдә булып, бик тетрәнөп кайттык.

Икенче тапкыр барганда инде ныклап әзерләндек. Авылдашлар да бердәм булып күтәрөп алды, кем нәрсә булдыра ала – бозылмый торган өй ризыклары әзерләп алып килделәр. Анда ашарларына бар аларның, ләкин гел консерва гына да ашап торасылары килми бит. Әниләрен күргән шикелле, күтәрөп кенә йөртмәделәр инде бәгырькәйләрем. Азовстальгә дә кердек. «Монда кадәр килгәч, Азов диңгезен дә күрсәтик әле», – дип, диңгезгә дә

алып бардылар. Халыктан жыеп алып килгән бөтен әйберләргә үз кулларына тапшырдык. Гармун да алып барган идем. Донбасс урамнарында «Авыл көе» бигрәк моңлы яңгырый икән. Соңгы баруыбызда Арча, Әтнә, Балтач егетләре очрады. Безне күрөп, еламыйлар гына. «Артыгыздан яланаяк йөгереп кайтыр идек, апалар, бик сагындык», – диләр. Үзәкләр өзелде дә соң...

Күнел ача торган сәфәр түгел ул. Булды инде, төрлө вакытлар булды... Бик куркыныч мизгелләргә дә шаһиты булырга туры килде.

Гөлфия һәм Тәнзилә апалар хәрби операция барган жирдән инде бишенче тапкыр урап кайткан.

Оста гармунчы гына түгел, оста мичче дә әле Гөлфия апа.

– Килен булып килгәч, өй салдык. Мич чыгаручы таба алмыйбыз. Ашытбашның мулласы чыгара чыгаруын, ләкин аны тотармын димә. Газ кергән вакытлар, барысына да газ миче кирәк. Артыннан бер атна йөрөп карадым да, аннары, мөгезле кеше чыгармый инде аны, үзбәк чыгарыйк, дип, дүрт табалык, турыдан гына менә торган итеп, кырыена газ мичен дә өеп, бер атна дигәндә мич чыгарып куйдым. Иске Ашыттан тагын берәү килгән. Балалар туңа, дигәч, аларда да өч көн мич чыгардым. Шуннан Алан авылыннан иптәш кызым кайткан, аның да йомышы шул. Бер барудан анда 27 мич чыгарып кайттым.

Чигү чигәргә яратам. Аны да, гармун уйнаган кебек, яратып чигәм, чөнки ул арттан матур булып бара. Буш вакытым булганда хәзер дә чигәм. Мөхәммәдия мәдрәсәсен тәмамладым. Коръянне ике айга бер тулысынча укып чыгам.

37 ел 37 көн кебек кенә үткән дә киткән. Жырны яраткач, кешеләргә, авылымны яраткач, эшләдем дә эшләдем...

...Авыл клублары гомер-гомергә мәдәният учаклары булган. Шушы тирәлекне яктыртып, жылытып, балкытып торган учаклар. Мәдәният йорты хезмәткәрләре исә шул учакларны дөрлөтүчеләр. Димәк, авылга ямь, кешеләргә яктылык һәм матурлык бирүчеләр.

Бу юл – һәркемнең үзенеке. Монда берәү дә икенчесен кабатламый. Кемдер аңа тормышының түгәрәклегенә, бөтенлегенә рәхмәт йөзеннән баса, икенчеләр – язмыш күтәрә алмастай булып тоелган сынауларын җибәргәч, өченчеләр... «Мин намазга ничек бастым» дигән яңа сәхифәгә хатларыгызны сез дә юллый аласыз. Бәлки нәкъ менә сез язган юллар кемнеңдер күңеленә кагылып, һәм ул беренче тапкыр кыйблага карап: «Илаһи ният кылдым...» дип кабатлар...

МИНЕ НАМАЗ ЯШӘТӘ!

Сүземне балачагым хатирәсеннән башлыйм әле. Ул заманда намазны Хәбибжамал әбием өйдә без аның белән икәү калганда гына укый иде. Башка вакыт ярамый: әти – коммунист, өстәвенә, җитәкче, аның йортында намаз укучы, ураза тотучы булмаса тиеш!..

Әбиемнең бигрәк тә мунчадан соң укыган намазлары истә калган. Сандыктан кызыл җирлеккә ак «борчак»лар төшкән балитәклә күлмәген алып киеп, башына ап-ак «кунак яулыгы»н бәйләп куя да түр сәке өстенә менеп, җәймәсен җәя. Минә – 3-4 яшьлек сабыйны ян тәрәзәгә «сакка» куя – керүче булса, хәбәр бирергә. Үзе урам якка (соңыннан аның кыйбла икәнән белдем) карап берәз басып тора, аннан иелә, тагын, ятып-утырып, әллә нинди «күнегүләр» ясый башлый. Ул минем күз алдымда бик матур серле затка әйләнә... Тормышымның бик шатлыклы һәм авыр вакытларында аның шушы серле образы минә әле дә озатып йөри кебек...

2006 елның августы. Күчтәнәчләрен күтәрәп улым кайтып керде. Өстәлнең ике башына кара-каршы утырып чәй эчәргә җыендык. Карыйм: улымның нәрсәдер әйтсә килә. «Әнием, әйдә быел эшләмә – үзең өчен яши башла. Без инде үсеп җиттек. Мәктәп мәшәкәтләрен дә яшьрәкләргә бирергә вакыттыр...» – диде ул. Нәрсәгә әйтүен аңлыйм: бу вакытта кул-аякларым юньләп бөгелми, бик сызлый иде – дәвалану да нәтиҗә бирмәде.) Улымның ихластан әйткән сүзенә каршы тора алма-дым: икенче көнне үк гариза тотып мәктәпкә киттем. Директорым шаккатты: «Әллә дәрес җитмиме? 40 дәрес бирәм, китмәгез генә», – ди. Җайлап кына хәлне аңлаттым... «Ял итегез дә, бер елдан соң килегез», – дип озатып калды ул мине.

Улым үзем өчен яшәргә вакыт җиткәнән әйтте, әмма аның ничек булырга тиешлеген әйтмәде. Мин дә сорарга оныттым. Мәктәптән чыгуга шушы сорау биләп алды... Автобус тәрәзәсеннән карап барганда «Болгар» мәчетеннән чыгып килүчеләрне күрдем. Сәке өстендә намаз укучы Хәбибжамал әбием күз алдымда пәйда булды... Шунда ук автобустан төшөп, мәчеткә кердем: намаз укырга өйрә-нәргә теләвемне белдердем. Һәм менә беренче дәресләр. Аяклар бөгелми – буыннарда шеш, куллар кендектән аста – бергә күтәрелми... Көн саен Раббымнан: «Намазымны башкалар кебек укый алсам иде!» – дип сорап, догалар кылдым. Килде ул көн! Күзләремнән шатлык яшьләре түгелде... Минем белән Хәбибжамал әбием дә шатлана-сөенә кебек тоелды.

2021 елның җәе. Коронавирус белән Казанның 7 нче хастаханәсенә эләктем. Хәлем юк, сулыш алу бик кыен... Беркөнне уянып китсәм: тәрәздән таң атып килгәнә күренә. Иң беренче уем: «Ничек намаз укырга?!» Шул вакыт телефоным шалтырады. Көч-хәл белән алсам – Чаллыдан сабакташым Нурсәймә абыстай. «Хәлең ничек?» – ди. «Исән...» – дим пышылдап. Аннан бөтен көчемне җыеп: «Намаз укыр вакыт. Памперста ятам, тәһарәт ала алмыйм, нишләргә?» – дим. «Тәямум ал», – ди ул. «Стенага да, тумбочкага да сузыла алмыйм», – дим. «Баш астыңда мендәрәң бармы?» – ди. «Бар, әмма аны тартып алырга хәлем юк...» – дим. «Өстең ябылган берәр нәрсә бармы?» – ди. «Просты-ня...» – дим. «Менә шуңа орынып тәһарәтлән», – диде абыстай. Шулай эшләдем дә: тәяммум алып, яткан килеш иртәнге намазны укыдым... Әкрәләп башымны, аякларымны хәрәкәтләндерә башладым. Шәфкать туташына тотынып барып, су белән тәһарәт алдым – яңадан туган кебек булдым. Инде на-мазымны мендәргә сөялеп утырып укыдым... Хастаханәдә бер ай ятып чыктым, ә намазымны җиренә җиткереп укый башлау өчен, тагын да озаграк вакыт кирәк булды. Намазлыгыма баскан саен, нинди динсез совет чорында да иманын югалтмаган горур Хәбибжамал әбием елмаеп сәламләгән кебек булды...

Мөхәммәдиядә укыганда бер рефератымның темасы «Тәһарәт – намаз ачкычы, намаз – җәннәт ачкычы» иде. Мин аны бик теләп, тырышып һәм яратып яздым. Анда «Балаларымны, оныкларымны, укучыларымны үз артымнан ияртә алсам иде» дигән теләк белән яшим; намазның эчке һәм тышкы хакларын камил үтәү – бу дөнья һәм ахирәт яманлыкларыннан котылырга сәбәп икәнән аңладым», – дигән бер жөмлә язганмын.

Әлхәмдүлилләһ, улым да, киленем дә күптән намазда, аларның балалары берәм-берәм намазга басып килә, дистәләргә укучыларым намазлылар... Үзем Казан шәһәренең «Шамил» мәдрәсәсендә ун елга якын мөгаллимә-өстаз булып тордым.

Зөләйха ГАЛИЕВА

1 гыйнварда талантлы шагыйрә Нурия Измайлованың тууына 75 ел булды... Исемен әйтүгә үк, «Ялгышларым – урман, язымышларым – буран...» дип, «Адаштым»ны, «Үткәннәрдән, кеткәннәрдән соңгы хат бу...» дип, «Соңгы хат»ны җырлый башлый күңел. Ө шигырьләре!.. Уйчан йөрәк, хискә зирәк акыл белән язылган асыл әңжеләргә тиң алар! Кайнар хисләр, туры сүзләр, җор телләр шагыйрә хатын-кыз күңелләренә тоемлы ала торган кичерешләргә белән уртаклаша. Башкортстанның Күчәрбаенда укытучылар гаиләсендә туган кызга дөньялар гизди, илгизерлек, мосафирлык күлләрдән күчкән вәкәләт булып языла, ахрысы: Баулы, Шаран районнары мәктәпләрендә уку, Казан университеты студентлыгы булу, Фирганәдә үзбек балаларын укыту, Уфада нәшриятта эшләү, ижаатының Мәскәү чоры, АКШ, Принстон шәһәре... Шулар ерак илдә дә ул гомеренең соңгы көненәчә туган халкын, туган телен кайгыртып яшәүдән, туган җирен сагынудан, тормышны сөюдән туктамай. «Мин китәрмен тыныч. / Ө син, тормыш, / Уйнап-көлеп, җырлап кал, яме!..»

Нурия ИЗМАЙЛОВА

Өзелеп китәр чагым

Күңелләрем елап тора –
Нечкәреп житкән чагым!
Ялгыз кайгылар бик авыр –
Өзелеп китәр чагым...

Яшәү-сагыну

Янар-янмас ак балкышны сагынам
Дәшәр-дәшмәс күзләр ягыннан...
Ал хыялның гади чынбарлыкка
Ашар-ашмас чагын сагынам.

Безнең гомер күпме кабатланган,
Безнең уйлар күпме язылган!
Бу дөньяның ачылмаган китап,
Серле утрау чагын сагынам!

Ярты юлда

Дала, дала! Синдэ урын
Табалмыйча тулганам.
Ярты юлда басып торам –
Калама кайтып барам.

Яртылайга калган иман,
Күңел сынык, тел сынык.
Ярты юлда басып торам,
Хушлашырга күл сүзүп...

«Бергэ булуйк, –
 диеп эйталмадым, –
Син дэ ялгыз, мин дэ ялгыз», –
 дип.

Әй түгелде суым, ай күмелде,
Күнлем күле тулды, айкалды.
Тугрылык һәм хыянәт шаһит,
Сарыларга сабышып ай калды!
Аем калды, ярым калды ятка...
Чиләкләрем шуңа чайпалды...
Йөрәкләрем шуңа айкалды!

Шуңа – рәхмәт сиңа

Утсыз янарға өйрәттең,
Хатлар ягарға өйрәттең,
Жырлап, еларға өйрәттең,
Елап, чыдарға өйрәттең.
Кошлар теленә өйрәттең,
Очып йөрергә өйрәттең,
Тотынырга яшеннәргә,
Жиде күкләргә менәргә!
Менә шуңа – рәхмәт сиңа.
Хисне үч белән болгаттың,
Хыял сарайларын ваттың,
Жиде женемне кузгаттың.
Жиде күкне каһәрләттең!
Жиргә аттың, жиргә аттың...

Тик мин күктә очкан идем,
Үз-үземнән биек мендем.
Биеклекең тәмен белдем.
Мәңге хәзер үз-үземнән
Түбән була алмамын мин.
Менә шуңа – рәхмәт сиңа!

Ертылмаган билет

Ертмакчы да булдың билетымны,
Кәгазь генә иде бер билет.
Ник озаттың мине соңгы тапкыр? –
Соңгы икәнән дә белдең бит!

Поезд китте, мине алып китте...
Төшөп калсам, нәрсә булган ла!
Язмыш кына иде бу сәяхәт,
Ялгыш кына калдың перронда.

Ялгыз гына киттем, антсыз гына...
Гомер житмәс ара үтелгән!
Кара урман өскә ишелгән лә...
Кошлар да юк сәлам китергән...

Вокзалыгыз урман арты гына,
Килеп ләкин булмый бирегә.
Киләчәккә генә билет була,
Үткәннәргә булмый кирегә...

Серле көзгә

Барын белә, барын алдан күрә
Серле көзгә – ана күзләре.
Тезелешеп менә алга килә
«Саклана күрсәнә!» дигәне.

Үзе күргән барлык ачылардан
Сакламакчы ана баласын.
Аналарның үткәннәре барын
Балалар шул каян аңласын!

Соңга калыбрак аңлашыла
Әүлиядәй ана сүзләре.

Тезелешеп менә алга килә
«Сакла, Аллакаем!» дигәне.
Оныткандыр димә, искә төшә –
Изге булган сиңең сүзләрең,
Көзгә булган күңел күзләрең!
Жаннар бирдең, әнкәй,
миңа жаннар!
Шул көзгегә генә бирмәдең...

Кешенең әнисе бар

Ямьсез күрүп, ямьсез дия күрмә –
Һәр чәчәкнең аның төше бар.
Сөйкемсез сөяк булмый ул –
Һәркемнең әнисе бар.

Бәләкәйне бәләкәй ди күрмә –
Һәр жимешнең аның төше бар.
Кеше бәләкәй буламы? –
Кешенең әнисе бар.

Баласына сүз тидертмәс өчен,
Газиз жанын бирер кеше бар.
Күбәләктәй берәүгә дә
Берәүләрнең таудай хисе бар!

«Мәрхәмәтле бул балама!» – диеп,
Дога укып торган кеше бар.
Кимсетә күрмә кешене –
Кешенең әнисе бар.

Соңгы хат

Бәхет өчен алтын таулар
Кирәк микән, кирәк микән? –
Сезнең яктан ай туса да,
Мин бит синнән хатлар көтәм.
Дулкын-дулкын хат юллары –
Бу бәхеттән бөгеләм инде.
Дулкын саен – сиңең күзләр –
Түгеләм инде, сибеләм инде!..
...Ә бу хатта – суку күзләр,
Кыеп ала кылыч-сүзләр:
«Ант бирмәгән, ант бозмаган,
Кичер, – диләр, – оныт», – диләр.
Утлар төрттең, сулар сиптең,
Жаннарымны жансыз иттең.
Юк, онытмам, гафу итмәм,
Тик ант итәм: хатлар көтмәм...
Дулкын-дулкын зәңгәр юллар –
Соңгы кат бу, соңгы кат бу.
Үткәннәрдән, көткәннәрдән
Соңгы хат бу, соңгы хат бу...
Соңгы хат бу, соңгы хат бу.

Кил син шул юлдан

Син бит минем ап-ак өметләрем,
Син бит минем кара шикләрем.

Хисләремне, шикләремне белми,
Мәңге белми калсаң – нишләрем?!

Әйтелмәгән сүзләремнән үреп,
Йөрәгеңә көмеш юл сузам.
Сүзләр әйтмәм.

Алтын-көмеш хакын
Аңлый белсәң, кил син шул юлдан.

Минем жаным йөри ул юлларда,
Миннән киткәнәнә күп еллар!
Әйтелмәгән сүзләремнән үреп,
Ничә еллар сиңа юл сузам!
Сүзләр әйтмәм...

Нәнәйгә хат

«Бер син, нәнәй, иркәләдең мине,
Бер син көйләп, «бозып бетердең».
Мин кадерле кеше булу бәхетен
Туган йортта гына кичердем...
Нәнәй, нәнәй! Туган ил ул нәрсә?
Мин исергән нинди хис белән?
Минем илем –

үткән гомеремме әллә?
Исләремә төшсә, төш күрәм.
И нәнәем! Мин шул төшләремдә
Газиз булу бәхетен кичерәм...
Минем илем шигъри

бер моң мәллә?
Төшләремә керсә, яшь түгәм.
И нәнәй! Ул яшь

шундый кайнар!
Жан жылыну бәхетен кичерәм.
«Ничек кычкырыйм: «Сөям!» дип, –
Киттем туган ягымнан...
Мин илемне сагынам тик,
Мин илемне сагынам.

Булсам иде жүрдә...

Жыр шәп була,
шәп жүрендә бетсә,
– Тагын, тагын жүрә! – дисәләр.

Төш шәп була, инде уянгач та,
Төшнең давамнда йөрсәләр.

Кунаклар шәп булса, хушлашканда,
– Калыр идем монда! – дип тора.
Алар бизеп һәм биздереп китми,
Сагындыра алар, көттерә.

...Мин шәп кунак булсам иде
жүрдә

Яки шәп жыр.
Нич булмаса – бер шәп төш кенә...

Аралашырга яраткан, татар дөньясында кайнап яшәгән кеше буларак, татар әниләре өчен аралашу мәйданы җитмәгәннен аңлап алдым. Үзем әни кеше булгач беләм: яшъ әнинең сораулары күп, ә җаваплар юк. Нишләргә? Үз тәҗрибәм белән бүлешергә миңа әле иртәрәк. Димәк, татар әниләрен тупларга, алар белән ачыктан-ачык сөйләшергә кирәк. Иң яхшысы – онлайн формат. Беренчедән, интернетта татарча файдалы мәгълүмат туплана, икенчедән, әниләр үзара аралаша, таныша һәм, мин теләгәнчә, тәҗрибә уртаклаша.

«Әдәби марафон» проектының танылып килгән чоры иде. Аның үрнәгендә, проект авторы Раил Гатауллин белән киңәшләшеп, мин дә «Әниләр марафоны»н булдырдым. «Тәртип» радиосының баш мөхәррире Ризәлә Исмәгыйлеваның да проект башлангычында өлеше зур. Яхшы гадәт 21 көндә формалаша, диләр. Беренче марафонда 21 көн дәвамында әниләр көн саен билгеле бер темага фикер алышты. Бүгенгедәй хәтеремдә: түгә марафонда 28 кеше катнашты. Ә мин эшнә, күп дигәндә, 10 кеше катнаштыру максаты белән башлаган идем. Танышу, гайлә кору, әти-әни тәрбиясе, килең-кайнана мөнәсәбәтләре, гайлә традицияләре, туган телебез үсеше, татарча китаплар уку, бишек җырлары җырлау, әкият язү, тәмле рецептлар тәкъдим итү, халкыбызның төрле гореф-гадәтләрен барлау, милли мәдәниятебезне буыннан-буынга тапшыру, халык педагогикасы кебек күптөрле темалар күтәрелде. Елдан-ел катнашучылар саны арту белән, аның географиясе дә киңәйде. Хәзер инде марафонда республикабызның барлык районнарыннан гына түгел, хәтта чит төбәкләрдән катнашучыларыбыз да бик күп. Биш ел уздырылу дәвамында социаль челтәрләрдә әниләр өчен туган телебездә 30 меңнән артык бәяләп бетергесез файдалы мәгълүмат тупланды.

Быелгы марафонның зур яңалыгы – «Сөембикә» журналы белән берлектә оештыру, йомгаклау чарасын «Татар әниләренең беренче форумы» форматында уздыру. Спикерларыбыз – Рамил хәзрәт Юныс, балалар табибы, медицина фәннәре кандидаты, доцент Илдус Лотфуллин, Татарстанның атказанган артистлары Гүзәл һәм Илназ Баһавиевларның иҗади гайләсе, беренче татар коучы Илүзә Әминованың бай чыгышлары һәр финалист күңеленә хуш килде. Уртага салып сөйләшер темаларыбыз да, уртаклашыр тәҗрибәбез дә күп. Кешедәге иң мөһим, иң гүзәл сыйфатларны – әхлак нигезен ул-кызларыбызга без – әниләр салырга тиеш. Милләтебез, динебез өчен һәрәяктан камил шәхесләр тәрбияләү бурычы да башлыча безнең өстә. Шуңа да форум давамлы булып, барлык татар әниләрен туплап торучы бер мәйданчыкка әйләнер дип өметләнәбез.

«Әниләр марафоны» проектың хуплап, «Татар әниләренең беренче форумы»н уздырырга ярдәм иткән «ТАТМЕДИА» акционерлык җәмгыятең генераль директоры Шамиль Мөхәммәт улы Садыковка чиксез рәхмәтебезне җиткерәбез.

Динара ӘХМӘТ
Фото: Анна Арахамия

Лилия ЗАКИРОВА

Таныш булыгыз – өметле яшь язучыларыбызның берсе Лилия Закирова. Кайберләреге, бәлки, аның хикәяләрен укып та барадыр. Сурәтләү чараларына бай, йөгәрек, сыгылмалы тел белән язылган һәр әсәре көтелмәгәнчә башланып китә һәм бер сулышта укыла да. Исемнәре үк ымсындырып тора: «Яшерен мәхәббәт», «Кичер, улым!», «Пар билет», «Кем гаепле?»... Күптән түгел авторның яңа китабы басылып чыкты. «Язылмаган китап» дип атала ул. Анда мәхәббәт тә, иң якин кешенең хыянәте дә, гаилә мәшәкәтләре дә, бала кайгысы да, фәлсәфи фикерләр дә – барысы да бар. Гомумән, автор ижатындагы төп темалар – шулар. һәр кеше үз язмышы өчен үзе җаваплы, һәркемнең бәхете үз кулында дигән фикерне үткәрә ул.

БӘХЕТ КОЧАГЫНДА

Хикәя

Танышу

Халидә, бәхет кошы тоткандай, очынып көне буге табын әзерләде. Кичке аш өч кеше өчен генә булса да, өстәл әллә ничә төрле салат, бәләш, өчпочмаклардан сыгылып тора иде. Өстәлдәге сый-нигъмәтләргә тагын бер кабат күз йөгертөп чыкканнан соң хатын канәгать калып елмаеп куйды. Көне дә нинди бит аның! Ялгыз башы каңгырып йөргән улы Кәрим, ниһаять, өйләнергә җыена! Бүген кичке ашка кәләшен әнисе белән танышырга чакырган. «Син артык күп сорау биреп, уңайсыз хәлгә генә куйма, – дип кисәтеп тә куйды улы. – Әнжә бик оялчан кыз». Аптырата димени соң инде. Улының башлы-күзле булуы турында күптән хыяллана бит инде хатын. Яшьтәшләренең инде икешәр баласы бар. Кәрим исә, яраткан кешемне очратмадым әле, дип, ялгыз башы йөри бирә. һәм менә, ниһаять, Аллаһы Тәгалә Халидәнең дә теләкләрен ишеткән бугай. Хатын духовканы сүндерде дә өс киemen алыштырырга бүлмәсенә кереп китте.

Нәкъ сөйләшкән вакытта ишәктә кыңгырау чыңлады. Әнжәне каршы алырга киткәндә, ачкычын онытып калдырган, күрәмсен, Кәрим. Халидә дулкынлануын басарга тырышып, ишәккә таба атлады. Улы артында оялып кына басып торган булчак киленен качакларга дип үрелгән хатын кинәт караңгы улкынга тәгәрәгәндәй булды: Әнжә... кулсыз иде... Дөресрәге, ике кулының да терсәктән түбән өлеше юк иде кызының.

Халидәнең кичерешләре хакында күз карашы сөйләп торса да, югалып калуын сиздермәскә тырышты. Мөлаем гына исәнләшеп, кунакны табын артына чакырды. «Юк, моның булуы мөмкин түгел, – дип, эченнән генә фикер йөртте Халидә. – Аның бердәнбер улы гарип кызга өйләнә алмый. Бәлки, ул көн саен өйлән дип бөйләнгән шулай шаяртмакчыдыр...»

Тәлинкәләрен тезеп чыккач, Халидә кызыксынулы карашын кунак кызга төбәде. Ничек ашый икән бу кыз? Тик Әнжә кымшанмыйча утыра бирде. «Кәримнең кашыктан ашатуын көтәдер», – дип уйлады Халидә.

– Син оялып торма, Әнжә, – дип кочып алды аны шулчак Кәрим. – Монда барысы да үз кешеләр. М-м-м... Шундый тәмле, әнием. Теләңне йотарлык.

– Рәхмәт, – диде кыз оялып кына. – Минем ашыйсым килми...

Табын артында сүз ялганып китмәде. Кәрим эшендәге яңалыклары, Әнженең картиналар ясауы хакында сөйләде. Халидә исә ясалма елмаю белән баш кагып кына утырды.

Кыздан ни дә булса сораса, күнелендәге тетрәнүне сиздерермен дип курыкты. Кыз да артык ачылып китмәде. Халидәнең күңел кичерешен сүзсез дә аңлады булса кирәк.

Энжене озаткан Кәрим ишектә күренүгә, ана бер-бер артлы сораулар яудыра башлады.

– Моны ничек аңларга инде, улым? Анаң белән шулай шаярырга ярый димени?

– Нинди шаяру, әни? Син ни сөйлисең?

– Соң, мин бит сине чынлап өйләнергә жыенган дип ышандым...

– Ә мин чынлап та өйләнәм.

– Кемгә? Гарип-горабагамы?

– Кешене алай рәнжәтергә хақың юк, әни. Син бит әле күп нәрсәне белмисең.

– Күргәне дә бик житкән. – Халидә тавышын акрынайтырга тырышты. – Улым, ул гарип кыз белән ничек яшәргә жыенасың соң син? Гомер буге кулларыңда күтәрәп, хатын-кыз эше эшләп яшәмәссең бит инде.

– Кирәк булса, эшләргән дә. Кешегә эшләтер өчен түгел, йөрәк кушканга өйләнәләр... Мин яратам аны, әни...

– Әй улым, яши башлагач мөхәббәт онытыла ул. Ниндидер гарип кызны бөхәтле итәр өчен корбан булуыңны теләмим мин. Үзең уйлап кара. Балагыз туды ди. Ул аны хәтта күтәрә дә алмаячак бит.

– Анысы инде синең мәшәкәт түгел. Шуны гына әйт әле, әни: жаның бармы синең? Син һаман бөтен әйбердән дә файда гына эзлесең. Бер генә минутка үзенне Энже урынына куеп кара. Яки мине... Әгәр кулсыз булып туган булсам, миннән дә баш тарткан булып идекме?

– Син ни сөйлисең, улым? Шуң сүзләргә ишетер өчен берьялгызым үстердеммени соң сине?! Гомерем буге синең өчен яшәдем.

– Барысы өчен дә бик зур рәхмәт, әнием. Мин синең алдында мәңгә бурычлы. Мин дә сине беркайчан да ташламам. Ләкин тормышымны миннән башка гына хәл итәргә юл куймам. Соңгы сүзем шул: мин Энжене яратам һәм аңа өйләнәм! Аны ошатмыйсың икән, аерым яшәрбез. Сорау ябык!

Кәрим ишекне каты итеп ябып фатирдан чыгып китте. Халидә, күз яшьләренә буылып, табын янында ялгызы утырып калды...

Энже

Кызының борчулы йөзен күреп, Гөлсем сүзсез генә Энжене кочагына алды.

– Борчылма, кызым, барысы да әйбәт булып.

– Ул миңа дошманын сагалагандай карады, әни. Сөйләшәргә дә теләмәде. – Энже таксида юл буге тыеп килгән күз яшьләренә ирек бирде. – Кәримгә дә бик авыр иде.

– Иң мөһиме – ул сине ярата, кызым. Тора-бара әнисе дә якын итә башлар. Беренче тапкыр күргән кешегә барысы да шулай сагаеп карый инде.

– Бөтен кеше дә минем кебек кулсыз түгел шул. Кәрим башка минем янга килмәс инде. Әнисен бик нык

ярата ул. Мин дә аның әнисенә каршы баруын теләмим.

– И кызым, мөхәббәттә ике генә кешегә урын бар. Улын ярата икән, әнисе дә сезгә каршы булмас. Ашыгып нәтижә ясамыйк әле: вакыт күрсәтер.

– Нәрсә күрсәтер? Вакыт үтү белән генә миңа куллар үссә икән ул! – Энже иңбашы белән күз яшьләрен сөртеп бүлмәсенә кереп китте.

– И бала, тормыш авырлыкларына сынмаска Аллаһы Тәгалә сабырлык бирсен, – дип, белгән догаларын эченнән генә кабатлады Гөлсем.

Энже исә күнелендә жыелган кимсенүдән ярысып елады да елады.

«Ни өчен мин шундый булып тудым икән? – дип уйлады ул. – Ни гаебем бар? Миңа шулай гомерем буге кимсенеп яшәргә язган микәнни соң? Алай булгач, нигә яшәргә?»

Үз-үзенә кул салу турында бер генә түгел, әллә ничә тапкыр уйланды Энже. Сабый чагында балалыгы белән ул үзенә башкалардан аерылып торуын аңламый иде. Башка балалар янында уйнады, алар кебек үк йөгәрдә, шатланды. Тәүге тапкыр балалар бакчасында Илнур исемле малай рәнжетте аны. Аяк чалып екты да: «Синең кулларыңны кем кисте?» – дип көлде. Өч яшьлек кызчык беренче тапкыр үзенә башкалардан ким булуын аңлады. Алар уйнаганда, моңаеп читтә утырды.

Мәктәптә укый башлагач хәлләр тагын да читенләште. Аның белән бер парта артында берүе дә утырырга теләми иде. Сәламәт балалар белән укыту өчен әнисе аны биш яшеннән аяк бармаклары белән язарга өйрәттә. Башка балалар исә аңардан кычкырып көлде. Укытучылары Энжене иң арткы партага үзен генә утыртты, кем дә булса кыерсытса аңа әйтәргә кушты. Тик Энже әләкләшә белми иде. Берүе дә укытучыдан орыштыртырга теләмәде. Аңа бары тик аралашырга дуслар гына кирәк иде. Тик сыйныфларында андый кеше табылмады.

Әнисе аның өчен дус та, иптәш тә булды. Кызы белән кая да булса барырга тырышты ул. Хезмәт хакын тулысынча диярлек кызына тотты. Кимсенеп кенә үсмәсен. Курчак театры, цирк кебек тамашалар азга гына булса да онытылып торырга ярдәм итә иде.

Энжегә ун яшь тулган көнне әнисе өйләрендә зур бәйрәм ясады. Кызының сыйныфташларын, күршедә яшәүче балаларны кунакка чакырды. Барысы да күңелле иде. Туган көн теләкләре теләгәндә Ләйлә исемле кыз: «Мин сиңа куллар үсүен, синең дә безнең кебек булуыңны теләм», – диде. Ул моны көлеп түгел, чын күңеленнән әйтте. Тик сыйныфташ малайлары дәррәү Энжедән көлә башладылар: «Кара әле, яртылаш үскән дә инде, күп калмаган», – дип шаркылдаштылар. Энже берни дип тә җавап бирмичә урамга атылды. Авыр, бик авыр, яшисе килми иде аның. Шунда башына бер уй килде. Янәшәдә генә ун катлы йорт бар. Кайвакыт күрше малайлары шуның түбәсенә менеп уйный. Энже, тыны кабып, шунда йөгәрдә.

Жиргә карагач, башы әйләнәп китте. Түбәдән бер адым бушлыкка атлыһың һәм... барысы да бетәчәк. Кимсетелүләр дә, күз яшләре дә... Аякларын салындырып, түбә читенә килеп утырды һәм чыгырдатып күзләрен йомды. «Бер, – дип санады ул, пышылдап. – Ике...»

Шулчак, урамда кычкырып, үзен эзләп йөгәргән әнисен күрәп алды. Биектән бик бәләкәй булып күренә иде әнисе. Әнжәгә ул бик кызганыч булып китте. Әгәр Әнжә үлсә, әнисе япа-ялгызы калачак бит. Әнисе бит аның өчен ни генә эшләми. Ә Әнжә... ни дип җавап кайтарырга тели ул аңа. Аның үлемендә әнисе үзен гаепле санаячак бит. Юк... болай ярамый... Урыныннан торып, кирегә атлады. Кечкенә булуына карамастан, башкалардан аерылып торыуы аны иртә уйланырга, олыларча фикер йөртәргә өйрәтте.

Бу хәлләрдән соң сыйныфташлары белән аралашмаса тырышты. Үз эченә йомылды. Үсә барган саен, алар аның шундый булуына ияләшә бардылар. Көчкеле карашлар, төртмәле сүзләр сирәгәйдә, соңыннан исә бөтенләй онытылды. Әнисе аңа гел әйтә иде: «Алар сине рәнҗетәбез дип уйламый, кызым. Кызык табар өчен генә үчәклиләр. Алар әле берни дә аңламый. Аңлый башлагач, үзләренә дә оят булачак. Менә күрерсең». Хак әйткән булып чыкты әнисе. Зуррак сыйныфларда укыганда Әнжәне үчәкләү түгел, киресенчә, аңа ничек тә булса ярдәм итәргә тырыша башлады яштышларе.

Икенче тапкыр якты тормыш белән хушлашу теләгә аңа мәктәпне тәмамлыйсы елны килде. Әнжә инде үзенә үзенчәлекле кеше булуына (аңа әнисе нәкъ менә шулай йомшак итеп «үзенчәлекле» дип әйтә иде) күнеккән, урамда барганда үзенә төбәлгән кырын карашларга игътибар итмәскә өйрәнгән иде. Дуслары да инде күптән ияләшкәннәр, аның куллары булмавын вакыт-вакыт бөтенләй онытып җибәрәләр иде. Әнжә исә, башкалардан ким булмавын исбат итәргә теләгәндәй, һәрвакыт үз өстендә эшләде. Йөзү, йөгәргә кебек спорт төрләре белән шөгыльләнә. Өйдәгә эшләргә әнисе кечкенәдән үк өйрәтә килде. Кызының мөстәкыйль кеше булуын, башкаларга ялынмыйча яшәвен теләде ул. Аяк бармаклары белән чүпрәк тотып, өй җыештырып йөргән Әнжә, арыдым, дип шыңшып башласа, ярдәмгә ашыкмады: «Түзем булырга кирәк, кызым», – дип, үз эшен дәвам итте. Йөзү буенча тренеры да: «Әнжә, син сәламәт кызларны уздырасың, хәтта егетләр белән ярышырлыгың бар», – дип мактый иде.

Дәрестә күңелсез булса, мыштым гына рәсем сызлап утырырга ярата иде кыз. Бервакыт сыйныф җитәкчесе сиздерми генә арттан килеп, бу шөгыле вакытында тотты. Шелтә көткән Әнжәне ул орышмады. «Дәрестән соң минем яныма килерсең», – диде дә сөйләвен дәвам итте.

Дәрәс буга ничек итеп акланырга дип уйланып утырган кызны тамчы да әрләмәде укытучы. Киресенчә: «Синдә талант яшеренеп ята, Әнжә. Рәсемнәрең бик матур. Аяк бармаклары белән шулай ясый алу мактауга

лаек. Бу талантны яшереп яту гәнаһ», – дип, кызны рәсем түгәрәгенә яздырды. Акчасын да үзе түләде. «Бәлки, киләчәктә рәссам булып, миңа картинаңны бүләк итәрсен», – диде. Бу сүзләрдән башы күккә тиде кызның.

Шулай да бер уй тынгы бирмәде аңа. Иптәш кызлары барысы да диарлек егетләр белән дуслашып йөри. Күңелләрендә ниндидер нечкә хисләр бөреләнгән яшьлек чорына кереп баралар. Әнжәнең дә кем белән дә булса дус буласы, эч серләре белән бүлешсә килә иде. Аның белән аралашучы егетләр күп иде анысы. Тик алар барысы да Әнжәне дус буларак кына кабул итә, кичләрен исә башка кызлар артыннан йөгәрәләр иде.

Көннәрдән бер көнне Әнжәне мәктәптән бер егет озата кайтты, хәтта бит очыннан үбеп тә алды әле. Кем дигән! Сыйныфтагы иң чибәр, күп кызларның башын әйләндергән Рәсил. Әллә нинди матур сүзләр сөйләде ул аңа. Кичләрен бергәләп театрга, киного йөрделәр. Аны күргәч, Әнжәнең йөрәгә шашынып тибә, янәшә атлаганда исә дулкынланудан бит очлары кызара иде. Ә беркөнне Рәсил кызга бөтен сыйныф алдында чәчәкләр бүләк итте һәм: «Син мине яратасыңмы, Әнжә?» – дип сорады. «Яратам», – дип пышылдады кыз. Алга таба кыз өчен һич көтелмәгән сәер күренеш булды.

– Син җинден, молодец, донжуан! – дип, Рәсилнең учына мең сум акча салды Марат, һәм алар көлешә-көлешә сыйныфтан чыгып киттеләр.

Ни уйларга белми аптырап басып калган Әнжәгә Рәсил белән бер парта артында утыручы Алсу барысын да сөйләп бирде.

– Кызларның башын әйләндерүче Рәсилгә Маратның ачуы килгән. Алар сине яратмый, кызык өчен генә аралашалар, дигән. «Күр дә тор, атна эчендә теләсә кемне гашыйк итәм», – дигән Рәсил дә. Шуннан Марат акчага бәхәсләшүне уйлап чыгарган. «Әгәр кулсыз Әнжә сиңа яратам дисә, миннән мең тәңкә. Тик кара аны, аңарда малай-шалай кайгысы түгел», – ди икән...

Салып тапталган хисләрен кая куярга белмичә, Әнжә класстан чыгып йөгәрдә. Сыйныфташлары куып тота алмады. Бу юлы инде ул үз-үзенә кул салу турында уйлап кына чикләнмәде. Бер кап йокы даруы эчеп, бүлмәсенә кереп бикләнде. Күңеле сизенеп, әнисе эштән сорап кайтмаган булса, бик аянычлы тәмамланыр иде бу хәл. «Ашыгыч ярдәм» вакытында килеп җитеп, кызның гомерен саклап калдылар. Идәндә төгәрәп елаган әнисен күрәп, кыз башка беркайчан үлем турында уйламаска ант итте.

Башка беркайчан да ярата алмамын дип уйлаган иде Әнжә. Кәрим белән танышу тормышын бөтенләй үзгәртте. Әнисеннән башка тагын кемгәдер кирәклеген тойды ул. Алай гына да түгел, чын мәхәббәтнең нинди булуын аңлады. Инде менә барысы да җайланды, бәхетле тормышка ирештем дигәндә генә... Кәримнең әнисенең кимсетүле карашы башкалардан ким булуын кабат исенә төшерде...

Рәсем: Наталья Васильева

Кәрим

Әнисе белән сүзгә килеп чыгып киткәннән соң озак кына урамда уйланып йөрдө Кәрим. Бу таныш-ның жиңел генә узмаячагын ул алдан ук белеп торды. Шуңа да бу күрешүнә шактый кичектерә килде. Тик Энжене гарип-гораба дип үк кимсетер дип башына да китермәгән иде ул.

Энже белән танышканнан бирле дуслары да, хезмәт-тәшләрә дә сәламәт кызлар беткәнмени дигән сораулар белән күңеленә тияләр. Синең хисләрәң ярату түгел, кызгану гына дип, Кәримне кыз белән аралашмаса үгетлиләр. Әйе, Энже башка кызлардан аерыла. Баштарак, бәлки, кызганудан да башлангандыр аларның мөнәсәбәте. Тик хәзер Кәрим аны бик ярата. Аның та-вышын ишетмичә бер генә көн дә яши алмый. Әнисен аңларга була әле: кыз улын бәхетле итә алмас дип бор-чыла ул. Ә дуслары, танышлары?.. Кулсыз кыз белән бит аларга түгел, Кәримгә яшисе.

Кәрим Энже белән беренче тапкыр очрашуларын күңеленнән үткәрдө.

...Ялгызы гына театрға барган иде ул көнне. Күңелсез пьесаның беткәннен көтеп утырганда карашы нәкъ алгы рәттә утыручы кызга төште. Әнә, иптәш кызына пы-шылдап нидер сөйли, яртылаш күренгән йөзенә соклан-мау мөмкин түгел. Пьеса тәмамлангач, Кәрим түзмәде:

– Мөлаем туташ! Сизнең белән танышырга мөмкинме? – дип сүз катты.

– Нигә дип танышырга телесез инде сез минем белән? – дип, сорауга сорау белән җавап бирде кыз, урыныннан тормыйча гына.

– Сөйләшә-сөйләшә өегезгә озатып куяр идем.

– Озатырга курыкмассызмы соң?

– Кемнән куркыйм ди мин? Киресенчә, берәрсә сезне куркытмасын өчен кочагымда яшереп алып кайтырмын...

– Кемнән, кемнән... Миннән! – диде кыз урыныннан торып басып. – Таныш булуйк, мин – Энже. Гафу итәр-сез, кул биреп күрешә алмыйм...

Кызының кулсыз икәннен күрәп, Кәрим башта югалып калды. Алай да сер бирмәскә тырышты.

– Кәрим булам, – диде ул тавышын тыныч тотарга тырышып. – Йә, ничек, озатып куярга мөмкинме сезне?

Баштарак, чынлап та, яратудан бигрәк кызгану хисләрә биләп алды Кәримне. Энже белән дус буларак аралаша башлады. Бергәләп кичке шәһәр урамнарын, паркларны урадылар, театрға бардылар. Элеккеге таныш кызлардан бөтенләй аерылып тора иде Энже. Юк, эш аның физик кимчелегендә түгел. Ничектер Энже белән аралашырга рәхәт иде егеткә. Аның белән теләсә нинди темага сөйләшәп була. Гадәттә, кызлар ишетергә дә теләмәгән спорт, тарих турында кыз Кәримнән дә күбрәк белә булып чыкты. Берничә тапкыр очрашкач, башка кызлар, кайда яшисең, машинаң, фатирың бармы дигәндәй, читләтебрәк егетнең матди хәле хақында сораша башлый иде. Андыйлардан шундук читләште Кәрим. Энже – бөтенләй башка! Аңа Кәримнең нинди

кием киюе, машинасы булу-булмавы бөтенләй мөһим түгел. Кафе, ресторанга барып акча туздыруга да каршы иде ул. Күбрәк саф һавада булырга, спорт белән шөгыльләнәргә ярата. Дуслыктан башланган аралашу тирән хисләр уятты. Кәрим Әнжесез бер генә көн дә яши алмавын аңлады.

Кызга хисләрен аңлатырга озак әзерләнде ул. Гадәттә, кызларга очрашырга тәкъдим ясаганда, йөзек бүләк итәләр. Ә Кәримгә нишләргә? Әнжегә йөзек бүләк итү аны кимсетү генә булыр иде. Шулай уйланып йөрийөри, вакыт үтә торды. Иртәгә чынлап тәкъдим ясым дигән көннәренң берсендә Әнжә барысын да үз кулларына алды.

– Башка күрешмик инде, Кәрим, – диде ул, егетнең күзләренә карап.

– Нигә?! – Кәримнең өстенә бер чиләк бозлы су койдылармыни.

– Син кызганудан гына очрашасың. Ә мин һаман сиңа тартыла барам. Бервакыт сөйгән кызыңны очратың. Ул вакытта миңа бик авыр булачак...

– Юләркәем, – дип, Кәрим аны кочагына алды. – Нинди сөйгән кыз? Мин сине яратам, Әнжә, сине! Синең күңелңне башка беркем дә яралый алмас. Чөнки хәзер сине сакларга мин бар.

– Чынлапмы, Кәрим?

– Мин ялганчы кешегә охшаганмыни? Күптән мәхәббәтемне аңлатырга теләп йөрим. Моңарчы беркемне дә болай яратканым булмады, Әнжә!

Шул көннән башлап бер-берсеннән хисләрен яшермәделәр. Киләчәктәге матур тормыш, гаилә турында хыялландылар. Һәм менә ничек килеп чыкты...

Кәрим уйланып барган жиреннән шып туктап калды, ниндидер карарга килеп, ашыга-ашыга кире якка атлады. Бераздан зур чәчәк бәйләмә һәм алтын муенса тотып, сөйгәнә янына йөгәрде. Бүтән үк загска гариза язарга кирәк дип ашыкты егет. Юкса Әнжәне мәңгегә югалтуы бар...

Халидә

Халидә туйга бармады. Туй булырга соңгы көн калганга кадәр улы үз ялгышын аңлар, кире уйлар дип өметләнә ана. Үз йортына кулсыз киленнең аяк басыын күз алдына да китерә алмый иде ул. Килен эзләп ерак барасы түгел: күршеләрендә генә Алсу исемле кыз яши. Үзе матур, Кәримне дә ошата бугай. Лекциядән конспект кирәк дигән булып, берничә тапкыр кергәнә дә булды. Халидә белән дә гел елмаеп исәнләшә. Ата-анасы да хәллә кешеләр. Менә дигән килен, кыскасы. Юк шул, улы үзенә яр итеп гарип кыз баланы сайлады. Этисе сыман кечкенәдән нечкә күңелле булды ла. Бала чагында өйгә урам мәчеләрен ташып, шуларны үстереп теңкәсенә тисә, үсеп житкәч...

Бервакыт, беренче сыйныфка укырга кергән елны, Кәрим мәктәптән куенына бер төргәк яшереп алып кайтты. Үзенең бөтен киёмнәре пычранып беткән, букчасының тоткасы өзәлгән. Гаепле күзләрен идәнгә төбәп, сүзсез генә басып торган арада,

төргәк, жанланып, мияулый башлады. Инде яшерүдән файда юк дигәндәй, малай курткасының замогы ачты, һәм аннан бәләкәй генә пәси баласы сикереп төште. Ул да нәкъ Кәрим сыман пычранган, тәпиләре сыдырылган иде. «Әнием, – диде Кәрим, ялварулы күзләрен Халидәгә төбәп. – Әгәр аны өйдә калдырырга рөхсәт итсәң, мин гел-гел «биш»кә генә укырга сүз бирәм!» Нишләтәсең, калдырырга туры килде. Соңрак Кәрим коткару тарихын түкми-чәчми сөйләп бирде.

Зуррак малайлар мәктәп артында мәче баласын җәберләүдән тәм табып уйнаганда, яннарына Кәрим килеп чыга. Кая качарга белмәгән жан иясе, чыелдап, агачлар арасына йөгәрә. Тик малайлар качарга ирек бирмичә койрыгына басалар. Берсе тәпиенә авыр таш бәйли. Шулкач Кәрим пәси баласына ярдәмгә ташлана, аны күтәрәп качмакчы була. Ләкин малайларга каршы торырга көчә житми. Үзен дә туктап ташлылар. Кәрим аларга өр-яңа телефонын биреп песине коткара.

Телефон турында атнадан артык вакыт үткәч кенә белде Халидә. Акчаның ничек кыен керүен кечкенәдән аңлап үскән улы сөйләргә курыккан, күрәмсең. Бик озак хыялланганнан соң мәктәпкә укырга керү хөрмәтенә Халидә аңа шул телефонны бүләк иткән иде. Телефон кызганыч булса да, Кәримне орышмады. Киресенчә, улының шундый киң күңелле булуына куанды гына. Актәпи исә атна эчендә терелеп, йөгәрәп йөри башлады...

Улының кечкенә чагындагы фотоларын кулына алып Халидә уйга калды. Менә яшә ярымлык сабий, гөнаһсыз күзләрен аңа төбәп эчкерсез елмая. Сабыйлар гына шулай елмая ала. Менә алар ире Гадел белән Кәримне күтәрәп төшкәннәр. Өчесе дә бәхетле. Бу – аларның бергә төшкән соңгы сурәтләре. Шуннан соң озак та үтмәде, Гадел машинасы белән һәлакәткә юлыкты. Каршы яктан килүче шофер исерек булган, диделәр. «Ашыгыч ярдәм» машинасы килгәнчә икесенә дә сулышлары өзәлгән. Гаепле ирнең туганнары килеп гафу үтенделәр, ярдәм тәкъдим иттеләр. Халидәнең аларга күтәреләп карарга да хәле юк иде. Һәлак булган үтерүченә карап ни файда да, кичереп ни файда? Бу мизгелләрдә ул алга таба ничек яшәү турында түгел, Гаделдән башка яши алмавы хакында гына уйлады. Тормыш туктап калгандай булды. Әнисе килеп: «Жебек булма, кызым! Хәзер үзең хакында түгел, улың турында уйларга тиеш син. Үлгән артыннан үлеп булмый. Иртәгә үк эшкә чыгасың. Кәримне үзем карап торырмын. Болай өйдә елап ятсаң, акылдан язарга да мөмкин», – дип, декрет ялындагы Халидәне дуылдатып эшкә чыгармаган булса, бу хәлнең ничек тәмамлануы билгесез. Башта әнисенә бик үпкәләде Халидә. «Синең жаның юк, син ярата белмисең», – диде. Шактый вакыт узганнан соң гына әнисенә шулай саклап калуын, кара кайгыдан аралавын төшенде ул. Эштә, кеше арасында Халидәгә чыннан да бераз жигелрәк иде. Хатын улы өчен яши башлады. Нәкъ әтисен

хәтерләтеп буйга тартылган улы аңа яшәргә көч бирде. Очрашырга, бергә яшәргә тәкъдим итүче ирләр дә булмады түгел. Тик Халидә, бердән, Гаделнең рухына хыянәт итәргә теләмәде; икенчедән, Кәримне үз баласыдай якын күреп ярата алмасылар дип курыкты. Бар тормышын улына багышлады. Инде менә улы үсеп житте, килен рәхәтә күрәм, оныклар сөям дигәндә генә...

* * *

Үз куышларын булдырганчы, яшьләр бер бүлмәлә фатирда түләп яшәргә булдылар. Әнисенәң Әнжәне кабул итә алмавы тормышларын икенче агымга борды. Дәрәс, Кәрим әнисе янына еш барды, ярдәменнән ташламады. Ләкин сөйләшүләре хәл сорашудан ары узмады. Халидә барысы өчен дә киленен гаепләде. Ә Әнжә Кәрим белән әнисенәң аралары суынуга борчылды.

Танышу көненнән соң башка беркайчан да Кәримнең әнисе белән очрашмам дип уйлаган иде Әнжә. Тик тормышта син теләп алмаган вакыйгалар каршыңа йөгереп килә дигәндәй, язмыш Әнжәгә дә зур сынау әзерләгән икән. Кәримне эшеннән Мәскәүгә бер атналык командировкага жиберделәр. Нәкъ менә шул вакытта Халидә егылып аягын сындырды. Ире телефоннан: «Барып, хәлен белә алмасыңмы?» – дигәч, Әнжә, әлбәттә, каршы килмәде. Тик кайнана-сына атап пешергән кыстыбыйларын төргәндә йөрәге очып чыгардай булып типте. Курка иде ул бу очрашудан...

Юраган юш килә дигәндәй, чыннан да, кочак җәеп каршы алмады Халидә.

– Килдеңме?.. Улым кайчанрак кайта икән? Миңа сөйләшеп утырырга түгел, ярдәм итәрдәй кеше кирәк шул, – дип тезеп китте.

– Мин ярдәм итәргә килдем, әни. – Әнжә дулкынлануын сиздермәскә тырышты. – Хәзер идәннәренә юам. Менә... пешкән ризыклар алып килдем. Нинди эшләрен бар? Әйт кенә, барын да эшлим.

– Син эшли алырдай эш юк та бугай инде ул. Интегеп тә йөрмә...

Әнжә, яшьләрен күрсәтмәскә тырышып, сүзсез генә эшкә кереште.

Пычакны аяк бармакларына кыстырып ашарга әзерләп йөргән киленен күреп, Халидә сүзсез калды...

Сәгать эчендә фатиры чистарып, ямьләнеп китте, аш бүлмәсеннән тәмле ис таралды. Әнжә дәшмичә генә кайнана-сына ашарга китерде дә, исән-сау терел, әни, дип, ишеккә атлады.

– Әнжә! – дип кычкырды аның артыннан Халидә. – Тукта әле, кызым...

Әнжә, ни уйларга белмичә, аның янәшәсенә килеп утырды. Моңарчы Халидәнең аңа «кызым» дип эндәшкәне юк иде.

– Ничек шулай түзем син, Әнжә? Бер дә юкка күпме кимсеттем бит сине... Кичерә алсаң, кичер мине, кызым... Синең каршыңда гаебем зур минем.

Әнжә дәшмәде.

– Син мине аңларга тырыш, кызым. Кәрим бит минем... бердәнбер балам... Ничек итеп аңлатыйм

икән?.. Гомер буге тормыш йөген берүзем тартып баргач, күңелләр дә каткандыр инде. Сине дә әниңең ялгызы тәрбияләгән бит. Ул миннән күпкә көчлерәк, күрәмсең. Ә мин, Кәрим өйләнәм дигәч, куркып калдым. Улымны бәхетле итә алмасың дип курыктым, балам. Менә хәзер... Аягым сынып, йөри алмый башладым. Синең ниләр кичерүңне аз гына аңлый башладым. Аяк-кулда түгел... менә монда... – Халидә учларын йөрәгенә куйды. – Жан жылысында, йөрәк жылысында икән бит эш. Күрше Сания операциядән соң авырып урын өстендә ятканда, киленнәре түгел, кызлары да кайтмады. Ә син... шундый авыр сүзләр ишетә торып...

– Мин сиңа ачу сакламыйм, әни... Мин барысын да аңлыйм... – Әнженең карашында чыннан да тамчы да үпкә чагылмый иде.

– Әгәр гафу итсәң... Моннан соң беркайчан да авыр сүз әйтмәс идем, кызым. Синең кебек алтын килен дөньяда юктыр ул. Өйләнешүгезгә каршы булуымны белә торып та, улымны миңа каршы котыртмавыңа, алай гына да түгел, үзеңнең тамчы да үпкә сакламавыңа рәхмәт. – Халидә киленен кочагына алды. Ул кичне алар икесе дә, күз яшьләре аша елмаеп, беренче тапкыр туйганчы ачылып сөйләштеләр.

...Хатынын сөендерү өчен алдан хәбәр итми генә бер көнгә алданрак кайтып кергән Кәрим ишек янында сумкалар күреп шомлана калды. «Әнжәгә ни булган? Әллә әни авыр сүз әйткәнме? Аерылышырга җыенганмы әллә?»

Кәрим ашыгып хатынының номерын җыйды. Шикләре раслангандай, трубканы алучы булмады. Шулкач кояштай балкып Әнжә үзе күренде.

– Нишләп алдан хәбәр итмәдең, жаным? Табын әзерләп көтеп торган булыр идем, – дип муенына сарылды.

– Бар да әйбәтме, жаным? – диде Кәрим, кулы белән сумкаларга төртеп. – Моңы ничек аңларга?

Әнжә көлеп жиберде.

– Алдан кисәтеп куярга вакыт булмады, кичер.

Кичә син үзең ниндидер җыелышта идең. Әниңең ялгызына гына кыен да, күңелсез дә. Бергә яшик, дигәч, каршы килмәдем инде. «Син кайткач, хәл итәрбез», – дидем диюен дә әйберләренә җыя тордым. Син каршы түгелсәңдер бит, жаным?

– Минем әниме? – диде Кәрим, үз колагына үзе ышанмыйча.

– Юк, жаным, синеке түгел... Ул хәзер безнеке...

– Әллә мин юкта җен алыштырдымы сезне?..

Телефоннан әни: «Әнжә кызым уңган», – дип мактагач, мине борчырга теләми дип уйлаган идем. Әллә чыннан да дулаштыгызмы?

– Безнең ызгышканыбыз да булмады бит, жаным.

– Әнжәкәем минем! Гомер буге кулларымда гына күтәреп йөртәргә сине!

Кәрим хатынын күтәреп зыр-зыр әйләндерә башлады. Әнжәгә бөтен дөнья аның тирәли әйләнә кебек тоелды. Аның шатлыклы көлү авазы, бүлмәгә генә сыя алмыйча, ачык тәрәзәдән урамга ук ишетелә иде.

«Әтиезбез Минһажетдин Шәрипов сугышка киткәндә, олы апабыз Гыйльминурга 10 яшь, ә кече сөңлебез Хәнифә әле тумаган да иде.

Бәби якты дөньяга аваз салып, бер атна да үтмәде, әниезбезгә, ат жигеп, Чаллыга икмәк ташырга куштылар. Бала карарга өйдә 70 яшьлек Миңкамал карчык бар, янәсе. 1943 елның апрель айлары иде.

Ач халык, кар астында калган бодайны жыеп, ярма яра һәм шуннан ипи сала башлады. Нәтижә озак көттермәде: «кан чирен»нән халык кырылды гына. Әниезбез юлда шул агулы бодай ипиен ашаган булган. Йөткерә-йөткерә, кан косып, түшәктә бер атна ятты. Аның өйдә икәнлегенә чиксез сөенеп, янында бөтереләм, әни йөткөргән саен мин дә йөткөргән булам. Ул хәлсез куллары белән минем башымнан сыйпады: «Гөлфәридә кызым, әллә син дә авырыйсыңмы?! Чирли күрмә берүк!» – дигәч, сырпаланып, янына ук менеп яттым. (И-и, газиз әнием кочагының шушы жылылыгы, сулышының кайнарлыгы мине гомерем буге озата барды, инде тугызынчы дистәсен ваклаган карчык булгач та, әле һаман исемнән чыкмый!) Минзәлә районының Чулпан авылында туып-үскән Жәмәк килене Жәннәтеләсма Гыйззәт кызы, дүрт кызын калдырып, шул төндә ахирәт сәфәрәнә яшылы китеп тә барды...»

Әниемнең үзенә тормышы турында язган «Бер алманы бишкә бүлгәк» дигән мәкаләсен шушы төшенә кадәр укыйм да, күзләремә яшь тыгыла. Никадәр авырлыктар аша узарга туры килгән бит аңа үз гомерендә...

– Бәләкәй чактан ук укырга теләгем көчле булды, телемдә, уемда сүз гел укытучы булу турында гына барды. «Укытучы булгач, бер кадак май салып бетереп, тәкә (бәрәңге бөккәне) пешерәм!» – ди идем. Алабуга педагогика институтына юл тоттым. Мамадыш районының Урта Кирмән авылына эшкә жиһәрделәр. Шунда үзем сыман ятим егеткә – Сәяф Хәсән улы Хәсәновка кияүгә чыгып, гомерлеккә калынды...

Алабуга дәүләт педагогика институтының беренче курсында укыганда, әнием яхшы йөгергән күрәп, шөһәр буенча ярышта катнашырга кушалар. «Формадан кил!» – дип тә өстиләр. Ятим баланың өстенә кияргә юк бит инде, акчасы – карап торган стипендия. Форма каян юнәтсәң соң? Майкасы бар барын. Ә аскы якка берни юк. Озын-озак уйлап тормый, якындагы киңеткә керә дә, ирләрнең «семеиный» дип атала торган зәңгәр төстәге сатин трусигын сатып ала. Шуны киеп, старт сызыгына баса.

– Финишка килеп житкәндә бер кыз белән тигезләштек. Шунда бөтен стадион: «Тру-у-сик, алга! Алга-а!» – дип кычкыра башлады. Алар да көч-күәт биргәч, жиңдем! – дип тә сөйләгәнә бар аның.

Әни турында сөйли башласам, хәтердә нинди генә истәлекләр яңармый...

Хәтерлим: беренче балам белән тулгак тәүлек буена сузылды. 4050 граммлы Алисам иртәнге сәгатә биш тулганда дөньяга аваз салды. Ярты сәгатәтән карасам, бала тудыру йорты тәрәзәсе каршында төенчәкләрен күтәргән әни басып тора. «25 чакрым араны ни арада килеп життәң, кем әйтте?!» – дим. «Беркем әйтмәде, төшемдә кыз бала тапканыңны күрдем дә, юлга кузгалдым», – ди. Әй, әни, әни!

Исеме «Мамадышым – язмышым» энциклопедик басмасына кертелгән аның. «Урта Кирмән урта мәктәбенең физика-математика укытучысы, уку-укыту эшләре буенча директор урынбасары Гөлфәридә Минһаж кызы Шәрипова «РСФСРның мәгариф отличнигы» исемен лаеклы йөртә. ... 43 еллык педагогик стажга ия

мәгариф ветераны әле дә тынгы белми ижат итә», диелә анда.

Ахирәт дөньясына киткән туганнарына, жиде буын нәселенә догачы булып әни калды. Апаларының балаларын, оныкларын, әтиңең туганнарын – һәммәсен барлап торырга житешә. Меңләгән шәкерт-ләренәң (язучылар Нәзифә Кәримова, Шаһинур Мостафин, Әлфәт Закиржанов, Вәрис Галиләв дә – аныкы!) рәхмәтен ишетеп, аларның уңышларына сөенеп яши.

Апрель аенда 87 яшен тутыручы әниңең тик утырганын күрмәссең. Беркайчан зарланмас, үзенә кызык-лы шөгыл таба белер: әле чигә, әле кроссворд төзи, әле тавыклары белән мәш килә... Тормыш авырлыклары каршында беркайчан да каушап, югалып калмас, һәрвакыт яктылыкка, гыйлемгә өндәгән, жингүгә рухландырган, омтылыш, ышаныч биргән Укытучым, Остазым, Чын Кеше – Ак яулыклы Әниәмә хөрмәтем искиткеч зур минем.

Алсу СПИРИДОНОВА.
Мамадыш шәһәре.

**Тели белсәң, хыяллар
тормышка аша, диләр.**
Чыннан да, дәрәс икән. Бу фикер-нең дәлиле буларак, Казанда «Гармунтуй» дип исемләнгән Гала-концертта мәртәбәле кунаклар һәм халкыбыз моңна-рын яраткан тамашачылар алдында чыгыш ясауыбызны әйтә алам.

Тальянда уйнарга өйрәнү күп-тәнге хыялым иде. Баянда уйнасам да, гармунның бу төре минем өчен серле сандык булды. 2021 елның жәендә авылыбызның Мәдәният йорты каршында оештырылган «Сүнмәс ялкын» фольклор ансамбленә йөри башладым. Мәдәният йорты житәкчесе Диләрәм Ишанова да, ансамбльгә йөрүчеләр дә ачык йөз белән каршы алдылар. «Әүлия моңнары» дип аталган тальянчылар ансамбле барлыгын Мәдәният йортына йөри башлаганчы ук белә идем. Шуңа ук елның декабрдә тальянчыларның дәрәсен күзәтеп, татар моңының тальян гармунда яңгырашына хозурланып утырдым.

Сабан туге батыры дип, кайчандыр иремә бүләк ителгән тальян һаман да тузан жыеп ята. Теләсәм, мин дә анда уйнарга өйрәнә алам бит, дип уйладым. Беренче адымнар шунлай башланды. Мин ансамбльгә кушылганда инде шактый жырларны өйрәнәп, конкурсларда чыгыш ясарга өлгергәннәр иде. Ансамбль үзенә күрә тулы бер организм ул, һәм анык үзенә хас үзенчәлекләре бар. Анда көйне бергә башлап, бергә тәмамлау шарт. Уйнаганда бер-беренә ишетә белү – иң мөһим таләпләрнең берсе. Иң оста гармунчы да ансамбльгә кушылып уйный алмаска мөмкин. Ансамбленең житәкчесе Йөзләбаева Рәмзиянең сабырлыгына сокланырлык. Тальянчыларның барысы да өлкән яшь-төгеләр. Кызларыбыз Кыямәтдинова Фәйрүзә, Гарифуллина Сания, Гыйз-зәтуллина Әлфия, Гөлөмова Дилара, Ишанова Диләрәм, Якупова Альби-налар ансамбльгә йөри башлаганчы кулларына бер тапкыр да уен коралы тотып карамаганнар. Житәкчебез аларны кулларына беренче тапкыр тальян алып уйнарга өйрәткән. Хәсәнов Марсель – ансамбленең төп баянчысы, ул баян партиясен уйный. Вәлиев Мөнәвир дә күп уен коралларында уйный, кайбер композицияләрдә курай партиясен дә башкара.

Атнаның ике көнөндә тальян дәрәсләренә йөрибез. Бәйгеләр алдыннан ешрак та очрашып, булган кимчелекләрне төзәтәбез. Татар моңы безне дулаштырды дип әйтсәм дә дәрәс булып. Һәр дәрәснә көтеп алып, вакытыннан алда килеп, өйрәнгән көйләрне кабатлы тор-быз. Житәкчебез Рәмзия Марсель кызы безне өйрәтер өчен Жәлил бистәсеннән үк килеп йөри. Ул әле музыка мәктәбендә дә укыта, балалар ансамбле белән күп ярышларда катнаша, балаларга халык моңнарын өйрәтүдә бөтен көчен куя.

Безнең ансамбль репертуарында да «Мәдинә», «Кошлар кебек», «Тимер чана», «Күн авылы көе», «Баламишкін», «Зиләйлүк», «Дубая» кебек халык жырлары, бию көйләре.

Тальян гармунда үзәбез өчен генә өйрәнәп калмыйбыз, төрле конкурс-

ларда, фестивалләрдә катнашабыз. Ансамбленең төп максаты: милли уен коралларын, бигрәк тә тальян гармунны пропагандалау, татар халкының моң байлыгын Россиянең бөтен төбәкләрендә яшәүче халыкларга житкерү. 2023 елның июлендә Абхазиядә узган «Алтын Мөйдан» халыкара инклюзив фестивал проектында катнаштык.

«Уйнагыз, гармуннар!» проек-тының житәкчесе, Казан дәүләт мәдәният институты доценты Наил Сәгъдиев һәм шуңа ук институтның яшь педагогы, «Уйнагыз, гармун-нар!» тапшыруын алып баручы Айзилә Батырханова безнең авылга килеп, ансамблебез турында махсус тапшыру әзерләделәр. Хезмәтебез бушка китмәде, «Уйнагыз, гармун-нар!» проектын «Гармунтуй» дип аталган Гала-концертында чыгыш ясарга чакыру алдык. Иң-иңнәр арасында булуыбыз белән горурла-набыз! Һәрберебезгә Казан дәүләт мәдәният институты ректоры Роза Әхмәдиева һәм «Татарстан» Дәүләт телерадиокомпаниясе директоры Фирдүс Гыймәлтдинов исемнән «Рәхмәт хаты» тапшырылды. Шундый концерт оештырып, безгә анда катнашу мөмкинлеген биргән Наил Сәгъдиевкә һәм Айзилә Батырхановага, «Әүлия моңнары» ансамбле житәкчесе Йөзләбаева Рәмзиягә чиксез зур рәхмәтебезне белдерәбез.

Ирина САФИУЛЛИНА.
Сарман районы,
Иске Минзәләбаш авылы.

Хөрмәтле укучыларыбыз!
Сездән хатлар көтәп калабыз.
Безнең адрес:
Казан, Декабристлар ур., 2.
e-mail: ssuum@yandex.ru

СОВЕТЛАР СОЮЗЫ ГЕРОЕ

Эльмира
ЗАКИРОВА

1941 ел, ноябрь. Ленинград өлкәсендәге Тихвин шәһәре... Фашистлар камалышта калган Ленинградка илтүче соңгы юлны да ябарга омтыла. Тихвинны ничек тә азат итәргә кирәк! Канкойгыч сугышлар башлана. Яу кырында берүзе калып, фашистларның тулы бер ротасын, 8 танкны юк иткән батыр татар егете турында беләсезме сез? Ул 1941 елның декабрендә үк беренчеләрдән булып Советлар Союзы Герое исемен ала! Инде 20 яшендә аның күкрәгенә «Алтын Йолдыз» медале тагалар! Ленин ордены белән бүләклиләр. Бу легендар батыр якташыбыз Илдар МАННАНОВ турындагы хәбәрләр бөтен фронтларны айкый.

Үзебезнең Илдар абый

Илдар Маннанов турында язарга алындым да туктап калдым. Аның турында иркенләп сөйли алам икән бит... Үзебезнең Илдар абый лабаса! Абый түгел, жизни әле! Жәмилә апабызның ире Илдар абыйга барыбыз да жизни дип эндәшә идек. Ул миңа балачактан таныш. Чаллыга аларга кунакка баруларыбыз... Чандыр гәүдәле, житез хәрәкәтле, гел мәзәк сүз сөйләп көлдөрә торган Илдар жизнинең якын итеп каршы алулары... Тәрәзәләреннән күренгән киң Кама, дулкыннарда жай гына тибрәлгән саллар, Кама аръягындагы урманнар... Әнә шул картина күз алдына килеп баса да, аңа бәйле истәлекләр хәтер төпкеленнән саркып чыга. Без аның шундый танылган кеше икәннән белми дә идек әле башта. Мәктәпкә укырга дә кермәгән чакта сеңлем белән өченче классның «Туган тел» китабын актарып утырабыз шулай. Муса Жәлил, Газинур Гафиятуллин турында язганнар, фотолары да бар. Пилоткасын кыңгыр салып, гимнастеркасына медальләр тагып, елмаеп төшкән фотодагы абый бигрәк матур! Ижекләп: «Ил-дар Ман-на-нов», – дип укыйбыз. Шунда әти: «Илдар жизнәгез бит!» – дип куя. Ничек инде?! Безнең жизни белән дәрәслектәге геройның бер үк кеше булуына һич ышанып житә алмыйча шаккатып утырабыз. Берүзе бер рота фашистны, дистәгә якын танкны юк иткән яралы батыр егет... һәм Илсәяр белән Илгизәрнең әтисе гап-гади Илдар абый.

Ул без – бала-чага белән шаярып сөйләшәргә ярата. «Тыңлагыз, бер әкият сөйлим», – дисә, янына-рак елышабыз. «Борын-борын заманда, көжә команда, саескан сотник, үрдәк үрәтник булганда, яшәгән, ди, әби белән бабай, аларның өе булган, ди, таштан, сөйлә-емме баштан?» – Ул, хәйләкәр елмаеп, безгә карый. «Сөйлә, сөйлә, жизни!» – дип ялынабыз. һәм кабат шул әкиятне инде фәләнәнче тапкырында тыңлап, алданабыз.

Сугыш башланган елны ук Илдар Маннановка Советлар Союзы Герое исеме бирелә.

Менә ул Жәмилә апа белән авылы Бүләккә кайтышлы, иртүк юл уңаеннан безнең авылга да туктала, хәл-әхвәл белешкәч, безне дә утырмага әйдәкләп, УАЗигына утырта, басу юллары аша Бүләккә жилдерәбез – бертуган апасы Хәлимә көтеп тора чөнки. Олылар юлда төрле яңалыклар алышып бара. Жизни үзе янына Чаллыга Габдрахман Әпсәләмовның килеп китүен сөйли, язучы биргән сорауларны кызык итеп искә төшереп ала...

Габдрахман Әпсәләмов герое

Габдрахман Әпсәләмов дигәннән... Язучының «Алтын йолдыз» романын укып, андагы геройларга сокланып йөргән чаклар. Жәмилә апаларның китап киштәсендә «Алтын йолдыз»ның русчага тәржемәсен – «Орлята»ны күреп алдым. Кызыксынып, титул битен ачсам... «Фронтовому другу, Герою Советского Союза Ильдару Маннанову от автора» дип автограф язган Әпсәләмов һәм кул тамгасын куйган! Бу инде минем өчен әллә ни! Язучының да ниндие бит әле! Еллар узгач шуны белдем: Габдрахман Әпсәләмов «Ватан өчен сугышка» фронт газетасының хәрби корреспонденты булган. Герой якташыбыз турында дистәләгән мәкалә, очерклар язган. 1943 елда күренекле язучы Илдар хезмәт иткән частька килә. Алар землянкада сәгәтләр буге сөйләшәп утыралар. Нәтижәдә, Илдарга һәм аның батырлыгына багышланган «Батыр яуда беленер» дигән повесть дөнья күрә.

Сикия буенда яшел бакчаларга күмеләп утырган Бүләк авылы, аның чишмәләре, Илдарның, Чапаев булып, күрше-күлән малайлары белән сугышлы уйнаулары, «кылычын» ярсый-

ярсый айкап, кычыткан гаскәр-ләрен кырып йөрүләре... «Тихвин шәһәре янында беренче мәртәбә сугышка кергәч, кызу канлы Илдарның башта кәефе кырыла хәтта», – дип яза Әпсәләмов. «...Пулемет, автомат тавышлары бик еракта ишетелә, дошман снарядлары да кайда-дыр аланның аръягында ярыла. «Чын сугыш шундый була диме-ни! Колакарым гына тонды. Бернәрсә дә ишетмим», – ди ул наводчикка...»

Илдар абый белән очрашуы турында ул болай искә ала: «Кичке ял вакытында без герой белән икәүләп якташлар янына киттек. Илдарның йөзөндә канәгать бер горурлык тоеп алдым. Ул Татарстан хезмәт ияләре тарафыннан махсус үзенә атап жибәрелгән колакчынылы каракүл бүрек, күн пальто, кар кебек ак фетр киез каталар кигән иде...» Татар халкының данлы улына илнең төрле почмакларыннан хатлар килә. Газета редак-

«1 Май» совхозы җирләре халык телендә «Маннанов кыры» дип йөртелә башлый.

■ Илдар абый белән Жәмилә апа балаларына тирән мәгънәле исемнәр сайлаган. Илне сөйсен дип – Илсәяр, илләр гизсен дип – Илгизәр куйганнар.

Илдар Маннанов хатыны Жәмилә, кызлары Илсәяр, уллары Илгизәр белән. 1964 ел. Чаллы шәһәре.

циясе Маннанов белән гел элем-тәдә торып, тыл хезмәтчәннәренә аңа язган хатларын даими бастырып килә.

Укытучылар белән бер очрашуында Габдрахман Әпсәләмовка «Алтын йолдыз» романының геройлары турында сораулар бирәләр. Һәм... автордан Галим Урманов образының прототиплары арасында Илдар Маннанов та булуы турында ишетәләр. Куркусыз, горур, кызу канлы, берәз навалы... Чынлап та, әдәби образ белән чын герой бер-берсенә охшаганнар шул.

Соңгы очрашуыбызда Илдар абый: «Менә бу китапта да безнең батыр егетләр турында язылган», – дип, миңа Габдрахман Әпсәләмовның «Ак төннәр» китабын бүләк итте. Карелия фронтында, Мурманск юнәлешендә дә фашистларга каршы сугышкан бит ул. Язучының мажаралы бу матур әсәре гомер бue күңелен яктыртып торган.

...Бөек Ватан сугышы чоры әдәбиятына багышланган лекциясендә Мөхәммәт Мәһдиев язучы Габдрахман Әпсәләмов әсәрләренә, аның геройларына тукталып, шундый фикер җиткергән иде: «Сугыштан соң туган ир балаларга

күпләр Илдар исеме куя башладылар. Легендар герой Илдар Маннановны халык энә шулай үз итте...»

Алтын йолдызлы егет

Илдар Маннанов батырлыгы турында күп яздылар, күп сөйләделәр. Укыганнарым, ишеткән-белгәннәрәм куркыныч кинокадрлар кебек күз алдымнан уза.

...1940 ел. Октябрь. Бакчалары алтын сары төсләргә чумып утырган кечкенә Бүләк авылы. Комбайнчы егет Илдарны армиягә озаталар. Күпереп торган дулкын кара чәчле, шаян табигатьле бу егетне алда ниләр көтә? Ерак Чита. Артиллерия буенча орудие командиры булырга укып йөргән көннәрендә хәвефле хәбәр – сугыш!.. Вагоннарда төялеп, фронтка китү. Ленинград өлкәсенә Тихвин шәһәре. Фашистлар камалышта калган Ленинградка илтүче соңгы юлны да япмакчылар. Совет командованиесе Тихвинны тиз арада дошманнан чистартырга боерык бирә. Бомбалар шартлый, пулялар яңгыр кебек ява, өстә «юнкерс»лар оча, жирне дер селкетеп танклар килә... Бу көн турында Габдрахман

Әпсәләмов болай яза: «Менә 1941 елның 16 декабре җитә. Илдар Маннанов өчен гомергә онытылмаслык, балаларының балалары горурланып сөйләрлек көн бу...» (Балалары Илсәяр белән Илгизәр, оныклары Сәйяр, Диләрә, Ринат, Рамил турында уйлап куям. – Ә. З.)

Орудие янында – Илдар. Аның снарядлары бетә. Ә снаряд ташучылардан беркем дә исән калмаган! Туп коручы Илдар басу уртасында пушкасы белән берүзе кала. Берүзе – әллә никадәр дошман танкына һәм солдатка каршы. Үзе снаряд ташый, үзе кора, үзе ата. Күңелгә шом салып танклар каршыга шуыша, алар артыннан пехота килә. Инде командир да, наводчик та һәлак булган. Һавада бомбардировщиклар үкерә. Тагын шартлау... Ярчык кисәге Илдарның муенын яндырып үтә. Аркасы буйлап кан ага башлый. Ул да булмый, урман эченнән бер рота немец автоматчылары килеп чыга. «Рус, сдавайся!» – дип кычкырып, ата-ата каршыга йөгәрәләр. Берьялгызың шул хәлдә калып кара! 20 яшьлек егет. Авыл баласы. Курыкканмы ул? Ниләр уйлаган? Шушы вакыйганы кат-кат күз алдына китерергә

тырышам... Яраланган Илдар, орудие тиз-тиз көйләп, фашистларга яңадан ут ача. Уннарча фашист жиргә ава. Көне буена сузылган үлем бәрелеше караңгы төшүгә туктап тора, кыр тынып кала. Яраланган Илдар, сугышчан дусларын югалтудан үксеп елый-елый, иртәгәгә бәрелеш өчен төне бие снаряд ташый. Авиабомба ярылып, янә бер ярчык аягын яралый. Итек чолгавын ертып алып, яраны бәйләрлек тәвәккәллекне каян тапкандыр да, түп янына басып, тагын ничек ата алгандыр?! Шрапнельләр беткәч – ярчык чәчә торган снарядлар белән, алар да беткәч – броня яндыра торганны белән...

Көн белән төн алмаша, тагын таң ата... Бөтен расчёт өчен берүзе йөздән артык снаряд жибәрә Илдар, сиез танкны яндыра... Кинәт һавада – дошман бомбардировщицы. Бер-бер артлы бомбалар төшөп ярыла. Егет каты яраланып аңын жуя. Ул инде безнең гаскәрнең контрһөжүмгә күчүен дә, еракта яңгыраган «ура» тавышларын да ишетми... Сугыш беткәч санап карасалар, орудиесеннән 108 снаряд жибәргән Маннанов! Гадәттә, көне буена 30 снаряд кына жибәрү дә расчёт өчен күп санала. Ә бу тигезсез сугышны стереотрубадан һәм бинокльдән күрә торган генерал Кирилл Мерецков: «Бу бит башка сыймаслык батырлык!» – дип, татар егетенә таң кала һәм шул ук көнне аны Советлар Союзы Герое исеменә тәкъдим итә. Ә шул бәрелештән соң «1 Май» совхозы кырлары «Маннанов кыры» дип йөртелә башлый. Ул аткан орудие постаментта батырлык һәйкәле булып калка.

Тик исән булсын дип Ватаным!

Илдар абый белән соңгы тапкыр Чаллыда, аның фатирында күрештек без. Жинү бәйрәмененә 60 еллыгына санаулы гына көннәр калган иде. Наман элеккечә: жор телле, кунакчыл. Олы бәйрәмгә дип «Алтын Йолдыз» тагыл-

ган костюмын әзерләп куйган. Өстәлдә – котлаулар, открыткалар. Тихвин шәһәрненнән килгән телеграмма, Мөслимнән якташлары жибәргән чакыру кәгазе күземә чалынып ала. «Шулкадәр хөрмәт итәләр, рәхмәт инде, – ди ул сөенеп. – Мәктәпләргә очрашуларга да чакыралар. Батырлык дәрәсләре үткәрәм!»

– Илдар абый, үзәң Советлар Союзы Герое исеменә бирелү хәбәр-рен беренче тапкыр каян белдең? Син бит яраланып аңыңны жуйгансың... – дип сорыйм.

– Госпитальдә, – ди ул. – Ятабыз шулай. Арабызда бер политрук та бар. Ул көн саен фронттагы хәлләр белән таныштыра. Укыган газетасын бер читкә куеп: «Хәзер орден-медальләр белән дә бүләкли башлаганнар. Инде геройлар да бар икән, – ди. – Беренче тапкыр ике кешегә герой исеменә биргәннәр! Берсе – летчик, икенчесе – артиллерист. Ул берүзе сугышкан!..»

– Бу бит – мин, дип әйттеңме соң, Илдар абый?

Ул тыйнак кына елмаеп куя.

– Юк инде... Тыңлап кына яттым. Мин бит авыл малае. Орден, медальләр күргән кешемә! Газетада исеменә күргәч тә әле ышанмый тордым. Кат-кат укыдым... Волхов фронты командующие Мерецков Советлар Союзы Герое таныклыгын, Ленин орденын һәм «Алтын Йолдыз» медален үз куллары белән тапшырды миңа.

– Бу хакта бөтен дөнья шаулаганда, герой булуыңны әниң Фәкиһә апа ничек кабул итте икән?

– Әнкәй төш күргән булган. Кайткач сөйләде. Суга төшөп киттең дә... Хараплар булды бала, дип, хәсрәт йотарга да өлгермәдем – якты ут булып балкып югарыга күтәрелдең, ди...

Шулкадәр дә сизгер аналар йөрәгә! Төшенә дә рас кәргән бит: улы Илдар, ут булып балкып, биеккә күтәрелгән: Татарстан уллары арасында беренчеләрдән булып югары бүләккә лаек булган, исемен, халкыбызны данга күмгән!

* * *

...Илдар абый белән телефоннан сөйләшкәләп торсак та, соңгы күрешүбез булган икән. 2010 елның маенда Жинү көне белән шалтыратып кына котлый алдым, ә бер атнадан инде ул арабыздан китеп барды...

Чаллы урамнарыннан мин Илдар абыйны эзләп, сагынып, горуранып атларга яратам. Күңелгә бер жыр сүзләре килә:

*Сез кайсы халыктан, дисәләр,
Батырлар исемен атадым...*

Ул да шул батырлар арасында! Әнә Илдар абыйлар яшәгән йорт... Хәзер аның исемен йөртүче урам да бар. Яңа шәһәрдә хәрби комиссариат урнашкан йорт фасадын Илдар Маннановның зур фото-портреты бизи. Ул елмаеп Сөембикә проспектына карап тора сыман... Жинү паркындагы Геройлар аллеясында аның бюсты каршылы. Чулман проспектындагы 82 нче кадет мәктәбе Советлар Союзы Герое Илдар Маннанов исемен йөртә... Әйе, яраталар Чаллыда Илдар абыйны! Ул гомеренең соңгы көненчә халкыбыз, милләт язмышы дип янып йөргән, ижтимагый оешмаларда кайнап яшәгән милләтпәрвәр дә иде бит.

Күптән түгел Мөслим районы Бүләк авылында да каһарман якташларына бюст ачканнар. Герой абыйлары исән чакта, Үрәзмәт мәктәбе укучылары аның янына кунакка бара торган булган. «Яхшы күңелле, ярдәмчел, бик ачык иде Илдар абый», – дип сөйләләр. Бюст ачу тантанасында катнашучылар аны Ватаныбызның чын патриоты, Жинү көнен якынайткан кадерле кешебез, дип иска ала. Нәкъ жырдагыча:

*Батырлар утларга кәрделәр,
Тик исән булсын, дип, Ватаным.*

Советлар Союзы Герое, Тихвин, Чаллы шәһәрләренә, Мөслим районының почетлы гражданы Илдар Маннанов турындагы хатирәләр миндә менә шулай саклана...

КАРАНГЫ КӨННӘР ДӘ ЯКТЫ ТӨСЛӘРДӘ...

Динара ӘХМӨТ

Ник кар һаман яумый соң ул, кыш узып китә бит? Бу кар кайчан туктый инде? Ник бүген шундый эссе соң? Бетмәс яңгырлар бар икән... Һаман зарланабыз... Аллаһы Тәгаләнең биргәнәнә шөкер, кар да вакытында явып, кояш та вакытында чыга дип, рәхмәтле булырга ашыкмыйбыз... Бу язмам герое белән очрашканнан бирле, юкка да зарланып яшәвем өчен битәрлим әле үземне.

Ә Ренат Мусин белән очрашуны берничә ел көттем. Наман шул вакыт житмәүдән зарланып акланырга тырышсам гына инде. Социаль челтәрләрнең берсендә дуслыкка кушылу турында тәкъдим килгәнә истә. Егетләр гел дуслык тәкъдим итеп тормый бит инде, сәхифәсен ачып карарга уйладым. Чибәр генә егет елмаеп карап тора. Әле кем икәнән аңлап та өлгөрмәдем, хаты да килеп иреште. «Исәнмесез, Динара. Минем исемем Ренат. Чаллы шәһәрәндә яшим. Мин – рәссам. Сезнең белән дус булырга теләм». Хатны жавапсыз калдырдым да, Ренатны дуслар исемлегенә кертеп, телефонымны алып куйдым. Ләкин Ренат башымнан чыкмый гына бит. Икенче көнне вакыт табып, тизрәк яңа дуслымның аккаунтына кереп таң калдым. Башта аның фотоларын карап чыктым. Юк, анда аның үз фотолары түгел, ә ясаган рәсемнәре! Менә талант! Татарстаныбыз табигатенә иң матур урыннарын сурәтләгән. Елның һәр фасылы буенча күз явын алырлык рәсемнәр ижат иткән! Ренат белән аралашып киттек. Үл үзенә социаль челтәрләрдә аралашу өчен дуслар эзли булып чыкты. Рәхәтләнеп татарча языштык. Аны тагын да якыннан белгәч, аның белән күрешсәм килде. Үл да бик сөенде.

Менә без юлда. Яраткан шәһәрәм Чаллыга барабыз. Сагындырган иде шәһәр, әллә шуңа күңеләм ашкына... Юк ла, рәссам Ренат Мусин белән буласы очрашу өчен дуслыкланам. Күптәнне танышлар булсак та, аның турында күп белсәм дә, борчылам...

Ишектән безне Ренатның әти-әнисе каршы алды. Очрашу турында да әнисе белән килештек. Телефоннан сөйләшкәндә үк аны бик ачык йөзле, елмаеп кына тора торган апа итеп күз алдыма китергән идем. Шулай булып чыкты да, әтисе дә күптән көткән кунакларны каршы алгандай сөенде. Ә Ренат күрәнми.

Күргәзмә залына килеп элөктеммени?! Заманча, якты итеп ремонт ясалган фатирны Ренат Мусинның берсеннән-берсе матур рәсемнәре бизи. Һәркайсын жентекләп карыйсы килә. Онытылып, жәйнең кояшы көне сурәтләнгән картина янында тукталдым. Шулар арада залдан: «Монда үтегез», – дигән тавышка айнып киттем. Бүлмә түрәндә елмаеп, үзе дә кояш кебек балкып, күптәнне яңа дуслым Ренат утыра. Инвалид коляскасында... Йөгерең чыгып каршы алырга аяклары да йөрми, кул биреп күрешергә – куллары да...

Әйе, интернетта эшләрен күрәп соклансам, Ренатның мөмкинлекләре чикле рәссам икәнән белгәч, сүзсез калдым. Озак вакыт шушы ике әйбер аңыма сыя алмыйча торды.

– Фәргать абың белән КамАЗ төзәргә килгән яшьләр идек. Гаилә корганыбызга менә быел 50 ел

була. Ике үл тәрбияләп үстердек. Оныгыбыз бар. Ренатны көткән вакытта бернинди авырлыклар да булмады, көтеп алган беренче балабыз үл. Ләкин табиблар гаебе белән инвалид бала булып калды. Үзләре төрле фаразлар әйтте: яшәмәячәк, яшәсә дә, башы эшләмәячәк, сезгә бик авыр булачак, диделәр. Хәтта баш тартырга да киңәш иттеләр.

– Шулар сүзләренә әйткән табибка чак кына кул күтәрмәдем, Нәкыя апаң мине тотып калды. Әйткәнә наман да колагымда яңгырап тора, – дип, ничә еллар узса да, хисләрен тыеп кала алмады әти кеше.

Бала тәрбияләү күп очракта әни җилкәсендә булса да, Фәргать абый уларын аякка бастыру өчен күп көч куя. Табиблар әйткән – үл селкенми ятып кына тора, тиздән үлчәк, дигән сүзләрен ишетергә дә теләмәгән ата кеше Нәкыя апа өчен иң зур терәк була. Ике эшкә урнаша, өйдә Ренат өчен барлык мөмкинлекләренә тудыра. Массажлар ясау, бассейнга йөртү, юындыру кебек эшләрен үз өстенә ала. Ренат акрынлап утыра, хәтта тезләнеп йөри башлый.

Ренатның ижади сәләтен исә әти-әнисе 9 яшендә сизеп ала. Балага да кызык булсын дип, алар төрле мозаикалар ясып башлый. Моны Ренат башта маңгае һәм борыны ярдәмендә башкара. Шулар елларда шәһәрдә «Детский орден милосердия» сәнгать үзгә ачыла. Укытучылар, авыру балалар яши торган өйләргә килеп, алар белән шөгыйльләнәргә тиеш була. Укытучылары малайның сәләтен шундук күрәп ала! Тешләренә пумала кыстырып рәсемнәр ясаучы рәссам турында сөйләләр. Үжәт Ренат бу сүзләрдән тагын да канатланып китә – яңа һөнәр үзләштерергә керешә.

– Әлбәттә, башта бернәрсә дә барып чыкмады. Караңгы төсләр белән ниндидер аңлашылмаган рәсемнәр ясып иде. Ләкин Ренат бирешеп торами инде?! Акрынлап өйрәнә башлады. Гади генә буяулардан – гуашька, аннары инде майлы буяуларга күчте. Ясаган саен остара гына барды. Аны табигать күренешләре бик рухландыра. Ачык, якты төсләр белән фотосурәтләрдән күчәрәп ясып башлады, үз күзләре белән күргәннәрен дә кәгазьгә төшерергә ашыкты.

Нәкыя апаның горурулану хисләре белән сөйләгәнән тыңлыйм, үзем Ренатны да күзәтәм, рәсемнәренә күз төшереп алам. Төш кебек, үз күзләремә үзем ышанмыйча утырам.

– Мин башта каляка-маляка ясып идем. Хәзер генә рәсемнәрем шундый матур, – дип шаяртып сүзгә кушылды Ренат. Аның белән дә аралашасы килү теләгән күзләремнән аңлап алды булса кирәк. Ни кызганыч, сөйләшүен аңлау авыррак. Ләкин эмоцияләрен яшерми, игътибар белән тыңлай, төпле генә итеп үз фикерен дә әйтеп куя. Әнисе һәр сүзен

Мөмкинлекләре чикле кеше башкаларга күпме мөмкинлекләр ача.

аңлап, миңа сөйләп бара. Әнисе генә түгел, телен яхшы аңлый торган дуслары аны мәктәпләрдәге төрле очрашуларга, мәдәни чараларга озата баралар икән.

– Яшьләр вакытны бушка уздырмасыннар, үзләре өчен файдалы эш белән шөгыльләнсеннәр, акча эшләү юлларын белсеннәр, эти-әниләренә ярдәм итсеннәр иде. Бозык юлга кереп китәргә тиз ул, хәзерге заман яшьләренә бернәрсә дә кызык түгел кебек. Ләкин мин, үз мисалымда, аларга тормышның нинди матур һәм рәхәт икәнен аңлатырга телім. Очрашу ахырында миңа килеп рәхмәт әйткәч, юкка тырышмаганымны аңлайм, – ди ул.

Күз яшьләремне тыеп кала алмыйм. Мөмкинлекләре чикле кеше башкаларга күпме мөмкинлекләр ача! Эти-әниләргә булышу турында әйткән фикерен туыландырып, Фәргать абый сүзгә кушыла.

– Менә өйдә ремонтны да Ренат теләгәнчә ясадык. Ул безгә карандаш белән эскизлар әзерли. Без кирәк әйберләрен аның белән бергә барып сайлайбыз, чөнки аңарда дизайнерлык сәләте дә көчле. Ул төсләренң ничек туры килүен белә. Акчасын да үзе түли. Без сайлаганны ошатмаска да мөмкин әле. Аннары ремонт ясаучыларны карап торып эшләтә. Бер як ишекне, ул күрмәгәндә, өйдә ярар боларга, дип эшләп киткәннәр. Чакыртып, яңадан ясаттырды. Аны алдап та булмый, бик төгәл, һәр эшне жиренә житкереп эшләгәнне ярата, аңа һәрвакыт чиста һәм матур булсын. Бөтен балкон, өй тәрәзәләрен алыштыртты. Аларның берсе генә ачыла иде. Юганда әни егылып төшәр, дип, бөтенесен ачыла торган итеп ясатты. Безнең өчен бик борчыла, безне югалтудан курка, – ди әтисе, улын кочаклап алып. Дин юлына да әтисе белән бергәләп басканнар. Мәчеткә намазга йөриләр, бергә ураза тоталар. «Әбием өйрәткән догалар миңа көч бирә. Нинди ярдәм кирәк булса да, Аллаһы Тәгаләдән сорыйм. Беркайчан да кире какмый», – ди ул.

Аллаһы Тәгаләгә ышану... Ата мәхәббәте... Ананың бетмәс-төкәнмәс сабырлыгы һәм назы... Энекәшенең һәрвакыт янәшә булып ярдәмгә әзер торыуы... Ренатта үз-үзенә ышаныч уяткан якын кешеләре. Ул алар ярдәме белән язмышын жиңгән. Түшәмгә карап ятасы урынга, табигатьнең бөтен матурлыгын үз күзләре белән күрә, аларны кәгазгә төшереп, башкаларның күңел күзен ачу бәхетенә ирешкән.

– Менә шушы самолетта очып, берәр кая барып кайтасы килә әле, – дип, игътибарымны Ренатның бер картинасына юнәлтә әтисе. Ә Ренат инде очкан. Казакъстанда күп еллар дәвамында аралашкан дус кызында кунакта булып кайткан. Тагын барырга хыяллана. Ерак сәяхәтләрдә озата торган дуслы да

бар икән. Гомумән, Ренатның дуслары бөтен дөньяга сибелгән. Ул алар белән социаль челтәрләрдә аралаша. Хәрефләрне, рәсем ясаган кебек үк, әтисе уйлап тапкан махсус жайланмага таяк беркетеп жыя икән.

– Тешләренә пумала кыстырып ясау жиңелрәк иде. Ләкин тешләре сынып бозыла башлады. Шуңа махсус жайланма уйлап таптым. Шуны башына кигертәбез дә пумаланы беркетәбез. Ясавы авыррак булса да, тешләре сау.

Ренат ясаган картиналарның саны-хисабы юк. Өйдә генә 50 ләп рәсеме саклана. Бик күп конкурсларда жиңгән, төрле шәһәрләрдәге күргәзмәләрдә катнашкан. Иң зур жинүе – мөмкинлекләре чикле ижат кешеләренң «Филантроп» халыкара премия иясе ул. Картинасын шулай беренче Президентыбыз Минтимер Шәймиев тә сатып алган.

Урта мәктәпне гел яхшы билгеләргә генә төмамлап, медицина, психология буенча курсларда да укыган рәссам.

– Укуда авыррак барган сыйныфташларына да ярдәм итте. Бергәләп өй эшләре эшләделәр. Авыр темаларны яңадан аңлата иде. Күп укыды, бик башлы. Хәзер дә бөтен яңалыкларны белеп тора. Шәһәр буенча да рәхәтләнеп йөри. Электрон коляска белән кибетләргә, базарларга барып, безгә дә бүләкләр алып сөендерә. Сеңлесен – энесенең кызын аеруча иркәли инде. Аңа алмаган уенчыгы калмады. Сеңлесе дә «абыем», дип өзгәләнеп тора. Бер-берсен бик сагыналар, – дип, әнисе сөйләгәндә, Ренат та сабыйларча елмая.

Ә мин шундый дустым булуга чиксез сөенәм. Фатир диварларын бизәгән картина һәм дипломнар, Рәхмәт хатларыннан тыш, бүлмәнең ярты диварын алып торган медальләргә карап шаккатам. Сорау бирергә дә өлгермим, «Мин бик тә шашка уйнарга яратам. Менә чираттагы чемпионатка әзерләнәм», – ди Ренат.

– Аның белән чемпионнар да уйнарга курка инде хәзер. Бөтенесен жиңеп бара. Үзем өйрәттем, мине әллә кайчан жиңә инде. Чынлап та, укучының сине дә уздыруы зур бәхет икән, – дип, тагын горурланып куя әтисе. Бирсә биргән икән Аллаһы Тәгалә талантны Ренатка! Бар яктан да уңган-булган! Аягы-кулы йөрмәсә дә, нинди көчле авыруы булса да, бирешмичә, башкаларга юл күрсәтеп, авыр вакытта ярдәм кулы сузып яши. Зарланмыйча. Кар яуганга да, кояш артык кыздырганга да... Караңгы көннәргә дә якты төсләргә буяп яши.

P. S. Ренат Мусинның картиналарын «Ярдәм» мәчетендә (Серов урамы, 4 нче А йорты) сатып алырга мөмкин.

Аллаһы Тәгаләгә сыенуы һәм якын кешеләренң ышанычы – аның көч һәм илһам чыганагы.

Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз Видео: Динара Әхмәт

БЕРӘҮ, ИКӘҮ... КЫРЫК БЕР!

Алсу ШАКИРОВА

Хатын-кыз дөньясы бик серле ул... Әйе, без – гажәеп кызык затлар. Ир-атлар гына түгел, кайчак үзөбезне үзөбез дә аңламыйбыз. Андый мисаллар – адым саен...

«Хәерле иртә! Самат бүген килми». «Әминә бүген өйдә кала».

Үлеш... Нигә көн саен будильник тавышына түгел, балалар бакчасындагы эти-әниләр төркеменә килгән СМСларга уянам мин? Телефонга үрелеп экранны кабызам. Мин әле күзнә ачмаган, ә анда инде әллә ничә хәбәр көтә. «Сәгать унда свежий ит чабабыз». Ринат абый эшкә дә керешкән! Бер тапкыр ит сатып алган идем аңардан, шул арада үз төркеменә кертеп тә куйган.

Мин юынып чыккалаганчы мәктәп төркеменә әллә ничә хәбәр килеп төшкән. Кемдер авырый, кемнәндер кроссовкасы югалган, кемдер дәрәскә соңга кала. Боларына күз генә төшерәм, ә боларын истә калдырырга кирәк: «Театрга уналты кеше генә барамы?», «Чыгарылыш альбомына акча биреп бетергез!» Ике кызыбызның да чыгарылыш елы: берсе мәктәпне, икенчесе балалар бакчасын тәмамлый. Икесенә дә шул уңайдан махсус чат ачтылар.

Кызык өчен төнлә санап яттым әле. Өч балага 22 төркем бар икән минем телефонда. Берсеннән дә чыгып китеп булмый! Тәрбияче белән, тәрбиячедән башка... Укытучылар белән, укытучыларсыз... Нәфис гимнастика буенча дүрт төркем. Олысыныкы икәү – тренер белән һәм тренерысыз. Кечесенекә дә шулай ук. Ул әле тагын хореографиягә йөри: аңа да аерым төркем. Улыбызның көрәш төркемнәре икәү. Онытып торам, әле төпчегебез вокал һәм рәсем ясау белән шөгыльләнә, димәк, тагын ике төркем өстәл! Мәктәпкә әзерлек курсларына йөри, анда да төркем бар. Мәктәптә һәр баланың классында икешәр төркем булу гына җитмәгән, улыбызның классында укучы ир малайларның эти-әниләре өчен аерым төркем төзеделәр! Бу чатларны көн дәвамында карамый торсаң, мәктәп, бакча тормышыннан төшөп каласың. Ирем көлә: «Бу төркемнәргә жавап биреп утырып өчен аерым бер секретарь кирәк сиңа», – ди. Киләсе елга олы кызыбыз югары уку йортына керәчәк, шәт, шуннан соң кайбер төркемнәр кимер дип көтәм. Алай дисәң, әнә Лилиянең малае армиягә киткәч, әниләр анда да бер төркем ачып җибәрделәр...

И-и, әле телефонымдагы төркемнәренң яртысын гына санадым! Менә китә аннары туган-тумача, гаилә төркемнәре... Болары – иң якын кешеләр, анда иң кадерле яңалыкларың, фотоларың белән бүлешсәң. Кайвакыт бер үк әйберне бөтен төркемгә дә җибәрергә туры килә. Менә телефон шул бер үк фотолар белән тула инде. Ярышта җиңү яулалар, башта үзөбезнең гаиләдә бүлешәбез, аннары эти-әниләребез кәргән группага җибәрәбез: «Безнең гаилә», «Безнең зур гаилә», «Гаилә группасы», «Туганнар», «Родня», «Сеңләкәшләр»...

Әле һәр иртә саен хәерле эш көннәре, хәерле ял көннәре теләүче, бәйрәм көннәрендә бертуктаусыз тәбрикнамалар җибәрүче классташлар, төркемдәшләр чатлары бар бит! «Кызлар гына» төркемендә университет таныштырган якын дусларым утыра. Ул төркемдә сигезебезгә 23 бала табып, хәзер шуларны үстерәбез, укытабыз, тәрбиялибез, авырганда дөвалыйбыз...

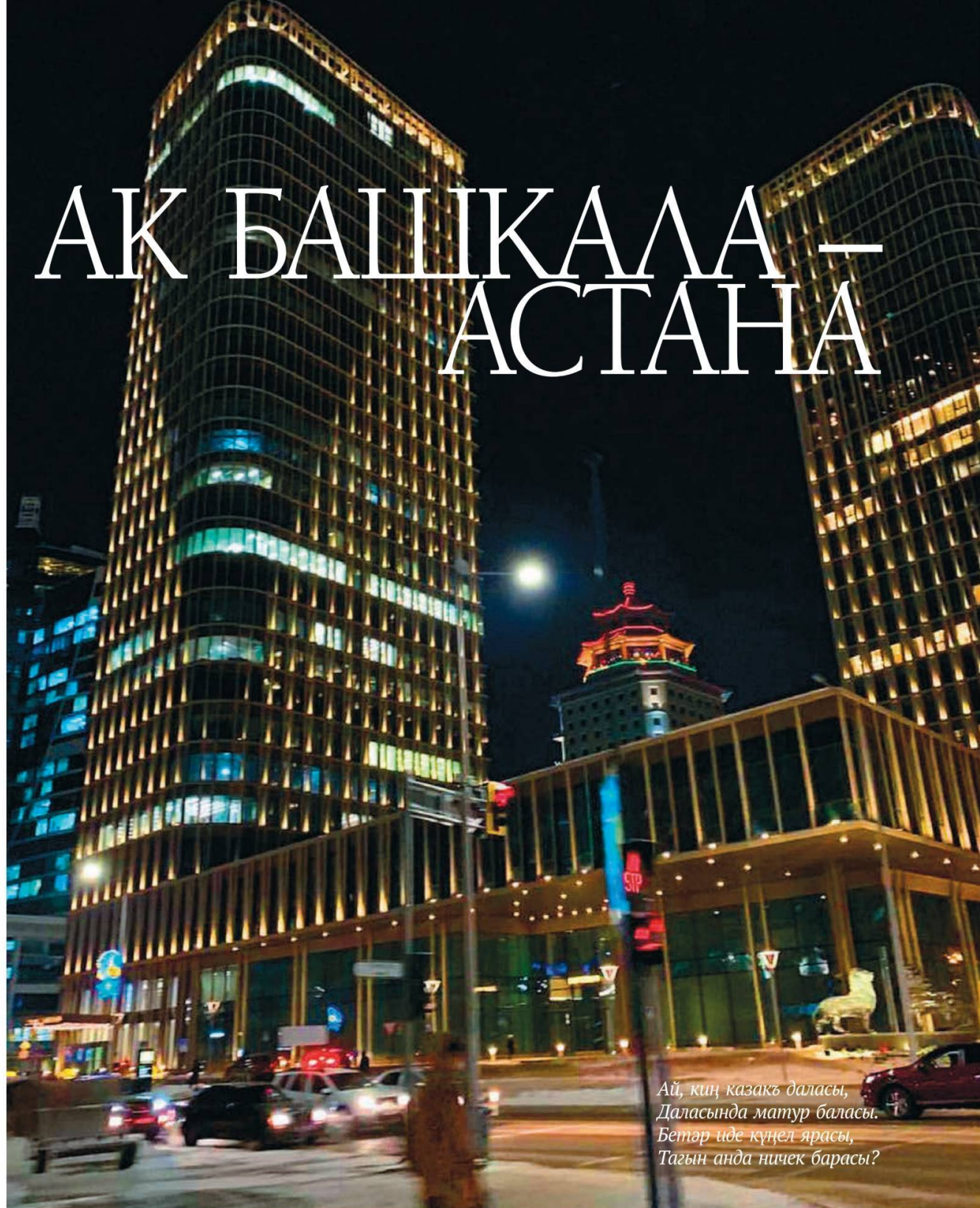
Эш төркемнәре... Алардан да беркая китеп котылып булмый. Бер бинада, күрше бүлмәләрдә, хәтта бер кабинетта утырсак та, эшне җайлар өчен шул чатларга язабыз, төгәллек кертәбез, отчет тутырабыз. Инде болар янына «авыл чатларын» кушыйк. Анда да көн саен тормыш кайный. Без яшәгән бистәнең үз төркеме, әле тагын урамыбызның аерым төркеме бар!

Чистарыну, диеталар, марафоннар төркемнәреннән чыгып китмәгән булсаң, анда да кайвакыт мәгълүмат килеп куя. Болары – үзең теләп кәргәнә. Телисәңме дип сорап та тормыйча, берәр яңа төркемгә кушып куйган очраклар бихисап. Шалт! Һәм менә син «БАДларны дәрәс эчү», «Иң матур шигырьләр», «Пенза казылыгы» төркемнәренәң тулыканлы әгъзасы. Чыгып китәргә кыенсынып тик утыр аннары. Мин менә язам, ә телефон әнә һаман тынмый: «Унсигезе көнне берәр баланың туган көне бармы?», «Бүген вокал кичке алтыга кадәр генә», «Мантуны үзләре яратучылар справка алып килгез!», «Пәнжешәмбе тренировка бер сәгатькә алданрак башлана», «Рамазан киенә торсын әле, табибка соңга калабыз!»

...Бакчадан балаларны алып бетердек, дәрәсләр эшләнде, справкалар әзер. Төн... Йокы кочагына чумам гына дигәндә, үле тынлыкны бозып, яңа хәбәр килеп төшә: «Хәерле иртә, дуслар! Карагыз, нинди балык тоттым!» Үлеш! Камчаткада яшәүче дуслар төркемендә яңа көн туды, һәм анда балык сезоны башланды...

Фото: ru.freepik.com

АК БАШКАЛА – АСТАНА

*Ай, киң казакъ даласы,
Даласында матур баласы.
Бетәр иде күңел ярасы,
Тагын анда ничек барасы?*

Вәсилә
РӘХИМОВА

Композитор Заһид Хәбибуллинның «Казакъ дусти́ма», «Казакъ кызы сөйгәгем» җырларын тыңлап үскән, шуларны җырлап яшәгән буын без. Тугандаш Казакъстан башкаласы Астана шәһәрәнә дә күңелемне шушы көйләр дулкынына көйләп чыгып киттем. Астанага – җете кояшта ак төскә күмелгән ак калага! Беренче тапкыр!

Көн дә дөньяның төрле кыйтгаларынан меңнәрчә (рәсми мәгълүматка караганда, елына 1,3 миллион) турист кабул иткән шәһәр белән танышуны ике катлы автобуста башладык. Шәһәрне урталай бүлөп, талгын гына агып ятучы Ишим аша салынган күперләрне бер генә урамаганбыздыр. (Жирле халык Ишимны Есиль дип йөртә: елганың уң ярында – СССР вакытында ук төзелгән Астана, ә сул ягында заманча кварталлар урнашкан.) Аудиогидыбыз сөйләгәннәрен күңелдә калдырырга тырышып, автобус тәрәзәсеннән әле бер якка, әле икенче якка күз ташлыйбыз. Архитектура үрнәкләре булган затлы биналар, күккә ашкан төзелешләр атаклы Сингапур, Дубай, Абу-Даби шәһәрләрен хәтерләтә. Астана – казакча «башкала» дигән сүз икән. Аңа 1830 елны нигез салынган. Шәһәр статусына ирешүенә әле 200 ел да тулмаган кала инде алты (!) тапкыр исемен үзгәрткән. Заманында Ишим дип тә, Акмола, Целиноград дип тә, кабат Акмола, Нурсолтан дип тә йөртелгән. 1997 елдан бирле ул Астана дип атала һәм дөньядагы иң яш башкала дип санала. Зурлыгы, халык саны буенча элеккеге башкалалары Алматыдан кала, икенче урында тора. Дөньяда исемен иң еш алыштырган шәһәр буларак, Астана хәтта Гиннесс рекордлар китабына да кертелгән.

Атың барда – жир таны

Турист кеше кая гына барса да, үзеннән-үзе шул шәһәрнең ритмына күчә. Фольклорчы галим, язучы Нәкый Исәнбәтнең «Татар халык мәкалеләре» китабына кергән «Атың барда – жир таны, жилеп йөрөп; Ашың барда – ил таны, кеше күреп» дигән мәкале нәкъ менә бездәй ил-жир гизүдән ямь, яшәү мәгънәсе табучыларны күздә тотып чыгарылгандыр. Һәр көнне алдан уйлап, кызыклы дип тапкан маршрутлар буенча юл тоттабыз. Кичен кызык өчен кесә телефоннарын карыйбыз да, фәлән кадәр адым йөрелгән дип елмаябыз. Кая ул 8-9 чакрым узылган дип

зарлану?! Күлгәдә утырып тору, вак-төяккә дә борын салындыру өчен меңнәрчә чакрымнар узып килмәдек лә без.

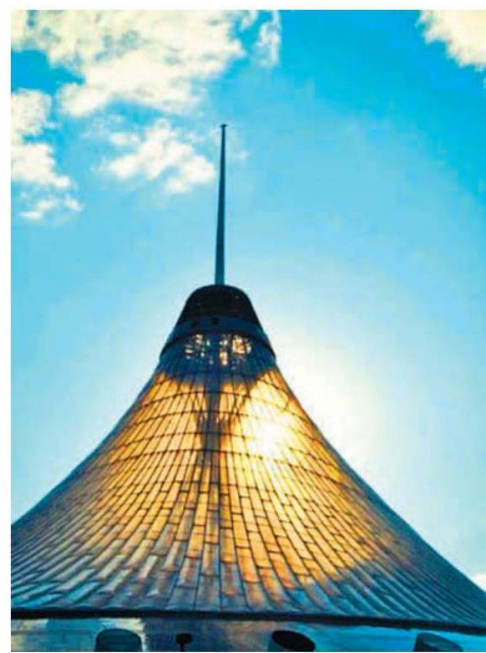
Тирә-якны яктыртучы фонарьны хәтерләткән республика китап мәгарәсе, зу-у-у-р йомырка шәкелендәге Милли архив, затлы мәрсин балыгы рәвешендә сузылган жәяүлеләр күпере, ярымшар кебек төзелгән республика ижәтчеләр сарае... Боларның барысын да үз күзләрәбез белән күрдөк! Казакстанда архитекторларның гажәп зур масштабта ижәт итүләре турында сөйли алар. Модерн үрнәгендәге бу биналар казак халкының милли-мәдәни колориты, шәрык стиле белән оста үрелеп, соклану тудыралар. Астанада милли традицияләр, төркилек ерактан ук күзгә ташлана. Дөньяның иң алга киткән 30 шәһәре исемлегенә керүе, 1999 елдан ЮНЕСКОның Тынычлык һәм Татулык шәһәре булып танылуы моңа ачык дәлил!

Без тукталган йортның тәрәзәләре Казак иле дип аталган гажәп биек монументка карап тора иде. Хәр табигатьте дала халкына дан жырлаган монументның уртасына кояш ясалган, ачык зәңгәр төстөгә казак иле әләме – Тынычлык дивары мультимедиа экранында көне-төне яктыртылып, шәһәрнең Үзәк мәйданына үзгә бер тантана биреп тора. Янәшәдә үк Бәйсезлек сарае, тынычлык һәм татулык символын гәүдәләндерүче Пирамида бинасы.

Астана – атаклы Ефәк юлы, караван юллары кисешкән урын. Каланың теләсә кайсы почмагынан күренгән «Хан Шатыр» сәүдә үзәге – дөньяның иң зур чатыры булып шулай ук Гиннесс рекордлар китабына кергән.

Казак эпосы символын гәүдәләндергән 100 метрлы Бәйтерек манарасына менеп карыйсыңмы, ЭКСПО казанышларын яктырткан «Нур Әлем» – «Киләчәк энергиясе» комплексының соңгы катына күтәреләсеңме – иксез-чиксез далага жәелгән Астанага карап шакката-сың: һәр тарафта кабатланмас архитектура үрнәкләре!

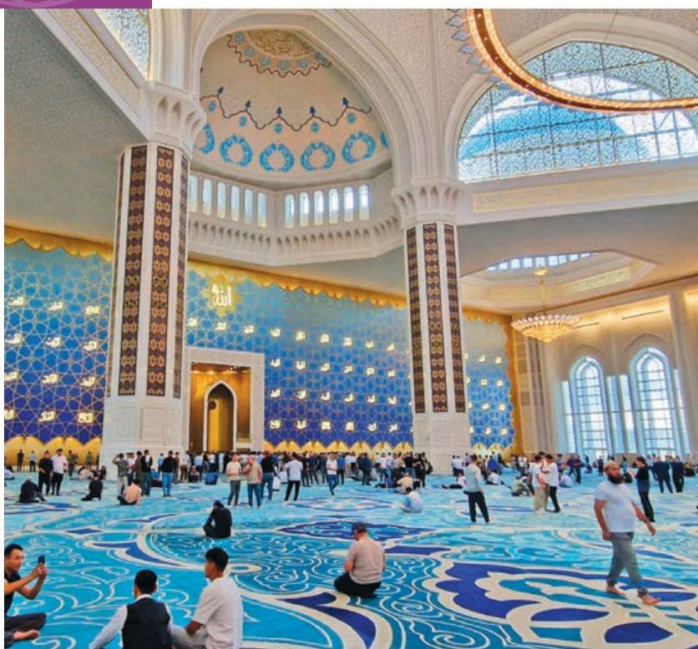
■ «Хан Шатыр» сәүдә үзәге. Сәүдә үзәге булудан бигрәк, кечкенә шәһәрне хәтерләтә ул: кафе-рестораннар, күзәтү мәйданчыклары, аттракционнар... «Хан Шатыр»ның иң зур үзенчәлеге – аның эчендәге аквапарк, әлбәттә. Анда хәтта пляжга кадәр бар – комын Мальдив утрауларыннан алып кайтканнар!

Дала, киңлек, иркәлек...

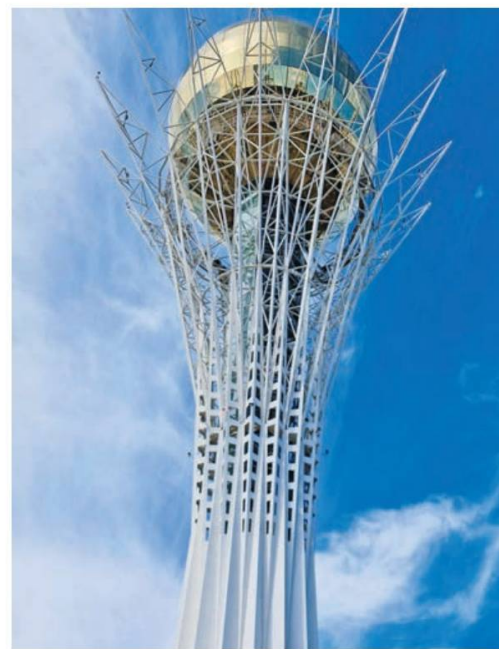
Бер акыллысы «Сәяхәт – ул күп тырышлык, үжәтлек сораган ял төре» дигән. Килешәм! Һәр сәфәрдән күпме мәгълүмат ишетеп, күреп – хәтер сандыгыңны баептың кайтасың. Бу сәяхәттән «сандыгыма» салынган иң кадерле хәтирәләр – мәчетләрдә булу. Жомга көнгә туры китереп, Астана каласының әле 2022 елга ачылган Үзәк жәмигъ мәчетең бардык. 68 мең квадрат метрдан артык мәйданны биләгән иман йорты 235 мең кешегә исәпләнгән. Казакстанның гына түгел, Үзәк Азиянең дә иң зур мәчете – XXI гасыр мәчете дип санала. Мәчетнең уртасында эчке ишегалды булуы да аңа үзгә бер тантана өсти. Ишекләре казак милли орнаменты белән бизәлгән. Күккә ашкан манаралары тирә-юньгә аерым бер ямь тарата.

Алматы районындагы тирә-ягы фонтаннар белән уралган Хәзрәти Солтан мәчете исә 2012 елны ачылган. 10 мең кеше сыйдырышы бу мәчет 11 гектар мәйданга урнашкан. Монда парк-скверларга, театрларга, дөүләт оешмаларына бүлөп бирелгән жир кишәрлекләре шулай гектарлап кына үлчәнә. Масштаблары шаккаттыра. Ни дигән дә – дала. Киңлек! Хөрлек!

■ Үзәк мәчет.

■ Бәйтерек манарасы – Астананың визит карточкасы һәм символы. Әгәр анда буласыз икән, монументның иң өстендә урнашкан күзәтү майданчыгына чыкмый калмассыз. Сәяхәтчеләрнең күбесе шушы шар эчендә басып тору өчен килә Казакъстанга. Күпләр анда беренче Президентлары Нурсолтан Назарбаевның кул эзен эзли: имеш, әгәр шул эзгә кулыңны куйсаң, бөтен хыяллар да чынга аша. Казакълар үзләре шулай дип саный.

Һәм моны бик оста итеп файдаланалар. Берсен-берсе кабатламаган фонтаннар аллеялары, нарат агачлары һәм экзотик куаклар белән бизәлгән киң проспектларның һәркайсы дизайнерлар тарафыннан узыштан бизәлгән кебек. Башкала көньяк шәһәре дип аталса да, эсселек хәлне алмый: әледән-әле искән жылы дала жиле гүя битеңнән иркәли, сиңа ниндидер бер көч бирә. Жәен биредә эсселек +30 градуска кадәр күтәрелә, ә кышын -40 градуска кадәр төшә: Астана иң салкын шәһәрләрнең берсе дип санала. Шуңа күрә бирегә май яки сентябрь аенда килергә кирәк: артык эссе дә, әле салкын да булмаганда.

Моңарчы беркайда күрмәгән-ишетмәгән ачышым: тауны кисеп кереп ясалган мәчетләр, жир астындагы мәчет булды. Ачык һавадагы «Атамекен» этно-мемориаль музейда жир астына төшеп ясалган мәчетнең макетын гына түгел, чып-чынын күрдөк – кереп карадык. Ә Жәмигъ мәчетенең беренче катында исә Казакъстанның атаклы мәчетләре, мәдрәсәләре, узган гасырларда киң таралган төрбәләр, мавзолей макетлары тупланган музей урнашкан. Кул сузымындагы тарихка күз салсаң, экспонатлар хақында сөйләгән

мәгълүматлар белән танышсаң, һәркайда татарлар кулы сизелә. Тарихи чыганаклардан укып беләбез: XVIII–XIX гасырларда патша хөкүмәте татар муллаларын, укый-яза белүчеләрне казакъ дала-ларына халыкка аң-белем тарату өчен жиберә. Ул чорда татар тәржемәчеләренә дә ихтыяж зур булган. Әле 1930 нчы елларда гына да жирле халыкны укырга-язарга өйрәтү, грамотасызлыкны бетерү кампаниясе чакыруы буенча күпме мөгаллим-мөгаллимәләребез Урта Азия якларына киткән. Милләт-тәшләрәбезнең барып төпләнгән һәр жирдә мәчет төзүен дә онытмасак, музейда татар стилиндөгә борынгы мәчетләрне табу әллә ни кыен түгел. Казакъстанның Милли музеенда йөргәндә, бихисап экспонатлар аша бер кавем – төрки халык булуыбыз, татар-казакъ халыкларының күп нәрсәдә охшашлыкларын искәртми мөмкин түгел. 1906 елны басылган Коръәни-Кәримнең Казан басмаларын очрату горурлык тудырды. Музей экспонатлары тарих капкаларын шулай ача.

Кунак аз тора, күп сыный дигән мәкаль миңа да кагыла. Яшь бару белән рухи-милли кыйммәтләр алышына: чагыштырасың, үзәңчә бәялисең дә икән.

Астана халкының үз-үзен тотышына, сөйләшүенә, киенүенә кадәр игътибар иттем. Олысы-кечесе үз телләрендә сөйләшә. Төрки халыклар буларак, тылмач та кирәк булмады – жиңел аңлаштык. Интернет киңлекләрендә «киләчәк шәһәре, зур тизлектә үсүче мегаполис» дип бәяләнгән башкалада эссе дип ярым чишенгән, муеныннан алып тубыгына кадәр татуировкага баткан яшыләрне очратмадым. Жыелып сыра эчеп, тәмәке тартып торучылар да күзгә чалынмады. Казакъ ир-егетләре һәм хатын-кызлары заманча киенсәләр дә, чаманы югалтмаган, үзләрен әдәп-әхлак кысаларында тота. Тугандаш үзенең гасырлар буге тупланган, баetylган милли кодын саклаган хәлдә аяк баскан. Кыргыз гадәт-ләргә, көнбатыш йогынтысына бирелмәгән. Әдәп-әхлак тәрбиясенең ана сөте белән сәндерелүенең күрсәткече инде болар. Менә шушы мохит тәмам әсир итте безне – сәяхәтнең буеннан-буена шуңа сокландык.

Һәркемнең үз дөньясы

...Безнең белән бишәр сәгать музейларда йөргән оныкларым, кечкенә туристлар – 7 яшьлек Камил белән 5 яшьлек Ильясның

■ Юрта – Казакъстанның символы инде ул. Күчмә халык өчен күчмә йорттан – юртадан да жайлысы булмаган. Уң ягы – хатын-кыз өлеше: анда аш-су әзерләнә. Сул ягы – ир-атныкы: ау мылтыклары, ат иярләре шунда сакланган.

Кызыклы мәгълүмат

■ Казакъстанда утызга якын әти-әни кызларына Астана дип исем кушкан.
■ Казакъларның иң атаклы кондитер фабрикасы «Рәхәт» дип атала: Астанадан сувенир итеп шул шоколадларны алып кайтырга була.
■ Астанага исемне элеккеге Президентлары Нурсолтан Назарбаев куша. Бу идея аңа төнлә килә. «Казакъстанның башкаласын Ишим яки Сарыарка дип атарга дигән тәкъдимнәр булды. Йокы килмәгән төннәрдә яхшырак уйлыйсың бит. Минем һәрвакыт диктофоным яки блокнотым янәшәдә – шунда ук язып барам. Моңысын да теркәп куйдым. Астананың мәгънәсе дә аермачык, башка телләрдә дә нәкъ казакъча яңгырый», – дип сөйли ул соңыннан журналистларга.

да күңелен күрми булмый. Ишим елгасы буенда алар өчен махсус ял паркы, ярның икенче ягында аквапарк һәм океанариум бар. Астанага балалар белән барасыз икән, AiLand океанариумын карауны, ничиксез, планга кертәгез. (Сүз уңаеннан: зур судан иң ерак урнашкан океанариум буларак, Гиннесс рекордлар китабына кертелгән ул – иң якын океанга кадәр биредән 3 мең чакрым.) Һәм иң мөһиме – балыклар ашаткан һәм Су кызлары шоу күрсәткән вакытка туры китереп барырга тырышыгыз. Балыкларны көнгә ике тапкыр – көндезгә сәгатъ уникадә һәм кичке алтыда ашаталар. Водолазлар ризык өлешергә су астына төшә: ашарга вак-төяк балыклар гына түгел, акулалар да килә. Ә Су кызлары катнашындагы шоу көнгә биш тапкыр кабатлана:

балыклар һәм ташбакалар арасында йөзеп йөргән кызларны кечкенә балалар чыннан да Су кызлары итеп кабул итә.

Океанариумда ел саен ярты миллионга якын кеше була. Биредә нәфис һәм документаль фильмнар, тапшырулар, интервьюлар төшерелә. Океанариумның төрле зурлыктагы 20 аквариумында экәм-төкәмнән алып, акулаларга, гигант ташбакаларга кадәр бар. 20 ел дәвамында күбесе өчен океанариум күптән инде икенче өйгә әйләнгән: алар өчен аквариумдагы суларны Кызыл диңгезнең тозын кушып әзерлиләр икән.

Озын сүзнең кыскасы...

Күргән-белгән мине йөрәмсәк ди. Үпкәләмим. Булмышым шундый. Минем кебекләр дөнья тулы! Күңеленә дөнья гизү, сәяхәт итү

корты кергән, моннан ямь, мәгънә таба икән – мөмкинлекләр күп хәзер. Ялларның төрлесен күрдем: ялгыз сәяхәтче дә булдым, дусларым белән дә йөрдем, гаиләм белән дә чыгып киткәләдек. Аллаһның биргәнненә шөкер, хәзер балалар мине илләр гиздерә. Кызык өчен генә санадык: кече кызым гаиләсе белән дүртенче тапкыр шулай сәяхәткә чыгуыбыз икән.

Вакыт күз иярмәс тизлектә алга чаба. Яшь барган саен өлгереп каласы килә. Ә күргән жирләрәңне сөйләүнең, турист булу серләрен уртаклашуның рәхәтлеген белсәңгез?! Казакъ иле, Астана жирендә алган тәэсирләрәм хакындагы бу сәяхәтнамәм дә шуны раслар, күпләрегезне ерак сәфәрләргә, ялларга чыгарга рухландырып дигән нияттә калам.

Милли ризык

Нинди милли ризыкларын авыз иттегез дип сорарсыз. Бездәге майда пешкән кабатманы казакълар бавырсақ дип йөртәләр һәм кафе-рестораннарда ипи урынына тәкъдим итәләр. Дала иленә, күчмә халык булып яшәгән кавем янына бар да, киездән ясалган юрталарында аякны бөкләп, зур меңдәрләргә янтаеп бишбармақ ашама, кымыз эчмә, имеш. Сыйландык, әлбәттә. Казакълар үзләре аны кайчак «ет», ягъни ит дип кенә әйтә. Төрки халык майлы итне үз итә, калжаларын да мулдан сала бит ул. Ә ахырдан, бу туклыклы ризык әйбәт эшкәртелсә өчен, бия сөтеннән ясалган, сәламәтлек өчен дә бик файдалы саналган әчкелтем-төчкелтем кымызга үрелә. Тәмле! Мانتыйларын да авыз итәргә тәкъдим итәм: алар монда бөтенләй башка. Ит ашамаучыларга сыр һәм яшел үләннәрдән ясалганнары гына да бар.

Язмыш» бер жыр тарихы

БӘХЕТЛЕ БУЛ! КАЙГЫ КҮРМӘ!

Фото: Анна Арахамия

Алмаз
ХӘМЗИН

Фото: Рамил Гали

90 нчы еллар. Жәйнең соңгы көннәре. Республика кырларында кызу урак өсте. Әлеге матур көннәр соңга таба бозылырга мөмкин: урып-жыюны тиз арада төгәлләргә кирәк. Ә без – артист халкы авыл эшчәннәренә көч-куәт өстәргә теләп, концертлар куеп йөрмәкче булабыз. Популяр жырчы һәм композитор Фирзәр Мортазин бер төркем жырчылар жыеп һәм араларына мине дә алып, жиң сызганып эшкә керештек.

Туган көн

Алмаз Хәмзин сүзлөре
Фирзэр Мортазин көө

Күңлемдәге теләкләрне
Гөлләргә үрөп бирәм.
Гөлгә күмөп, бүген сине,
Кадрлем минем, диям.
Туган көнөң белән котлыйм,
Жырлар язам бүләккә.
Син, гүзәлем, гүзәлкәем,
Матур бүген бигрәк тә.

Кушымта:
Бәхетле бул! Кайгы күрмә!
Сагышларга уралма!
Туган көнөң якты булсын,
Караңгыда югалма!

Карама агымсуларга,
Яшьлегеңне кызганып.
Утырма туган көнөңдә
Яшьләрең чыланып.
Жилләр иссен назлап сине,
Баш исеннәр каеннар.
Сайрар кошлар каен саен,
Син дә жырла, сайрап бар.

Кушымта.

Көзләр кебек сарыланма,
Кышлар сыман агарма!
Жәйгә охшап ягымлы бул,
Өмет багла язларга!
Килер бәхет бик көттөрөп,
Шатлыкларың күп булып.
Газиз әнкәң бүләк иткән
Иң зур бүләк – шул булып!

Кушымта.

Ул заманнарда һәр тарафта,
һәр тармакта акчасызлык иде.
Анда да жай табарга оста Фирзэр.
Концертларны ашлыкка куеп, аш-
лыкны шикәр-песокка алмашты-
рып, монысына чүпрә юнәтеп
(чүпрә бик дефицит чак!), шуны
акчага әйләндереп, безнең белән
исәп-хисап ясарга вәгъдәләште.
Моңы ул булдыра аламы-юкмы –
мөһим түгел. Фирзэргә булыша
алуым сөөнеч: шундый артист
белән концерт куеп йөр әле син!

Житмәсә, мин бит әле аларда
кунып, кунак дәрәжәсендә йөрүм.
Хатыны Наилә ханым президент-
ларны кабул иткән кебек, тәмле
ризыклар белән сыйлый. 50 яшь
туласы көнөм дә шул вакыткарак
туры килде. Махсус кунаклар чакы-
рып, каклаган казлар, бөлеш-
гөбәдияләр, жиләк-жимеш тулы
табын корып, шау-гөр китереп
үткөртте бит бу көнне ул! Күзгә
яшьләр килде.

Кызлары Чулпанның каникулы,
ул әбисендә кунакта. Фирзэр мине
аның бүлмәсенә менгереп жиберә.
«Бар, берәр жыр тексти яз!» – ди.

Икенче катта уйланып утырам
шулай. Тәрәзәдә – матур күренеш.
Агачларның яфрактары саргайган,
яңгырлар башланып кырау төшсә,
жилдә коелып бетерләр инде. Күктә
берән-сәрән болытлар эленеп куел-
ган кебек. Нәрсә языйм икән, нин-
ди темага, әле нинди яңа жыр
тумаган? Гадәти шигырь форматын-
нан чыгарга кирәктер бит... Андый
стильдә йөзлөгән жыр чыгарылган,
алар жырлана. Композиторга ориги-
наль көй язучы бик авыр андый чакта.
Хәер, андый жыр да язылды бит.
Рафаэль Латыпов жырлады да.
Фирзэр бит: «Карале, Алмаз абый,
берәр аунап яткан шигырең юкмы
жыр язарга? Рафаэль Латыпов
телевидение уздыра торган жыр
конкурсында катнашырга тели
икән», – ди. «Бар инде ул, ләкин
конкурса барырдай түгел», – дим
кыенсынып кына. «Туган көнөң
минем өчен бәйрәм» дигән шигы-
ремне укып күрсәттем. Көен тәки
язган бит шуның Фирзэр. Рафаэль
конкурста катнашкан һәм беренче
урынны алган.

Менә Чулпан бүлмәсендә шул
турыда искә төшереп утырдым.
Күңелдә ниндидер ашкыну барлыкка
килде. Үзем канәгать булмаган жыр
сүзләреннән сабак алып, бөтенләй
башка жыр тексти язып ташладым.
Әйе, бер сулыш белән яздым мин
аны. Чөнки беләм, эстрадабызда
туган көн турында күңел уятырлык,
шатланып жырларлык жыр юк.
Бөтен өмет – Фирзэрдә. Фирзэр
моңы булдырырга тиеш! Сүзләрендә
ялкын, дәрт бар бит. Тиз язсам да,
озакка сузылган кебек тоелды –
Фирзэр көтәдер инде. Шәп итеп
укып күрсәттем. Үземчә ниндидер
көе дә бар иде әле аһәңемдә.

– Ярый, бар мен бүлмәң.
Тагын берне яз, теләсә нинди тема-
га! – ди Фирзэр.

Унбиш минут үтмәде: «Төш!» –
ди. Яңа гына мин язган «Туган көн»-
гә бик шәп көй иңат иткән!
Әле синтезаторында, әле баянында
уйнап күрсәтә. Үзе жырлый.

– Молодец! – мәйтәм. – Менә
сиңа тагын бер жыр сүзләре!

– Әле кайчан яздың моңысын? –
ди шаккатып.

– Син көй язганда, әле генә!
«Чын дус» дип атала. Мә!

Шулай итеп, ул көнне без бер
утыруда ике жыр иңат иттек. Икесен
дә Салават Фәтхетдинов хәзерге
көнгә хәтле үз репертуарында
жырлап йөри. Ә «Туган көн» жырын
исә татар халкы гына түгел, башка
милләт кешеләре дә яратып кабул
иткән, жырлылар да икән.

Беркөн берәү белән очраклы
рәвештә танышып киттек тә, сүз
ара сүз чыгып, мин үземнең
жырлар язучысым турында әйтеп
куйдым. Ә ул, үз чиратында, татар-
ча да жырлар беләм, дип куйды.
Һәм «Бәхетле бул! Кайгы күрмә! /
Сагышларга уралма...» – дип
жырлап жиберде. Моңысы инде
минем өчен гел көтелмәгән яңалык
иде. Бер белмәгән кеше синең
жырны жырласын әле. «Туган көн»
текстын ничек язганымны да
сөйләдем аңа. Нинди кыяфәткә
көргән күрсәгез иде! Әйтерсең,
янында мин түгел, ниндидер
әүлиягә тиң зат басып тора.
Рәхәт бит шундый чакларда!

САЛКЫН ТИЮ – ТАБИГЫЙ

Балаларга еш салкын тия. Көз һәм кыш айларында бигрәк тә. Салкын тиюгә фажигә итеп карарга кирәкми. Бу аларның иммунитетлары үсүенә, өлгерүенә бер этабы һәм ул табигый.

Педиатр, медицина фәннәре кандидаты, Казан дәүләт медицина академиясенең педиатрия һәм неонатология кафедрасы доценты Илдуз ЛОТФУЛЛИН

САЛКЫН ТИЮГӘ НИЧЕК БИРЕШМӘСКӘ?

Моңың ысуллары гап-гади:

- саф һава, баланы чыныктыру.
- Өйдәге температура 18–22 градус жылы һәм дымлылык 40–55 процент булырга тиеш;
- бала урамда күп йөрсен һәм күп хәрәкәтләнсен. Хәтта салкын тиеп авырган баланы да, хәле булса, урамга алып чыгарга кирәк;
- кулларны гел юып йөрү һәм юылмаган куллар белән биткә, авызга кагылмау;
- дәрәс туклану. Баланың еш авыруы Д витаминны һәм тиммер житмәү белән бәйлә булырга мөмкин;
- хроник авыруларны дөвалау;
- гриппка һәм пневмококка каршы вакцина ясату. Гриппка каршы вакцинаны әле гыйнварда да ясатырга була.

НИ ӨЧЕН САЛКЫН ТИЯ?

Халык телендә «салкын тию» дип йөртелә торган бу авыруның төп сәбәбе – инфекция. Кыш көне инфекцияләр озаграк яши. Аннары без кышны күбрәк өйдә, тынчу һавада уздырабыз. Бу да авыруларның күбәюенә китерә.

Кискен респиратор вируслы инфекцияләрне (русча ОРВИ) берничә дистә төрле вируслар китереп чыгара. Күп очракта ОРВИ – зиянсыз күренеш. Фән телендә ул үз-үзен лимитлаштыручы (self-limiting) күренеш дип йөртелә.

Өлеге инфекциянең бала сәламәтлегенә зиянлы булган очраклары да бар.

Вакытыннан алда туган балалар өчен ОРВИның респиратор синцитиаль вирус дигән төре аеруча куркыныч. Кайбер бала герпесның бер төре булган Эбштейн-Барр вирусын авыр кичерә.

Астма, давамлы ринит кебек авырулары булган балалар өчен дә ОРВИ зиянлы булырга мөмкин.

БАЛА АВЫРГАНДА ЭТИ-ЭНИЛӘР ЯСЫЙ ТОРГАН ТӨП ХАТА

ОРВИ вакытында күп эти-эни ике төрле хата ясый.

Берсе – үтәр әле, дип, баланың нык авырганын күрә торып битарафлык күрсәтү.

Икенчесе – киресенчә, аз гына ютәлләсә дә, баланы ныклап торып дөвалый башлау.

Икенче вариант ешрак очрый.

«КЫЗЫЛ ФЛАГЛАР»

ОРВИ вакытында баланың хәлен дәрәс бәяләргә кирәк. Аның өчен «кызыл флаг»лар системасы бар:

- бала саташа;
- температурасы 39 градустан югары һәм аны төшереп булмый;
- организм сусызлана (бәвеле азая, тән тиресе корый, авыз эче кибә, күз яше чыкмый);
- сулыш алуы авырлаша (күкрәгә гыжлый, һава житмәүдән зарлана, тавышы югала);
- температурасы бер төшә, бер тагын югары күтәрелә;
- тәне чабыра;
- бала туктаусыз коса һәм эче китә.

ӨЙДӘ БУЛЫРГА ТИЕШЛЕ ДАРУЛАР

- Температураны төшерә торган препаратлар. Аларның дозасын дәрәс ачыкларга кирәк, чөнки күп очракта балага аз доза бирелә.
- Эликтролит эремәсе. Ул баланың организмын сусызланудан саклар өчен кирәк.
- Борын куышлыгын юдыра торган тозлы сулар. Томау вакытында борынга тамырларны тарайтучы дарулар сиптерү белән мавыкмаска кирәк. Баланың борынын еш һәм мул итеп юдыру күбрәк файда бирә.
- Балада аллергия булса, антигистамин препаратлар. Ләкин аларны белеп кулланырга кирәк.

ФАЙДАСЫЗ ДАРУЛАР

Заманча исбатланган медицина күп кенә даруларның файдасыз булуын раслый. Болар:

- ОРВИ белән авырганда кулланылучы иммуномодуляторлар һәм вируска каршы препаратлар;
- үләннәрдән ясалган дарулар (бәяләре югары булса да, алар файдасыз);
- тамак төбенә сиптерә торган антисептиклар.

Кадерле укучылар!
«Сорау–жавап»
сәхифәсенә сездән
сораулар кабул итәбез.
Пенсияларне билгеләү
яки хокук өлкәсенә
кагылышлы сорауларыгыз
булса, безгә юллагыз.
Аларга Россия Социаль
фонды белгечләре һәм
юристлар җавап бирәчәк.
Үзегезне борчыган
сорауларыгызны –
8 (843) 2-22-09-77
телефоны аша,
420066, Казан шәһәре,
Декабристлар урамы,
2 нче йорт адресы буенча
яки
ssuum@yandex.ru электрон
адресына «Сорау–жавап»
дип язып җибәрә аласыз.

Сорауларга Россия Социаль
фондының Татарстан
Республикасы буенча бүлеген
җитәкләүче Эдуард ВАФИН
җавап бирә.

**Беренче баламны аспирантурада укыганда таптым. Декрет итеп
рәсмиләштерелсә дә, ул вакытта укуымны давам иттем, академик ял
алмадым. Бу чор өчен пенсия ничек исәпләнеләчәк?**

Пенсияларне исәпләү кагыйдәсендә хосусый пенсия коэффициентларының
(индивидуальный пенсионный коэффициент – ИПК) эшләгән өчен генә түгел,
ә социаль әһәмияткә ия булган, иминиятләштерелмәгән чорлар өчен дә исәплә-
нүе каралган. Беренче баланы яшъ ярымга кадәр караган өчен 1,8 ИПК
исәпләнә, икенче баланы яшъ ярымга кадәр караганга ул 3,6 коэффициентны
тәшкил итә. Өченче һәм аннан соңгы балаларга – 5,4 ИПК санала.

Әгәр дә эни кеше бала белән декрет ялында булганда эшләсә, аңа пенсия
исәпләгәндә фонд белгечләре шул чор өчен ИПКның иң отышлы вариантын
сайлаячак.

**Шәфкать туташы булып
эшлим. Безне әледән-әле
квалификацияне күтәрә
торган курсларга укырга
җибәрәләр. Хәзер «за
выслугу лет» буенча
пенсиягә чыгар вакытым
житте. Ләкин Пенсия
фондында, квалификация-
не күтәрү буенча укыган
айлар әлегә «непрерыв-
ный» стажга кермәгән,
диделәр. Шул хакта
аңлатып китегезче?**

Иминият пенсиясен вакытын-
нан алда билгеләү өчен кирәк
булган ташламалы стажны
исәпләгәндә, квалификацияне
күтәрү курсларында укыган
чорлар эш бирүчедәге документ-
лар (белешмәләр, приказлар
һәм башкалар) һәм Россиянең
Социаль фондының мәгълүмат
базасындагы хосусыйлаштырыл-
ган исәпкә алу мәгълүматлары
буенча ачыклана. Әлегә сорауга
тулырак җавап алу өчен, стажга
кагылышлы белешмәләренә
карарга кирәк. Моның өчен
сезгә яшәү урыныгыз буенча
Россия Социаль фонды бүле-
генең клиентларга хезмәт күр-
сәтү бүлегенә мөрәҗғәгать итәргә
кирәк.

**Совет чорында 25 ел стажы булган
кешеләрнең пенсияләренә ниндидер
өстәмә бар икән, дип ишеттем.
Бу чынлап та шулаймы? Әгәр дөрөс
булса, тулырак итеп аңлата алмас-
сызмы?**

Зур стаж өчен андый өстәмә юк. Ләкин
зур стаж совет чорында да, бүген дә пенсия
билгеләү өчен иң әһәмиятле шартның берсе
булып тора.

2010 елның 1 гыйнварыннан валориза-
ция барышында 2002 елга кадәр пенсиягә
чыккан гражданның пенсия хокуклары
өстәмә рәвештә 10 процентка индексация-
ләнде, моннан тыш, 1991 елга кадәр
стажның һәр елы өчен 1 процент индексация
ясалды. Пенсия хокукының индексация-
ләнүе, хезмәт стажына бәйле рәвештә,
һәр кеше өчен хосусый.

2019 елның 1 гыйнварыннан 42 елдан
ким булмаган иминият стажына ия ир-атлар
һәм 37 елдан ким булмаган иминият ста-
жына ия хатын-кызлар өчен иминият
пенсиясе гомумкабул ителгән пенсия яшенә
кадәр 24 ай алдан билгеләнә. Ләкин ул
ир-атларга – 60, ә хатын-кызларга 55 яшь
тулганнан да иртәрәк билгеләнә алмый.

2024 елдан пенсиягә чыгу өчен, билге-
ләнгән пенсия яшенә җитү һәм хосусый
пенсия коэффициентыннан тыш, 15 елдан
да кимрәк булмаган иминият стажы да
сорала.

**Инвалид караган өчен акча алам, рәсми эшләмим. Бу акча бик аз,
пенсиям дә шулай бик аз булачак, димәк.**

Авыру караган чорыгызның һәр елы, рәсми рәвештә эшләмәсегез дә,
тормышыгызның социаль әһәмиятле чоры буларак, иминият стажына керә.
Бу – иминиятләштерелмәгән чорлар, алар өчен хосусый пенсия коэффициенты
исәпләнелә. Авыру кешене караган бер ел өчен 1,8 ИПК формалаша ала.
Мондый коэффициент 2024 елда уртача 34 мең сум хезмәт хакы алып эшләгән
кешегә дә формалаша алды. ИПК ел саен индексацияләнә, һәм 2024 елда
ул 133 сум 5 тиен тәшкил итте.

БЕР КАРАВЫҢ ЖИТӘ...

Сүзсез аралашу мөгамәлә барышында кешегә зур тәэсир ясый ала. Аның телен генә белергә кирәк. Гәүдә хәрәкәте телен өйрәнү һәм камилләштерү әңгәмәдәшеңнең игътибарын тотарга, тудырган тәэсирләрәбез белән идарә итәргә һәм, гомумән, аралашу вакытында үзбездә ышанычлырак булырга ярдәм итә. Этикет буенча белгеч Айсылу ГАРИПОВА сүзсез генә аңларга өйрәтә.

Фото: Марина Мартюшева

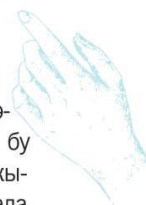
Кешенең алдашуын ничек белергә?

Бу – кулларның йөзгә кагылуы белән бәйле ишарәләр. Ул бездә кечкенәдән үк. Игътибар итсәгез, кечкенә балалар алдашканда куллары белән авызын каплап ала. Үсә төшкәч, билгеле, бу ишарәне контрольдә тотыбыз, әмма ул артык күзгә ташланмаса да, барыбер кала. Әгәр кеше сөйләгәндә кулын тиз генә йөзгә тидереп ала икән, димәк, ул алдаша.

Күз кабагын ышкы

Әңгәмәдәшенең карашынан качарга теләве – ялган сөйләүне күрсәтә. Ир-ат, гадәттә, бу хәрәкәтне активрак ясый, ә хатын-кыз сак кына бармак очы белән күз астына кагылып ала.

Колакны кашу яки ышкы

Ишеткән сүзләрдән арынырга теләү белән бәйле. Кечкенә бала, ишетмәс өчен, колакларын каплай бит әле, бу гадәт өлкәнәйгәч тә бетми. Колакны ышкы, колак тишегенә бармак тыгу, колак йомшагын тартып кую – болар барысы да бер үк ишарәнең төрле формалары. Алар сөйләшүне туктатып, үз фикереңне белдерергә теләүне аңлата.

Борынга кагылу

Борынга кагылу – авызын каплау ишарәсенең камилләшкән һәм яшерен формасы. Ул бик тиз, сизелмәслек итеп жиңелчә генә борын астына кагылып алу. Хатын-кызлар бу хәрәкәтне бик саклык белән башкара, чөнки макияжларын бозмаска тырыша. Бу ишарәнең сәбәбе шунда: начар уйлар аңга үтеп кергәндә, аң асты кулга авызын капларга куша, әмма кеше аны яшерергә тырышып, кулын авыздан тартып ала. Нәтижәдә, борынга жиңелчә генә кагылу барлыкка килә.

Яңакка яки ияккә таяну

Бу хәрәкәт кешенең ялыккан-нын аңлата. Әңгәмәдәшегез сезне иягенә таянып тыңлый икән, димәк, кызыксынуы югалган. Башы белән кулына таяну – максималь дәрәжәдәге ялыкканлык билгесе.

Кулларны күкрәктә кушыру

Уңайсыз ситуациядан сакланырга тырышу билгесе. Шул ук вакытта тискәре карашны, әңгәмәдәшен өчен ябык булуны күрсәтергә дә мөмкин. Күп кеше арасында үзен уңайсыз хис итүчеләр дә кулларын күкрәктә кушырып басып тора.

Күзләр

Әгәр кеше ялганлыгын яки нәрсәнендер яшерә икән, аның күз карашы сезнең караштан кача. Аралашу вакытында күзгә-күз очрашулар даими булса, кызыксыну яки битараф булуны аңлата. Болай сөйләшү яхшы мөнәсәбәтләр урнашуга ярдәм итә.

Баш торышы

Сөйләшкәндә әңгәмәдәшеңнең башын ничек тотуына да игътибар итегез. Бу да күп нәрсәне аңлата:

- туры торса – сөйләгәннәргә нейтраль карашын күрсәтә;
- янга авышса – кызыксыну билгесе;
- түбән иелеп, күзләре белән сөзеп караса – тискәре караш һәм тәнкыйтьне аңлата.

ЯХШЫ ӘҢГӘМӘДӘШ БУЛУ СЕРЛӘРЕ

- Йөзегездә мимика булсын (әмма чама белән!). Еш елмаегыз.
- Ишарәләр кулланыгыз. Тик бармакларыгызны тырпайтмагыз, кулларыгыз белән уйнамагыз, учларыгыз ачык булсын, кулларны һич тә күкрәктә кушырмагыз.
- Әңгәмәдәшегезгә теләктәшлек белдереп, ешрак баш кагыгыз. Тыңлаганда башны берәз янтайтыгыз. Иякне төшермәгез.
- Әңгәмәдәшеңнең күзенә туры карап сөйләшегез.
- Тыңлаганда берәз алга таба иелегез, сөйләгәндә туры торыгыз.

ИГЪТИБАРЫН НИЧЕК ЯУЛАРГА?

Һәр хатын-кыз иренең үзенә карата игътибарлы, сизгер, кайгыртучан булуын, килеп чыккан проблемаларны хәл итәргә булышуын, өйдәге эшләрне башкаруын һәм, гомумән, кулындагына күтәрәп йөртүен тели. Сүзне тирәнгә җиһәргәнче, әйтеп куясы килә: боларның барысын да берьюлы таләп итәбез икән, ниятебезнең ахыры хәерле булмасын көтегез дә торыгыз. Юк, әлбәттә, таләп итәргә мөмкин: бер, ике, өч... Тик ир мондый мөнәсәбәттән ялкып, сабуллашырга да күп сорамас.

Нәрсәндер, бигрәк тә игътибарны таләп иткән чакта уңай, жылы (созидательная) энергия була алмый. Чөнки хатын-кыз бу очракта үзен корбан роленә куя, сәламәт булмаган мөһимләгә күчә. Бу – хәерсез юл, һәм аннан баш тарту яхшырак. Ир-ат барысын да тиеш дигән модель дәрәс түгел. Моны аңлы рәвештә ике якка да файдалы булырлык итеп үзгәртә алабыз. Хәзерге заманда модага кереп киткән бер фикер яши: «Үзеңне ярат, кайгырт, шул очракта ирең дә сиңа карата нәкъ шундый мөнәсәбәттә булыр». Кызганыч, әлегә ике кайгырту арасында бәйләнеш була алмый. Бөтен ир-ат та янәшәсендәге хатын-кыз турында кайгырта белми яки моны теләми, чөнки:

- ✓ бу – нинди гаиләдә тәрбияләнүгә, анда хатын-кызга карата игътибарлы булу-булмауга бәйле;
- ✓ ике як та «игътибар» төшенчәсен төрлечә аңлый. «Акча табам бит. Шул минем игътибар», – дип уйлый, ир-ат, нигездә;

Ир-аттан игътибар юклык хатын-кызның эчке халәтенә дәрәс булмасы, ялгыш фикерләвә белән дә бәйле. Хатын-кызларның ялгыш фикерләре:

- ✓ ул үзе белергә тиеш;
- ✓ ирдән нидер сорау – үзеңне кимсетү ул;
- ✓ мин сорагач, ул шуңа өйрәнәчәк һәм үзе уйламый башлаячак;
- ✓ бердәнбер һәм кабатланмас булуымны ул үзе белеп күрсәтергә тиеш. Сорап алу – мәҗбүрләү була ул, ә бу зур ялгышлык, мин алай теләим.

Әлегә ялгышулар, дуслар, роман, кино, җырлардагы тарихларга нигезләнгән, һәм ир-ат психологиясе белән бернинди дә уртаклыгы була алмый, чөнки аларның «хатын уен уку» функциясе юк! Ир-ат – турыдан-туры гамәлгә күчә торган зат. Сезнең сорау буенча нидер кылу, шуны эшләү барышында шатланганыгызны күреп рухлану һәм алга таба сезнең нәрсәләргә өстенлек бирүегезне өйрәнү мөһим аның өчен. Сезнең «сорау» һәм ирегезнең сез теләгәнне «бирү» формасында төзелгән модель генә ике якның да нәрсә теләгәнне аңларга ярдәм итә. Һәм бу гадәт мөнәсәбәтләрдә булсын иде.

Ә «сорау-җавап» (җавап – бу очракта теләгән игътибарны алу) мөнәсәбәтләренә ничек ирешергә соң?

● Иң элек турыдан-туры, курыкмыйча һәм яшермичә тәгаен нәрсә теләвегез «мин-хәбәр» аша җиткерелергә тиеш. Мәсәлән, айга бер синнән чәчәк алу шундый рәхәт булыр иде; узып киткәндә миңа кагылып китсәң, җаныма рәхәт; машинадан чыкканда кул бирүеңне, көңгә бер тапкыр булса да мессенджер аша хәл белүеңне теләр идем... Бу вакытта тавышта сорау интонациясен тоту мөһим. Таләп итүгә күчмәсен ул. Теләсә нинди җавапны, хәтта «юк»ны да кабул итәргә әзер булыгыз, чөнки бу тактиканы алып бара башлавыгыз – ирегез өчен яңалык.

● Һәрбер, хәтта юк кына гамәл дә бәйләнергә тиеш. Гади рәхмәт сүзе генә түгел, ә нәрсә өчен икәнән тәгаенләп әйтегез. Мәсәлән, ирегез эштән кайтышлы кибиеттән азык-төлек алып керә, ди. «Алтыным, рәхмәт, аруыңа карамастан, һәрвакыт үтенечемне тыңлап кибиеткә керәсең», – дип каршы алыгыз аны. Әлегә мизгелдә ирегездә булган каршылыкка, хәтта «Кыланма», «Ни булды сиңа?», «Шуңа рәхмәт әйтәләрмени?!», «Нәрсә кирәк тагын» кебек сүзләр ишетергә әзер булыгыз. Мондый сөйләшүләрнең гадәткә кереп китүенә дә вакыт кирәк.

● Ирегезнең бүлгәнә яки кечкенә генә игътибарына ихлас сөенүегезне, эмоцияләрегезне күрсәтегез. Болар – әлегә гамәлләрне кабат кылырга теләк уятчак. Кемнеләр сөендерсәгез, ихлас эмоцияләрен күрсәгез, ул кешедә кабат мондый кичерешләр бүләк итәсәгез килә бит. Ир-атлар да нәкъ шундый ук.

Яратып, беренче татар коучы Илүзә ӘМИНОВА.

Кирәк

(дүрт кешелек гаилә өчен)

- 7-8 данә тавык боты (зурракларын сайлагыз);
- 3 аш кашыгы кибет каймагы яки грек йогурты;
- 3 аш кашыгы кетчуп;
- 2 тырнак сарымсак;
- 1 чәй кашыгы тәмләткеч (тавык ите өчен);
- 1 чәй кашыгы төелгән баллы борыч (паприка);
- чәй кашыгы очында тоз.

Табынга бизәп чыгарып өчен

- күзикмәк (лаваш);
- 1 баш кызыл суган;
- 2 аш кашыгы аш серкәсе;
- бер тотам петрушка;
- берничә черри помидоры;
- лимон телемнәре.

Тавык итеннән

пирзола

Гүзәл һәм Илназ ГАБИДУЛЛИНнар – икесе дә татар блогерлары. Кукмара районы Вахит авылы егете Илназның ВКонтакте челтәрендәге ике йөз меңгә якын язылучысы булган «Кызык-мызык» һәм «Укы» төркемнәрен белмәгән кеше сирәктер. Интернет киңлекләренә татар телен алып чыккан блогерларның иң беренчеләреннән ул. Электрчы-монтер булып эшләгәндә, 2017 елда керешә ул бу эшкә. Гүзәл дә блогер. Аның шәхси сәхифәсен егерме меңләп кеше карап бара. «2018 елда «Татар кызы» конкурсында катнашып жиңу яулавым күп мөмкинлекләр ачты. Тормышымдагы күңелле вакыйгаларны дусларым белән бүлешсәм килү теләге шул чакта тугандыр. Илназ аны тагын да көчәйтеп җибәрде. Сәхифәмдә – ике бала үстерүче яшь әниңең көндәлек мәшәкате, тәмле рецептлар, милли бизәнү әйберләре ясау буенча мастер-класслар. Бу мастер-класслар – милләтемнең киләчәген уйлап, жанымны биреп башкарган хезмәтем», – ди Гүзәл. Блогерлыктан тыш та кызыксынган өлкәләре күп аларның. Илназ – волейболчы. Кукмара районының җыелма командасында һәм татар эстрада артистларының волейбол командасында уйный. Татарча рэплар иҗат итүче һәм башкаручы да ул. Ә Гүзәл тиз һәм җайлы әзерләнә, шул ук вакытта үзенчәлекле дә булган рецептлар белән кызыксына. Укучыларыбызга алар тәкъдим иткән менә бу рецепт та бик гади. Ләкин кызык итеп әзерләнүе һәм табынга матур итеп бирелүе аркасында ул бәйрәм сые була алырлык.

Эш барышы

■ Тавык ботларын юйп, тиресен салдырабыз. Ботның нечкә башыннан тотынып, пычак белән сеңерләрен кисә-кисә, итен аска таба кайтарабыз.

■ Аска таба кайтарылган итне кухня чүкче белән тапалап, берәз йомшартабыз. Тик бик изеп бетерергә кирәкми.

■ Тирән эчле савытка каймак, кетчуп, тәмләткеч, издерелгән сарымсак һәм тоз салып, барысын да яхшылап туглыйбыз.

■ Әзер тавык ботларына шушы маринадны ягып, зуррак савытка тутырабыз. Ит йомшарсын һәм тәм сеңсен өчен, 30 минутлап вакыт кирәк.

■ Гриль табага аз гына үсемлек мае тамызабыз һәм тавык ботларын тезеп, башта бер ягын, аннары икенче ягын кыздырабыз. Утны киметеп, табаны капкач (капкач булмаса, ике катлы фольга) белән каплап, итне йомшарганчы пешереп бетерәбез. Барысына бергә якынча 30 минут вакыт китә.

■ Суганны әрчеп, уртача калыңлыкта ярым божралап турыйбыз. Савытка салып, өстенә кайнап торган су коябыз. 5 минуттан суын агызып, бер генә чөмәт тоз һәм бер чөмәт шикәр комы сибәбез, аш серкәсен бөркибез. 10 минуттан суган маринадланып җитә.

Гарнир

Тавык ите белән бирергә без мичтә бәрәңге кыздырдык. Бәрәңгенең кабыгын әрчеп, түтәрәмләп турыйбыз, тәменчә тоз һәм борыч салып, аз гына үсемлек мае тамызабыз. Барысын бергә яхшылап катнаштырып, табага бушатабыз. Бәрәңге кайнар мичтә кызара башлаганчы пешә.

Пирзоланы табынга күзикмәк өстенә куеп, янына кызган бәрәңге салып, лимон телеме, маринадланган суган, черри помидорлары һәм петрушка яфраклары белән бизәп чыгарабыз.

Ашларыгыз тәмле, табыннарыгыз мул, еллар имин булсын!

Фото һәм видео: Анна Арахамия

Видеоны карар өчен смартфонның камерасын QR-кодка якынайтыгыз >>>

Беренче өстөл уеннары

Әлеге сәхифә яшь әниләр өчен кечкенә генә ярдәмлек буларак уыланылды. Анда балаларның игътибарын, фикерләвен, хәтерен үстерә торган уеннар тәкъдим итәбез. Дөрөс, балалары белән вакытны файдалы һәм кызыклы уздыру өчен әниләргә берәз әзерләнәргә туры килчәк. Язма астына урнаштырылган QR-код аша сайтыбызга кереп, биремнәрне компьютерга күчерергә һәм аларны принтердан чыгарып, ламинацияләргә кирәк. Мин ламинатор сатып алдым. Хәзер сатуда ламинаторларның төрлесе бар, артык кыйммәт булмаган бәягә дә сыйфатлысын табарга мөмкин. Ламинациялән-гән кәгазь өстеннән ак тактага яза торган маркер белән буярга, аны сөртәргә һәм кабат буярга була. Беренче мәлләрдә балагыз бу уеннар белән кызык-сынмаса, башта үзегез уйнап күрсәтегез. Без, шәхсән, кызым белән бу уеннарны аңа ике яшь ярым тулуга уйный башладык. Уңышлар теләп, Камилә ДИМӨХӘММӘТОВА.

Гирлянда

Дүрт гирлянда үрнәген һәм аерым шарларны кисәбез. Балага гирлянданың каркасын биреп, беренче үрнәкне күрсәтәбез һәм шарларның тәртибен истә калдыруын сорыйбыз. Үрнәкне каплап, балага шарларны хәтердән тазарга кушабыз. Ялгышса, ярдәм итеп жиберәбез һәм кабаттан тездәрәбез.

Барлык шарларның тәртибен истә калдыру кыен булса, гирлянданы яртылаш кына каплайбыз. Балалар уенның гадиеннән башлап, катлаулыга таба барырга тиеш.

Пластиннан ямаулык

Бала рәсемдәге төсләргә туры килгән пластилин белән шул рәсемне «ямарга» тиеш. Уен гадидән катлаулыга таба корылган.

Парын тап

Мондый биремнәрне төрле вариантларда башкарырга мөмкин. Һәр варианты бала үзенә бер уен буларак кабул итә.

■ Бала рәсемдә сурәтләнгәннәрнең парын табарга һәм аларны сызык белән тоташтырырга тиеш.

■ Охшаш объектларны әйләндереп ала һәм аларны сызык белән тоташтыра. Әгәр бала белән төсләр өйрәнсәгез, аннан һәр парны аерым төс белән әйләндерүен сорарга була. Тагын бер вариант: һәр парны аерым бер геометрик фигура белән әйләндереп алу.

■ Икенче сурәтне кисеп, 8 карточка ясарга да була. Аларны бала алдына тезеп, истә калдыруын сорыйбыз. Аннан, карточкаларны әйләндереп каплап, һәрберсенең парын таптырабыз.

Лабиринт

Баладан Мәрьямгә лабиринттан чыгып, өенә кайтырга ярдәм итүен сорагыз.

БАЛАЛАР СӨЙЛӘШӘ

Илһам, 4 яшь.

Әбисенәң туган көне. «Әби, сине туган көнең белән котлыйм!» – ди Илһам. «Әбиңә нинди теләкләр телесең?» – дип сорый әнисе. Илһам бермәл уйланып тора да: «Аның миңа тәмле торт пешерүен теләм!» – дип, үзенең «кайнар теләген» җиткерә.

Мәрьям, 6 яшь.

Татар гимназиясеннән, әзерлек дәрестәреннән кайтып барышы. «Мин бүген Питрәчкә бардым», – ди Мәрьям. «Ничек Питрәчкә бардың?» – дип сорый әнисе аптырап. Аптырарсың да, Казан кайда да, Питрәч кайда. «Укытучы ападан, Питрәчкә барсам ярыймы, дип сорадым да, ул җибәрде, – ди Мәрьям. – Тиз генә барып килдем». Аннары әнисенәң һаман да аптырап торуйн күрә: «Русча әйтсәм ярыймы? Туалетка барып килергә рөхсәт сорадым», – дип ачыклык кертә. Баксаң, Питрәч дигәнә бәдрәф икән.

Рания, 6 яшь.

Әтисе балыкка барырга әзерләнгән. Раниянең дә әтисенә ияреп барасы килә. «Кызым, анда ат кадәр зур-зур кигәвеннәр. Тыз-быз очалар, бик авырттырып тешлиләр. Алар анда миллион! Аннары черкиләр мыжлап тора, бөтен каныңны эчеп бетерәләр...» Әтисе балык тотуның күңелсез якларын сөйләп, Ранияне теләгеннән ваз кичтермәкче була. Рания йөзән сытып тыңлап тора да: «Ә син алайса ник барасың?» – дигән сорау бирә. Тынлык, чөнки әтисенәң бу сорауга җавабы юк...

Самат, 5 яшь.

Әнисе яңа туын киеп, көзгә каршында бөтерелә. «Әни, син шундый матур!» – ди Самат, соклануын белдереп. «Чынлапмы?» – дип сорый әнисе улының мактавына күңелә булып. «Әйе, – дип баш кага Самат. – Безнең Тайгага охшагансың». (Тайга – аларның ишегалдында яшәүче немец овчаркасы.)

Кучкар. Шәхси үсеш һәм һөнәри уңышларга ирешү өчен яңа мөмкинлекләр ае. Тормышыгыгызга зур үзгәрешләр кертәргә ашыкмагыз. Вакийгаларны ашыктырырга кирәкми. Үз җае белән максатларыгыгызга барыбер ирешәчәксез.

Үзгәбозау. Сәяхәтләр, сәфәрләр көтелә. Фәлсәфи уйларга бирелеп алырсыз. Яхшы тәҗрибә үзләштерү мөмкинлегенә килеп чыгар. Һөнәри өлкәдә үзгәбозау яхшы белгеч итеп күрсәтерсез. Үзгәбозаулардан курыкмагыз, алар сезнең өчен файдалы булачак.

Игезәкләр. Үзгәбозаулар чоры. Бу шәхси өлкәдә дә, эштә дә, дөньяга карашта да чагыла. Рух ныклыгы тоярсыз. Ул сезне моңарчы хыялланырга да базмаган максатларга этәрер. Аларга ирешү җиңел булмас, ләкин яткан таш астына су керми, диләрме әле?

Кысла. Мөнәсәбәтләргә үзгәртәргә теләсәгез – нәкъ вакийты. Яңа элементлар кору, элеккегә дуслыкны торгызу җайлы биреләчәк, файдаланып кала аласыз. Финанс өлкәсендә бар да уңышлы: көтелгәннән дә күбрәк керем алырсыз, ләкин моның өчен тырышырга туры килер.

Арыслан. Үзгәбозау файда китермәгән эшләрдән, борчып торган проблемалардан, көчгәбозау алган кешеләрдән котылырсыз. Бу ай – чистарыну ае, шул исәптән, рухи чистарыну да. Зиһнегәбозау ачылып киткәндәй булып, күп сорауларга җавап табарсыз.

Сәмбелә. Күбрәк ял итегез, яраткан хоббиыгыз белән шөгыльләнәгез. Күңелегезгә ошамаган эшләргә караганда ижади эшләр күбрәк файда китерер. Үзгәбозау яңа өлкәләрдә сынап карау мөмкинлегенә булса, баш тартмагыз, үзгәбозаулар сезне рухи яктан баечачак.

Бизмән. Гаилә, өй мәшәкәтләргә беренче урынга чыгар. Шәхси тормыш белән һөнәри балансны саклау берникадәр авыр булачак. Эштәгә проблемаларны чишүне кичектереп торырга туры килер. Аналитик фикерләү сәләтегез барысын да җайларга ярдәм итәр.

Чаян. Идеядәгәбозау ташып тора, үзгәбозау ишетүләрен, күрүләрен теләсез. Яңа элементлар урнаштыру, яңа эшкә керешү өчен кулай вакийты. Өгәбозау ремонт башларга яки яңа белем алырга теләсез икән, хәзердән керешә аласыз – нәтиҗәсәбозау яхшы булачак.

Укчы. Ел башыннан акча мәсьәләсәбозау белән мәшгуль булырсыз. Финанс ягын яхшыртырга теләгән Укчылар моның мөмкинлеген тапмый калмас. Гомумән, акча белән бәйләшләр бу айда аеруча уңышлы килеп чыгар. Күп нәрсә кыюлыктан һәм үз-үзгәбозау ышанычтан гына тора.

Кәҗәмөгез. Уңышлы чор. Яңа идеяләр һәм көтелмәгән кызыклы чишелешләр ае. Үзгәбозау күрсәтергә, үзгәбозау һәм теләгәбозау ирешергә юл ачылып. Көчгәбозау җитмәс кебек күренсә дә, яңа эшләргә алынудан баш тартмагыз. Иң хыялы планнар да тормышка ашар.

Сукояр. Үзгәбозау чикләргә, кайбер нәрсәгә күз йомарга туры килер. Конфликтларга керүдән сакланыгыз. Көчгәбозау яңа өлкәдә сынап карарга теләсәгәбозау, моны беркемгә дә белдермәгез: көнләшүчеләргәбозау аяк чалуы бар. Үзгәбозау өчен мөһим булган яңалык ишетерсез.

Балыклар. Яңа дуслар табарга тырышыгыз. Киләчәктә аларның ярдәме зур булып. Эшлекле сәфәрләрдән, яңа тәҗдәбозаулардан баш тартмагыз. Хәзер башлаган хезмәттәшлек озак дәвам итәр. Социаль активлык күрсәтегез, ул яңа мөмкинлекләр ачар.

йолдызнамә
гыйнвар

«Хатын-кыз
галәмә» сәхифәсен
Чулпан
ГАЛИӘХМӘТОВА,
Лилия ГӘРӘЕВА
әзәрләде.

НӘСЕЛДӘН КИЛГӘН ОСТАЛЫК

Татарстанның атказанган сәнгать эшлеклесе, Россия Рәссамнар берлеге әгъзасы Светлана Гарбузова – иң абруйлы иҗатчыларыбызның берсе. «Әлеге һөнәрдә булуым өчен кадерле әниемә рәхмәтлемен», – ди ул. Әнисе исә Татарстанда күн гамәли сәнгать эшләнмәләре дизайнына беренче булып алынган рәссам Софья Кузьминых. Декабрьдә Софья Данил кызына 97 яшь тулды, машаллаһ!

Светлана балачактан ук тегү, чигү, бәйләү белән кызыксына. Аннары Мәскәү технология институтында укый. «Дөньякүләм модельер, кутюрье Вячеслав Зайцев укытты безне, һәрчак миллилекне өстен күрә иде. Диплом эшемне дә аның Мода йортында башкардым. 1982 елда Казанга кайтып, «Зима» тегү берләшмәсенә рәссам-модельер булып урнаштым, сумкалар иҗат иттем», – ди Светлана ханым. Берәздән ул Казан күн-галантерея фабрикасына килә. 1985 елдан ТАССРның Сынлы сәнгать фондында эшли башлый. 2004 елда Н. И. Фешин исемендәге Казан сынлы сәнгать училищесының «Декоратив-гамәли сәнгать» бүлеге студентларын күн сәнгәтенә өйрәтә, «Кием дизайны» бүлеге ачылгач, шул юнәлештә белем бирә. Училище каршындагы «Креатив индустрия мәктәбе»ндә дә дәресләр алып бара. «1983 елдан башлап бар төр күргәзмәләрдә катнашам. Шәхси күргәзмәләрем дә ачылып тора. Әниемнән үрнәк алып, заманында Арча милли аяк киеме фабрикасында күн эшләнмәләр ясау технологиясенә бар этапларына төшендем, бизәклә читекләр дә тектем», – дип сөйли оста.

Төрле материаллар кулланылган аппликациялә эшләр, батик ысуллы яулыктар, паннолар башкару, киёмгә күн мозаикалы декоратив өстәмәләр кушып тегү күңеленә аеруча акын. Кирәк булганда кинопроектларда катнаша, күн сәнга-

те буенча аңлатмалар да бирә. Татар милли бизәкләре белән тулыландырылган панно, сумка, аксессуар, милли костюмнар бихисап. Алар «Туран-Арт» фондында, дәүләт музейларында, шәхси коллекцияләрдә саклана. Иҗат эшләнмәләрен барласак, арада шактый күләмлеләр дә бар. Әйтик, Питрәчтәге «Октябрь» кинотеатры өчен сәхнә пәрделәре, әнисе белән берлектә башкарылган аппликациялә, тамбур чигешлә «Казан бизәкләре» келәмә һәм башкалар. Аларның күн мозаика ысуллары кулланып ясаган җиһазлары исә Г. Камал исемендәге Татар дәүләт академия театрын бизәде.

Яңа Кырлайдагы Г. Тукай дәүләт музей комплексы өчен күн мендәрләр тектеләр. Камал театрының «Зәңгәр шәл» спектаклендәге чәчәклә «Зәңгәр шәл» дә – аларның иҗат җимеше. Бөтендөнья татар конгрессының I съезды алдыннан кыска гына вакыт эчендә делегат ханымнарға бүләккә батик ысулындагы «Зәңгәр шәл»ләрен дә өлгертте осталарыбыз. «Үзенчәлекле идея, концепция, ачышларга таянып, сыйфатлы эшләнмәләр булдыруны гына максат итеп куям», – ди Светлана Юрьевна. Ул шушы гыйбарәне үз иҗаты аша һәрчак раслый килә. Новаторлык алымнары, абстракт композицияләре белән аерылып торган эшләнмәләре Казан музейларына, «Зур Идел» күргәзмәләренә, Рус музеена, Истанбул, Исламабад халыкара күргәзмәләренә тәкъдим ителде. 2005 елда Парижда ЮНЕСКО штабында Казанның меңьеллыгы уңаеннан уздырылган Татарстан көннәрендәге күргәзмәләрдә Светлана Гарбузова әсәрләре дә куелды, алар сәнгать сөюче төрле милләт кешеләренең күңелен яулады.

Татар гамәли сәнгәтен үстерүгә зур өлеш керткән остабыз иҗаты киләчәктә дә халкыбызны сөендереп торсын.

Зилә НИГЪМӘТУЛЛИНА

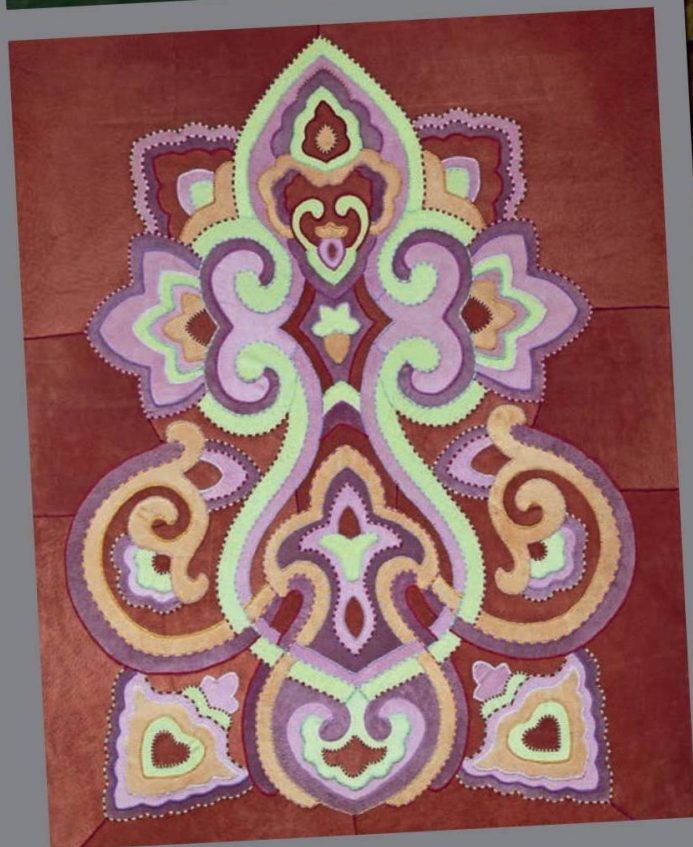

фото: art16.ru@Елена Сунгатов, Рамил Гали

Светлана ГАРБУЗОВА

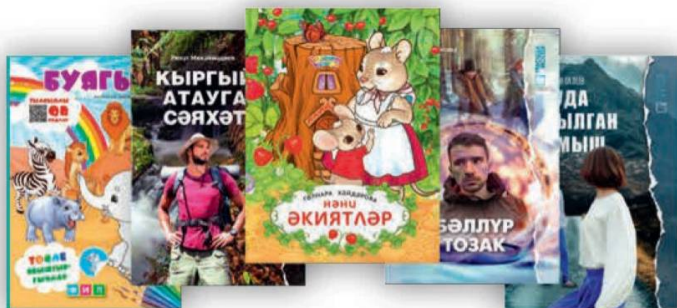
«ТАТМЕДИА» БАСМАЛАРЫ МАРКЕТПЛЕЙСЛАРДА

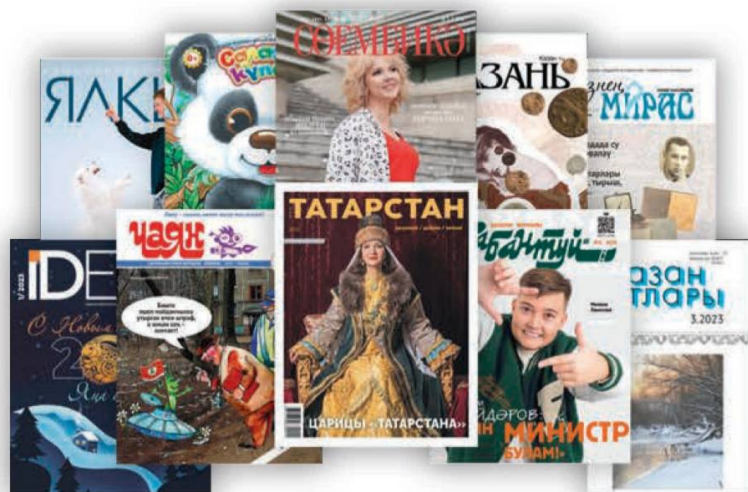
БЕЗНЕ НИЧЕК ТАБАРГА?

 →

КИТАПЛАР

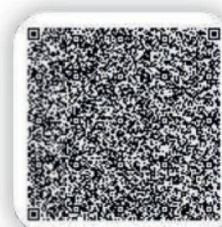
ЖУРНАЛЛАР

ТӘБРИКЛӘМӘЛӘР

OZON

Я Маркет

WILDBERRIES

Реклама. 16+. АО «ТАТМЕДИА». Адрес: 420066 Казань шәһәре, Декабристов ур., 2 нче йорт. ГРН 1071690057834

